

**İŞSİZLİK SÜRECİNİN BİREYLER ÜZERİNDEKİ PSİKOLOJİK VE
SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ (SİVAS ÖRNEĞİ)**

Derya ONOÇAK

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmenliğinin Çalışma Ekonomisi ve
Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yönetim ve Çalışma Psikolojisi Bilim Dalı İçin
Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak hazırlanmıştır.

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Nevzat GÜLDİKEN

SİVAS
Eylül 2008

ÖZET

Öncelikli olarak ekonomik bir nitelik taşıdığı gözlemlenen işsizlik problemi, yaşanan toplumsal problemlerin en önemlilerinden ve diğer birçok toplumsal probleminde kaynaklarından biridir.

İşsizlik çok yönlü bir sorun olarak yalnızca işsiz bireyi değil onun ailesini, çevresini, buradan hareketle tüm toplumu etkileyen bir problemdir. Doğduğu günden öldüğü güne dek bir sosyalleşme süreci içinde olan bireyin bitmek bilmeyen ihtiyaçlarının ve isteklerinin karşılanma derecesi sosyalleşme düzeyiyle ilişkilidir. Bahsedilen ihtiyaç ve isteklerin karşılanmasında kullanılan araçlardan biride iştir. İş bireye gerek gelir kazandırması, gerek statü kazandırması ve gerekse kendini gerçekleştirme fırsatı sunması açısından sosyalleşme sürecinde büyük işlevler üstlenen bir uğraşıdır.

İşin kaybıyla birlikte; yaşam standartlarındaki düşüş, işin içerdiği uğraşından yoksunluk ve bu bağlamda çok fazla boş zamana sahip olma, işin sağladığı sosyal çevreden mahrumiyet ve statüden yoksunluk bireyi stres, depresyon, kaygı, umutsuzluk, içine kapanma, yabancılaşıma, öz saygının zedelenmesi gibi psikolojik sorunlar yaşamaya sevk eder.

İşin sağladığı gelirden yoksun birey çoğu zaman temel ekonomik ihtiyaçlarını dahi karşılayamamaktadır. Bu ekonomik problemlerle birlikte yukarıda sıraladığımız psikolojik problemlerle de karşı karşıya kalan işsiz, yaşanan bir takım toplumsal problemlerin kaynağı olmaktadır; işsizlik değer yargılarında erozyon, suç işleme eğiliminde, intihar eğiliminde, boşanma eğiliminde ve kötü alışkanlıklarda artış gibi sosyo-psikolojik problemlerin kaynaklarındandır.

Bu çalışmada işsizlik olgusunun meydana getirdiği sorunları ortaya koymak amacıyla, sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından beş dereceye ayrılmış illerimizden dördüncü derece gelişmiş iller içerisinde yer alan Sivas ilinde; İş-Kur'a kayıtlı toplam erkek işsizlerin %5'i ve toplam kadın işsizlerin %5'i olmak üzere toplam işsizlerin %5'ine (410 kişi) anket uygulanmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda işsizlerin ne tür psikolojik ve sosyo-ekonomik problemler yaşadıkları ve yaşadıkları bu problemlerin kişisel özelliklerine bağlı olarak bireyleri etkileme düzeyleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

Firstly, the unemployment problem which is observed as it is critically important for economy, is one of the most critical social affair and is a source of other social problems, too.

Unemployment is a problem which affects not only the unemployed individual but also his family and his environment and by that junction it affects society. From cradle to the grave, the individual, who is in socialization process, has everlasting requirements and demands of which meeting level is related to his socialization level. The job is a way to meet those demands and requirements. Providing income and status and or a chance to the individual to show himself, job is a big deal that undertakes important functions.

By losing job, downfall of life standards, deprivation of dealing such a job, and at this junction having much more spare time, and deprivation of the social environment which provided by job, losing the status makes the individual to experience some psychological disorders like stress, depression, despair, schizophrenia, alienation and losing self-respect.

The individual, who is in deprivation of income which is provided by job, sometimes can't meet his basic financial requirements. An unemployed individual, who is faced with those financial problems and by the way those we noted above, becomes source of some social affairs; unemployment is also one of the source of such socio-psychological affairs that an erosion on moral evaluations, and an increase on committing a crime tendency, committing suicide, divorcing tendency, and an increase on the bad habits.

In this study, in order to show what unemployment phenomenon brings about, a survey was conducted to 5 % total men and 5 % total women and in total 5 % of unemployment people who are on record of İş-Kur in Sivas which is assumed as fourth degree socio-economical developed city of the cities which have been divided into five region for their socio-economical development.

As a result of the survey it was planned to show what kind of psychological and socio-economical problems the unemployment people have experienced and affecting level of those problems relating to their personal features of which they have experienced.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLolar DİZİNİ.....	IX
KISALTMALAR.....	XI

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. Çalışma Kavramı.....	4
A. Bir Hak Olarak Çalışma.....	5
B. Birey Açısından Çalışmanın Anlamı.....	7
II. İşsizlik Olgusu.....	9
A. İktisat Teorilerinde İşsizlik Olgusu.....	9
1. Klasik Teori.....	9
2. Neo-Klasik Teori.....	10
3. Keynesyen Teori.....	11
4. Yapısalcı Teori.....	12
B. İşsizlik Kavramı ve Başlıca İşsizlik Türleri.....	12
1. Açık İşsizlik.....	13
a) Arızı İşsizlik.....	14
b) Mevsimlik İşsizlik.....	14
c) Konjonktürel İşsizlik.....	15
d) Teknolojik İşsizlik.....	16

e) Yapısal İşsizlik.....	16
2. Gizli İşsizlik.....	17
C. İşsizliğin Nedenleri.....	18
1. İşgücü Arzı Açısından İşsizliğe Yol Açan Nedenler.....	19
a) Nüfus.....	19
b) İşgücünün Eğitim Düzeyi.....	20
c) Yüksek Şehirleşme Hızı.....	20
d) Diğer Nedenler.....	21
2. İşgücü Talebi Açısından İşsizliğe Yol Açan Nedenler.....	22
a) Ekonomik Yapının Özelliklerinden Doğan İşsizlik.....	22
b) Teknolojik Gelişmeler.....	22
c) Yüksek İşçilik Maliyetleri.....	23
d) İş Piyasalarının Tanzim Edilemeyişi.....	24
e) Üretim Sürecinin Rasyonel Ölçülerde Düzenlenememesi.....	24
f) Verimlilik.....	25
g) Diğer Nedenler.....	26
D. Dünyada ve Türkiye’de İşsizlik Sorunu.....	27
1. Dünyada İşsizlik Sorunu.....	27
a) Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Sorunu.....	28
b) Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik Sorunu.....	28
2. Türkiye’de İşsizlik Sorunu.....	29

İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

İşsizliğin Birey Üzerindeki Psikolojik Etkileri.....	33
--	----

Stres.....	35
Depresyon.....	36
Kaygı.....	37
Yabancılaşma.....	37
Öz Saygının Zedelenmesi.....	39
İşsizlik Sorunun Sosyo-Ekonomik Sonuçları.....	40
Değer Yargılarında Erozyon.....	41
Suç İşleme Eğiliminin Artması.....	43
İntihar Eğiliminin Artması.....	43
Boşanma Eğiliminin Artması.....	45
Kötü Alışkanlıklarla İşsizlik İlişkisi.....	46
Boş Zamanları Değerlendirme Sorunu.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SIVAS İLINE İLŞKİN BİLGİLER

I. Sivas İlinin Coğrafi Konumu ve Doğal Kaynakları.....	49
A. Coğrafi Konumu.....	49
B. İlin Doğal Kaynak Potansiyeli.....	49
1. Tarım.....	50
2. Hayvancılık.....	50
3. İlin Orman Varlığı.....	51
4. İlin Maden Kaynakları.....	51
II. Sivas İlinin Genel Ekonomik Yapısı.....	52
A. İlin Geçmişteki, Ekonomik Hayatı.....	52
B. İlde Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH).....	53
C. İlde Sektörel Yapı.....	57
1. Tarım Sektörü.....	57

2. Sanayi Sektörü.....	58
3. Hizmetler Sektörü.....	58
D. Gelişmişlik Derecesine Göre Sivas İli.....	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: İŞSİZLİK SÜRECİNİN BİREYLER ÜZERİNDEKİ PSİKOLOJİK VE SOSYO EKONOMİK ETKİLERİ (SİVAS ÖRNEĞİ)

I. Araştırmanın Amacı.....	64
II. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Araçları.....	65
III. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	67
IV. Araştırmanın Kısıtları.....	67
V. Araştırmanın Varsayımları.....	68
VI. Araştırmanın Bulguları.....	69
A. Kişisel Değişkenler.....	69
1. Cinsiyet.....	70
2. Yaş.....	70
3. Eğitim Durumu.....	71
4. Medeni Durum.....	71
B. Yerleşim Biçimi Değişkeni.....	72
C. Aile Değişkeni.....	74
D. Çalışma Yaşamına İlişkin Değişkenler.....	76
E. Sosyo-Ekonomik Sorunlara İlişkin Değişkenler.....	80
F. Psikolojik Sorunlara İlişkin Değişkenler.....	87
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	94
KAYNAKÇA.....	98
EK.....	103

TABLO DİZİNİ

TABLO :1 SİVAS İLİ GSYİH’SININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ

TABLO: 2 SİVAS İLİNDE GSYİH’NİN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI (2001)

TABLO: 3 SİVAS İLİNDE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYİH’NİN YILLAR İTİBARIYLA DEĞİŞİMİ

TABLO: 4 CİNSİYET DURUMU

TABLO: 5 YAŞ DURUMU

TABLO:6 EĞİTİM DURUMU

TABLO:7 MEDENİ DURUMU

TABLO:8 DOĞUM YERİ, SİVAS MERKEZDE YAŞAMA SÜRESİ VE SİVAS MERKEZE GELMESİNİN İŞSİZLİKLE İLGİSİ

TABLO:9 AİLE BİREYLERİ SAYISI

TABLO:10 ÇOCUK SAYISI

TABLO:11 AİLEDE ANNE-BABA VE ÇOCUKLARDAN BAŞKA KİMSELERİN VARLIĞI

TABLO:12 AİLEDE ÇALIŞAN KİŞİ VARLIĞI

TABLO:13 ÇALIŞMA YAŞAMINDAKİ DURUMU

TABLO:14 BİREY İÇİN İŞİN ÖNCELİKLİ OLARAK İFADE ETTİĞİ ANLAM

TABLO:15 İŞSİZLİK SÜRESİ VE İŞ BULABİLME ÜMİDİ

TABLO:16 MESLEĞİN VARLIĞI VE İŞ BULABİLME ÜMİDİ

TABLO:17 İŞ BULAMAMA NEDENİ

TABLO:18 ÇALIŞTIĞI DÖNEMDEKİ ARKADAŞLARIYLA ARKADAŞLIĞI DEVAM EDİYOR MU?

TABLO:19 İŞSİZ BİREYİN ARKADAŞ ÇEVRESİNİN VARLIĞI

TABLO:20 İŞSİZİN EKONOMİK İHTİYAÇLARINI KARŞILAYABİLİRLİLİĞİ

TABLO:21 İŞSİZLERİN YARDIM ALDIKLARI KİMSELER

TABLO:22 İŞSİZLERİN YARDIM ALDIKLARI KURULUŞLAR

TABLO:23 İŞSİZİN OTURDUĞU EVİN KİME AİT OLDUĞU

TABLO:24 İŞSİZLERİN TOPLUMSAL SORUNLARLA İŞSİZLİK ARSINDAKİ İLİŞKİNİN VARLIĞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

TABLO:25 İŞSİZİN BOŞ ZAMANLARINI NASIL DEĞERLENDİRDİĞİ

TABLO:26 İŞSİZLERİN KÖTÜ ALIŞKANLIKLARININ VARLIĞI

TABLO:27 KÖTÜ ALIŞKANLIK VE İŞSİZLİK İLİŞKİSİ

TABLO:28 İŞSİZLİK SÜRECİNİN İŞSİZİN ÇEVRESİYLE OLAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

TABLO:29 İŞSİZİN ÜZERİNDEKİ SOSYO-PSİKOLOJİK BASKILAR

TABLO:30 AİLESİNİN İŞSİZE KARŞI TUTUMU

TABLO:31 İŞSİZİN ÇEVRESİNE KARŞI HİSSETTİĞİ SUÇLULUK

TABLO:32 İŞSİZİN YAŞADIĞI PSİKOLOJİK PROBLEMLER

TABLO:33 İŞSİZİN MEDENİ DURUMU VE GELECEĞİ KONUSUNDAKİ ÜMİDİ

TABLO:34 İŞSİZİN CİNSİYETİ VE GELEĞİ KONUSUNDAKİ ÜMİDİ

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
akt.	aktaran
A.Ş.	Anonim Şirket
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
diğ.	diğerleri
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SPSS	Statistical Package For Social Sciences
vb.	ve benzeri
YTL	Yeni Türk Lirası

GİRİŞ

Mevcut ücret haddi üzerinden işgücü fazlası olarak tanımlayabileceğimiz işsizlik, ülkesel ve küresel bir genişliğe sahiptir ve ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklılık gösterse de, tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin temel sorunları arasındadır.

İstihdam yaratmak ve işsizlik Türkiye için ithal ikameci dönemden bu yana önemli bir sorun olmuştur. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında istihdam ve işsizlikle ilgili hedefler olmasına rağmen, sonuçlar bir başarı göstergesi olmanın çok uzağındadır (Uygur'dan akt. Ansal ve diğ., 2000: 102). 1980'lerin başında ve daha sonra 1990'ların başında gerçekleşen kısmi bir azalma dışında, işsizlik oranı 1960'lardan bu yana sürekli olarak artmaktadır (Ansal ve diğ., 2000: 102).

İşsizlik salt ekonomik bir sorun olmanın ötesinde, toplumsal ve kişisel içerimlerinde olan çok yönlü bir olgudur. Emegün öteki üretim etmenlerinden farklı özellikler taşıması, insanın üretici gücünü simgelemesi, sermaye karşısındaki zayıf yönleri ve onun işsiz kalmasının beraberinde getireceği toplumsal sonuçlar işsizliğin önemli bir toplumsal sorun oluşturmaya yol açmaktadır. Bu toplumsal sorunun tek tek işsiz kalan bireyler üzerindeki yansımaları da, olgunun kişisel boyutlarını içermektedir (www.psikoloji.gen.tr/modules.php?name=News&file=article&sid&251).

İşsizlik somatik, psişik ve toplumsal sorunlara neden olmakla birlikte en dramatik etkisi insanın psişik yapısı üzerinde yoğunlaşmaktadır.

İnsanın bir işe sahip olması ve çalışması karşılığı maddi ve manevi anlamda doyum sağlaması en temel ihtiyaçlar arasında yer almaktadır. En temel ihtiyaçlarından mahrum kalan bireyin psikolojik olarak sorunlar yaşadıkları görülmektedir. İhtiyacın karşılanmaması durumunda organizma hayal kırıklığı ve çatışma içine girer. Engellenme sonucu gerilim, stres ve saldırgan davranışlar ortaya çıkar ve kaygı meydana gelir (Serpil Aytaç, "İşsizliğin Çalışan Birey Üzerindeki Etkisi: İşsizlik Kaygısı", İşgüc Dergi, Sayı:2 Cilt:4).

İş kaybının yaratacağı kaygı çalışma olanağından yoksun, bağımlı çalışan kesimde ve işsizlik sigortası bulunmayan ülkelerde insan hayatı üzerinde derin izler bırakmaktadır. Tehlike teşkil eden bu durumun sonuçları ülkesel ve küresel bir genişliğe sahiptir. İşten yoksunluk şu durumları da beraberinde getirmektedir (www.psikoloji.gen.tr/modules.php? name=News&file=article&sid&251):

1. Ekonomik güvencenin ve ihtiyaçların giderilmesini sağlayan gelir kaynağının kaybı,
2. “Aile rızkını sağlayan kişi” rolünün sona ermesi,
3. Zaman duygusunu ve buna bağlı olarak düzen algısını kaybetme,
4. Bireysel kariyer ve sosyal kabul görme mesleki perspektifinin yok olması; bunun yerine sosyal açıdan itilmişlikle karşı karşıya kalma,
5. İş arkadaşlarıyla olan sosyal ilişkilerden yoksunluk,
6. İşyerindeki sosyal yaşamın uyarılarından yoksunluk ve sosyal çevreyle olan bağların kopması,
7. Bir yaşam ifadesi ve bir şeyler yapma ihtiyacının tatmin yeri olarak işteki meşguliyetin yitirilmesi,
8. Topluma yararlı olma, işe yarama (önemli olma) duygusunun kaybı.

Birey üzerinde birçok olumsuz sonuç doğuran işsizliğin toplumsal yapı üzerinde de ciddi etkileri vardır. Her şeyden önce işsizlik oranları, gelir dağılımındaki mevcut dengesizliği daha da artırmakta, insan sermayesini tüketmekte, işsiz kalan insanları çaresizlik içinde bırakmaktadır. Başta sosyal adaletsizlik olmak üzere, birçok ekonomik ve toplumsal huzursuzluğun temelini oluşturan işsizlik, bireylerin en temel haklarından biri olan çalışma hakkını kullanamamasına neden olmaktadır. İşsizliğin büyük boyutlarda oluşu, adeta çalışan kesimle işsiz kesim arasında takas şansını doğurmaktadır. Bu durum çalışanlarında sömürülmesine, gerçek haklarını arayamamalarına neden olmaktadır. Ayrıca, bu durum insanlar arasındaki güven ve huzuru sarsmakta işverenlere, yöneticilere hatta birbirlerine karşı tepki duymalarına neden olabilecek bir toplumsal gerilim doğurmaktadır (Şahbudak, 2004:29-30).

Bu tez çalışmasının temel amacı işsizlerin karşılaştıkları tüm bu sosyo-ekonomik ve psikolojik sorunlara bir bakış açısı getirmektir. Bu amaçla gerçekleştirilen araştırma dört bölümden oluşturulmuştur.

Birinci bölümde kavramsal olarak işsizlik sorunu ele alınmıştır. Bu bölümde öncelikle çalışma kavramına değinilmiş daha sonra işsizlikle ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmış, işsizlik türleri ve işsizlik olgusunun iktisat teorilerindeki yeri ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca işsizliğin nedenleri ve dünyada ve Türkiye’de işsizlik sorunu değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde işsizliğin birey üzerindeki psikolojik etkileri ve işsizlik sorununu sosyo-ekonomik sonuçları değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde Sivas iline ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde öncelikli olarak ilin coğrafi konumu ve doğal kaynakları ele alınmış daha sonra ilin ekonomik yapısı üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde ise Sivas ili İş-Kur’da 410 işsiz üzerinde yapılan araştırmanın bulguları yer almaktadır. Bu bulgular ışığında işsizlerin yaşadığı psikolojik ve sosyo ekonomik sorunlar irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. Çalışma Kavramı

En geniş anlamıyla doğayı değiştirme faaliyeti olarak ele alabileceğimiz çalışma ilkçağlarda insanların kendilerini korumak ve hayatlarını devam ettirmek için yaptıkları bir uğraşıydı. Sanayileşme ile birlikte çalışma kavramı önem kazandı ve bu kavrama farklı anlamlar yüklendi.

Sanayi devrimi sonucu ortaya çıkan işçi sınıfının çoğunluğunu feodal düzenin serfleri oluşturuyordu. Yaşamını idame ettirmek zorunda olan birey belli bir gelire ihtiyaç duyuyordu ve bu geliri elde etmenin yolu da çalışmaydı.

Çalışma çeşitli açılardan anlamı değişen bir kavramdır. Çalışmanın çeşitli anlamlarını birkaç başlıkta toplarsak; a) Çalışma, üretim sürecinin bir aşamasıdır; b) Çalışma, bir gelir elde etme yoludur; c) Çalışma, bir saygınlık ögesidir(Mouly'den akt. Koray, 2000:136). Ancak çalışmayı sevmeyen, çalışma yerine boş zaman isteyen bireyler için çalışma acı ve ızdırap verici bir anlam taşıyacaktır.

Çalışma kelimesinin, yabancı dillerde kullanıldığı şekli ile etimolojik yapısı incelendiği zaman, kelimenin ifade ettiği anlama sıkıntı ve acının yüklendiği görülmektedir(Lordoğlu ve Özkaplan, 2003: 3).

Çalışma, doğayı değiştiren bir hareket olarak görülmekle birlikte çoğunlukla sosyal durumları da kapsar. Belirli bir hareketin çalışma, boş vakit, ikisi birden yada hiçbirisi olarak sayılıp sayılmayacağı, mevcut zamansal, mekansal ve kültürel koşullarla sıkı sıkıya bağlıdır(Grint, 1998: 7).

Çalışma kavramı çok geniş kapsamlı bir kavramdır ve hemen hemen her insanın hayatının önemli bir kısmını oluşturur. Çalışmanın geniş kapsamını, sadece ücretli çalışma ile daraltmak mümkündür(Kocacık, 2000: 8).

Ancak çalışma yalnızca ekonomik yanı olan bir olgu değildir. Çalışma bireyin prestiji, kimlik ve belirli bir çevreye ait olma duygularının etkili olduğu bir kavram ve süreçler bütünüdür(Lordoğlu ve Özkaplan, 2003: 3).

Çalışmaya ilişkin bazı tanımlamaları şöyle sıralayabiliriz.

Çalışma, insanın bedensel ve zihinsel güçlerini kullanarak, işlerin belirli bir amaca yönelik planlı bir biçimde yürütüldüğü bir çabadır (Akat'dan akt. Kocacık, 2000: 9).

Bir başka tanım ise şöyledir; Çalışma, insan enerjisinin belli bir ürün elde etmek için fiziksel ve zihinsel çaba göstermesi durumudur(Turhan'dan akt. Kocacık, 2000: 9).

Geniş anlamda her türlü çabayı çalışma olarak ele alabilir, dar anlamda ise çalışmayı karşılığı ödenmiş emek olarak tanımlayabiliriz.

A. Bir Hak Olarak Çalışma

Çalışmanın ne yalnızca bir zorunluluk, nede yalnızca bir özgürlük olmayıp bir hak olduğu düşüncesi sosyal hakların gelişmesiyle gerçekleşmiştir. Bireyin serbestçe istediği işi yapabilmesi anlamında bir çalışma özgürlüğü, sosyal haklardan önce temel hak ve özgürlükler arasında yer almıştır. Oysa çalışma olanağının yaratılması ve çalışanların korunması anlamında bir çalışma hakkı, bireyin sosyal ve ekonomik hakları olduğu düşüncesi içinde gelişmiştir. Çalışma özgürlüğüne uygulamada değer kazandıran, onu tamamlayan ve gerçekleştiren, çalışmanın bir hak olduğu düşüncesidir (Koray, 2000: 134).

Sosyal bir hak olan çalışma hakkı, yoksul yada emeğinden başka geliri olmayanları yakından ilgilendirir ve bu hak devlete olumlu bir edim yükler (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2001: 176).

Çağımızda 'çalışma hakkı' kişinin en önemli toplumsal haklarından biri sayılmakta; toplumlar, yeteneklerine uygun bir işte çalışmak isteyen bireylerine bu

olanağı sağlamakla yükümlü tutulmaktadırlar. Anayasamızda da çalışma birey için bir hak; bu hakkın sağlanması ise devletin görevi sayılmaktadır (Eyuboğlu, 2003: 9).

Çalışma hakkı bireye tanınmış temel hak ve özgürlüklerdendir. Bu hakkın sağlanamaması durumunda ortaya çıkacak sorunlar yalnızca bireyi değil tüm toplumu derinden etkiler. Bu nedenledir ki bu sorunu çözmek sosyal devlete düşen bir sorumluluktur.

Çalışma hakkı yalnızca ulusal düzeyde değil uluslar arası düzeyde de büyük bir önem teşkil eder ve sosyal güvenlik alanında yasal düzenlemelerin önemle ele alınmasını gerekli kılar. Bu hak aynı zamanda bir çok uluslar arası mevzuatta da yer alır.

ILO dünyada barışın ancak toplumsal adaletle mümkün olacağını bilincindedir. Ancak dünyada var olan yoksulluk bu adaleti engellemektedir. Yoksulluğun başlıca nedenlerinden biri var olan olumsuz çalışma koşullarıdır. Bu nedenledir ki ILO ‘toplumsal adaletsizliğin, dünya barışını tehdit eden nedenlerin ve uluslar arası düzen içinde eşit olmayan çalışma koşullarının giderilmesi’ ni kendine amaç edinmiştir. ILO’ nun amaçları Philadelphia Bildirisi’nde daha ayrıntılı şekilde ortaya konmuştur. Bu bildiride yer alan ilkeler şunlardır:

1. Emek bir mal değildir.
2. Dernek kurma ve ifade özgürlüğü desteklenen bir ilerlemenin vazgeçilmez şartıdır;
3. Yoksulluk, bulunduğu yerlerde, herkesin refahına yönelik bir tehlike oluşturur;
4. İhtiyaca karşı mücadele, her ulusun kendi ülkesi içerisinde tükenmez bir güçle ve kamu yararının sağlanması amacıyla işçi ve işveren temsilcilerinin Hükümet temsilcileri ile eşit şartları içinde katılımlarıyla yapacakları serbest tartışmalara ve alacakları demokratik kararlara hakim olarak sürekli ve ortak bir uluslar arası gayretle yürütülecektir.

5. Irk, inanç ve cinsiyetleri ne olursa olsun bütün insanlara, maddi ilerlemelerini ve manevi gelişmelerini, hür ve haysiyetli bir şekilde, ekonomik güvence altında ve eşit şartlarda sürdürmek hakkına sahiptirler.

Koray (2000:135) a göre ‘çalışma hakkı’ konusunda sosyal devletin üstüne düşen sorumlulukları sistematize edecek olursak, aşağıda yer alan temel sorumluluk alanları ortaya çıkmaktadır:

- Yeterli istihdam olanaklarının yaratılması
- İşgücüne eğitim ve nitelik kazandırılması
- İş arayanlarla işgücü arayanların buluşturulması
- İş yaşamında iş güvencesinin sağlanması
- İş yaşamında belirli bir gelir güvencesinin sağlanması
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği koşullarının iyileştirilmesi
- Ücretlilere örgütlenme hakkının kazandırılması
- İşsizlik karşısında koruma
- İşgücünün sosyal risklere karşı korunması

Sıralamış olduğumuz bu sorumluluk alanlarından da anlaşılacağı üzere bu konuda devletin çalışma hayatına müdahalesi kaçınılmaz bir gerekliliktir.

B. Birey Açısından Çalışmanın Anlamı

Toplumu oluşturan birey gerek maddi gerekse manevi ihtiyaçlarını çalışarak karşılayabilmektedir. Bu bağlamda çalışma olgusu bireyin yaşamının merkezinde bulunmaktadır. Tarihsel olarak baktığımızda çalışmaya yüklenen anlamların değişime uğradığını görüyoruz. Çalışmanın içerdiği anlam geleneksel toplumda farklı modern toplumda farklıdır.

Çalışma kavramı modern döneme kadar olumlu anlam içerikleri atfedilmiş bir kavram değildi. Örneğin antik Yunan kültüründe emek sarf etmek, çalışmak

kölelere özgü bir faaliyet sayılmış, insanın ayırt edici bir vasfı olarak değil de diğer canlılarla ortak olan zorunlu ihtiyaçlarının bir sonucu olarak görülmüştür (Arendt'den akt. KÜÇÜKALP).

Teknolojik gelişmelerle birlikte çalışma biçimleri farklılaşmış ve bu farklılaşım sosyal yaşamdaki değişmelerle birlikte bireyin çalışmaya yüklediği anlamda değişime yol açmıştır.

İnsan için çalışmanın üç temel anlamı vardır. 1) Çalışmak insanın yaşamının devamını sağlamak için gelir elde etme ögesidir. 2) Çalışmak, aynı zamanda insanda manevi anlamda bir haz oluşturur, bireyin kendini mutlu ve bağımsız hissetmesini, dolayısıyla yaşamdan doyum almasını sağlar(Gill'den akt. Aytaç ve Keser). 3) Çalışma statü sağlayıcı bir unsura sahiptir.

Çalışmanın bireye ifade ettiği anlam bireyin sahip olduğu nitelikler doğrultusunda farklılık arz eder.

Vasıfsız işçilere göre iş yaşamak için gerekli olan parayı kazanmakta kullanılan bir alet niteliğindedir (Telman'dan akt Keser: 371). Böyle bir iş gücünün çalışmaya yükleyeceği anlam vasıflı işgücünün çalışmaya yükleyeceği anlamdan farklıdır. Vasıfsız işgücü için çalışma yaşamını idame ettirecek bir araçtır ve çalışma bu bireylere kendini gerçekleştirme fırsatı sağlamayacaktır.

Vasıflı işgücü için çalışma, bireye prestij, statü sağlayıcı olumlu bir anlam içerir. Birey çalıştıkça hem kariyer hem de yüksek gelir elde edecektir.

Ana hatlarıyla ele alındığında bireyin yaşamını devam ettirebilmek amacıyla gelir elde etme fonksiyonu ile “ekonomik”, manevi anlamda haz duymak, kendini mutlu hissetmek, bağımsız ve özgür hissetmek, kısacası hayattan zevk alabilme fonksiyonları ile “psiko-sosyal” ve bir grubun mensubu olmak, takdir edilmek, kabul görmek, statü sağlamak unsurları ile de “toplumsal” anlamı, çalışmanın insan yaşamında vazgeçilmez olmasını sağlamaktadır (Aytaç ve Keser)

II. İşsizlik Olgusu

A. İktisat Teorilerinde İşsizlik Olgusu

1. Klasik Teori

Bu ekolün temel ilkeleri (Tunca, 2005: 35-36);

- Doğal düzenin yararlı işleyişi yani görünmez el kavramı
- Doğal özgürlük(liberalizm)
- Devletin yetersizliği
- Tam istihdam
- Fiyat ve ücretlerin esnekliği ilkesi

Klasik modelde fiyatların ve ücretlerin tam esnek olduğu işçilerin istedikleri anda iş bulabildikleri, firmaların istihdam ettikleri işgücünün miktarını herhangi bir maliyete katlanmadan diledikleri gibi değiştirebildikleri, firmaların rekabetçi davrandığı ve mevcut fiyatlarla ürettikleri tüm malları satmayı bekledikleri ideal bir dünya ele alınmaktadır (Yıldırım ve diğ.2006: 115).

Klasiklerin işsizlik konusuna ilişkin görüşlerinin dayanağı Mahreçler Yasasıdır. Say yasası olarak da bilinen bu yasa her arzın kendi talebini yarattığı ilkesinden hareket etmektedir.

Her arz kendi talebini yaratacağına göre üretilen her mal satılacak ve talep yetersizliğinden kaynaklanan işsizlik söz konusu olmayacaktır. Eğer işgücü arz fazlası veya talep fazlası gibi bir dengesizlik meydana gelirse ücretlerin aşağıya veya yukarıya doğru kaydırılmasıyla bu dengesizlik ortadan kaldırılacaktır.

Klasik okulun açıklamalarına göre, işsizlik sadece üretimdeki kısa dönemli dalgalanmalara bağlı olarak ortaya çıkabilir. Bu değişimler ise mal veya işgücü piyasasındaki fiyat ve ücret dengelerinden uzaklaşma ile ortaya çıkacaktır. Bunun

dışında bir işsizlik ortaya çıkarsa, bu ancak bireyin isteğine dayalı oluşan işsizlik yani iradi işsizliktir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003: 404).

Klasik iktisatçılar, gayri iradi işsizliğin var olabileceğini kabul etmemişler ve bütün işsizlerin ihtiyari işsiz olduklarını iddia etmişlerdir. Bu düşüncenin doğal bir sonucu olarak klasik liberal iktisatçılar, işçilerin, eğer gereği kadar düşük bir ücretle çalışmaya razı olurlarsa, hiçbir zaman işsiz kalmayacaklarını öne sürmüşlerdir (Eren, 1984: 7).

Bu ekole göre piyasalar görünmeyen el tarafından kendiliğinden dengeye gelecektir. Dışarıdan yapılan müdahaleler bu dengenin bozulmasına neden olacağından devlet ekonomik yaşama karışmamalıdır.

Bu nedenle klasiklere göre eğer hükümet, sosyal yasalar, sosyal yardımlar, özendirmeler, vergiler ve benzeri önlemlerle ekonomik işlere karışmak istemese ve yerini özel girişime ve sunum ve istemin serbest işleyişine bırakırsa, kendiliğinden bir tam çalıştırma düzeyi elde edilecektir. Eğer bu önlemler kaldırılır ve sendikaların karışımı önlenirse rekabet, ücretleri öyle bir düzeye getirecektir ki, girişimciler daha fazla işçi çalıştırmayı kendi çıkarlarına uygun görecekle ve bu suretle işsizliği önlemek mümkün olacaktır (Talas'tan akt. Kocacık, 2000: 67).

2. Neo- Klasik Teori

Bu yaklaşımda işgücü piyasasının işleyişine ilişkin şu temel varsayımlar yapılmıştır(Lordoğlu ve Özkaplan, 2003: 206):

- Tam, mükemmel bilgi ve işgücünün hareketliliği, hiçbir maliyeti bulunmaksızın, kendiliğinden ortaya çıktığı kabul edilmektedir.
- İşgücünün yapısı nedeniyle, çalışanlar birbirinin yerine tam ve mükemmel olarak geçebilmektedir.
- Mal fiyatları gibi ücretlerde de tam bir esneklik olmaktadır.
- Toplam talep düzeyi sabit olarak kabul edilir.

Bu varsayımlar altında, işgücü piyasası da işgücü arzı ve talebi arasındaki ilişki olarak düşünülmekte, bu piyasadaki dengesizliklerde çok zaman ücretlerin aşırı yükselmesine bağlanmakta ve işsiz kalanların daha düşük ücrete razı olmalarıyla işgücü piyasasının dengeye geleceği varsayımı ileri sürülmektedir (Koray, 2000: 138).Ancak bireyler düşük ücrete razı olmazsa iradi işsizlik görülecektir. Burada istihdamı belirleyen unsur emek talebidir.

Emek talebi ile emek arzının dengede olduğu nokta tam istihdamı belirler. Piyasanın kendi işleyişine bırakılmasını savunan neo-klasik görüş piyasanın doğal işleyişini bozan, ücretlere taban sınır getirerek reel ücretlerin olduğundan fazla yükselmesine neden olan müdahalelerin işsizliğe neden olacağı görüşündedir.

3. Keynesyen Teori

Keynes 1936 yılında yayımladığı ‘İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi’ adlı eserinde klasikleri eleştirmiş ve yeni bir teori ortaya sürmüştür. Klasiklerin aksine Keynes, ekonominin eksik istihdamda dengeye geleceğini savunmuştur.

Bilindiği gibi, Klasik teoriye göre işsizlik iradi ve geçici bir olaydır. Oysa uygulamada, işçiler cari ücrete razı oldukları halde işsiz kalmakta ve sanayi kuruluşları da talep yetersizliği yüzünden atıl kapasite ile çalışmaktadırlar. Bu bir eksik istihdam dengesidir. Ekonominin eksik istihdamda dengeye geleceği görüşü, Keynes’in klasik teoriye karşı ortaya attığı en önemli görüştür (Pekin, 2007: 126).

Klasikler, aşağıya doğru fiyat-ücret ayarlamaları sonucu, toplam harcamalardaki azalışın yaratacağı eksik istihdamın ortadan kalkacağını savunuyorlardı (Parasız, 2002: 254). Uzunca bir dönem işsizliği ortadan kaldırma yolunun işçilerin daha fazla emek harcamalarına sebep olacak şekilde ücretleri azaltmaktan geçtiğine inanılmasında şaşırtıcı bir yan yoktu. Ağır işsizlik koşullarında böyle bir çözüm büyük taraftar bulmaktaydı. Keynes, bu düşüncenin emeğe olan talebin türevsel bir talep olduğu ve insanların ekonomide çifte bir rol oynadıkları gerçeğini ihmal ettiğini göstermiştir: bir ekonomide insanlar hem işçi hem de tüketicidir. Eğer bir endüstrinin ürünü satın alınmak istenmezse bu endüstri üretim

maliyetlerinin bir kısmından kendini kurtarmak zorundadır; dolayısıyla buda işsizlik oranında bir artışa yola açar. Eğer yeterli sayıda kişi ücret azaltımını kabul etmek zorunda bırakılırsa, belli ürünlere olan talep düzeyi de düşmek zorundadır, bu da işsizlikte bir artış olması anlamına gelir(Loble, 1995: 222).

4. Yapısalcı Teori

Yapısalcı okul daha çok 1960'lı yıllarla 1980'li yıllar arasında Avrupa'da gözlenen doğal işsizlik oranının artışının gerisinde yatan nedenler üzerinde durmaktadır. Doğal eksik istihdam oranı ekonominin dışında belirlenen sabit bir olgu değil, daha çok ekonomideki talep ve arz yapısının bir sonucudur (www.Ekodialog.com/Acik_ogretim_iktisat/cagdas_makro_ekonomik_gorusler_politikalar.html).

Yapısalcılara göre Avrupa da ki yüksek işsizlik oranının gerisinde kamu düzenlemelerinin yaygınlığı, refah devleti anlayışı ve aşırı reel ücret düzeyi vardır. Eurosclesrosis (reel ücretlerin Avrupa'da ABD'ye göre yüksek olması) de denilen olguyu yaratan etmenler arasında ayrıca vergi oranlarının yüksekliği nedeniyle küçük işletmelerin kurulmasının caydırılması, bazı işlerin yasaklanılmasının ABD'ye göre düşük ücretli işlerin büyümesini engellemesi, işten çıkarılma, çalışma saatleri fabrikaların kapanma koşulları vb. durumların kamu otoritelerince düzenlenmesi, hizmet sektörünün hızla büyümesi ve bu sektörün istihdam sorununu sanayi sektörü gibi çözmemesi yatmaktadır (Parasız,1993: 12).

B. İşsizlik Kavramı ve Başlıca İşsizlik Türleri

Faaliyet nüfustan, aklen ve bedenen çalışamaz durumda olanlar ile çalışmamayı tercih edenler çıkarıldığında geriye kalan nüfus işgücünü oluşturur. İşgücünün kendine ait bir işi olup fiilen çalışan kısmına istihdam hacmi denir. İşgücünün,

istihdam hacminden büyük olması durumunda işsizlik ortaya çıkar (Bocutoğlu, 2003: 29-30).

Aktif nüfusun çalışma gücü ve arzusunda olup, geçerli ücret seviyesinde ve mevcut çalışma şartlarında iş aradığı halde iş bulamayan kişi işsiz olarak kabul edilmektedir.

Başka bir tanımla işsizi, yaşı 15 ve daha fazla olup bir iş bulamayan, fakat cari ücret düzeyinde çalışmaya hazır olan ve bir iş bulmak için çaba gösteren kimsedir şeklinde tanımlayabiliriz.

DİE işsizi, “belirli bir referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan ve iş aramak için son altı ay içinde iş arama kanallarında en az birini kullanmış olan ve 15 gün içinde iş başı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki tüm kişiler olarak tanımlar.

Resmi verilerde sivil işgücünün sivil istihdamdan fazla olması durumunda işsizlik sorunu ile karşılaşılır. İşsizlerin sayısı işgücüne oranlanarak işsizlik oranına ulaşılır. Genelde yüksek işsizlik oranı zayıf bir ekonominin işareti olarak algılanır (Yıldırım ve diğ., 2006: 29). Ancak ekonominin performansının sağlıklı bir değerlendirmesini yapabilmek için hangi işsizlik türünün ne ifade ettiğini, hangi durumlarda ortaya çıktığını bilmemiz gerekir.

İşsizlik türlerini genel bir ayrımla açık işsizlik ve gizli işsizlik başlıkları altında toplayabiliriz

1. Açık İşsizlik

Çalışma istek ve gücüne sahip olup, cari ücret düzeyinde iş arayan ancak bulamayan işsiz kitleyi ifade eden açık işsizliği genel olarak beş türede sınıflandırabiliriz.

a. Arızı İşsizlik

Bireyin geçerli ücret ve çalışma koşullarını kabul etmeyip çalışmak istememesi veya daha iyisini araması gibi nedenlerden doğan bir işsizliktir. Bu tür işsizliğin nedenleri sosyal yapı, halkın psikolojisi veya değer sistemine bağlı olduğundan, ekonomik açıdan üzerinde fazla durulmamaktadır (Koray, 2000: 140). Arızı işsizlik, ekonominin tam istihdam dengesinde bulunduğu durumlarda bile ortaya çıkabilmektedir. Her ekonomide çalışanların % 1-2 kadarı geçici bir süre için işsiz kalabilmektedir.

b. Mevsimlik İşsizlik

Mevsim koşullarının ekonomik faaliyetlerde yaratmış olduğu dalgalanmalar sonucu ortaya çıkan bir işsizlik türüdür.

Bilindiği üzere bir takım ekonomik faaliyetler mevsimlere bağlıdır. Örneğin; turizm, inşaat, ticaret, tarım sektörleri. Mevsimlik işsizliğin en çok hissedildiği sektörler de bu sektörlerdir.

Mevsim işsizliğinin iki türlü genel sebebi vardır. Birincisi, mevsim işsizliğine doğrudan doğruya ve ani olarak tesir eden sebepler ikincisi ise dolaylı olarak tesir eden sebeplerdir (Zaim,1997: 179).

Birinci tür sebepler, hava şartları ve mevsim değişimleridir. Örneğin; kış aylarında tarım sektöründe yaşanan işsizlik. İkinci tür sebepler ise sanayinin bizzat bünyesinden doğan sebeplerdir. Mevsimlik işsizliğin görüldüğü sektörlerde dayalı endüstriler bu tür işsizlikle karşı karşıya kalır. Örneğin; konserve fabrikaları, tütün, pamuk işletmeleri çoğunlukla mevsimlik çalışmalar yapmaktadır.

Mevsimlik işsizlik sorununun önemi tarım ağırlıklı ekonomik faaliyette bulunan az gelişmiş ülkelerde daha çok hissedilmektedir. Teknolojik ve sosyal alışkanlıklardaki değişimler mevsim işsizliğini ciddi bir problem olmaktan çıkarmıştır. Örneğin inşaatı bile kış aylarında sürdürmeyi sağlayacak yeni teknikler

bulunmaktadır. Ancak tarıma dayalı ekonomilere sahip az gelişmiş ülkeler için mevsimlik işsizlik çözümü güç bir sorun olmaya devam etmektedir (Pekin'den akt. Kocacık, 2000: 56).

c. Konjonktürel İşsizlik

Konjonktür, bir ülkenin ekonomik durumunu belirli bir anda açıklayan unsurların bütünüdür. Kuşkusuz bu öğelerin arasına işsizlikte girmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003: 56).

Konjonktürel işsizlik piyasada yeterince açık iş olmama nedeniyle meydana gelen işsizliktir.

Ekonominin tam istihdama yaklaştığı, yatırımların çoğaldığı, sermaye veriminin arttığı, paranın değerinin istikrara kazandığı, tüketim hacminin genişlediği dönemlere yüksek konjonktür, faktörlerin tam olarak kullanılmadığı, paranın istikrarını kaybettiği dönemlere de alçak konjonktür dönemi denilmektedir (Kocacık, 2000:57). Konjonktürün daraldığı dönemlerde işsizlik artarken, konjonktürün yükselmesiyle işsizlik azalır.

Özellikle, yetersiz talep nedeniyle üretimde bir daralma veya durgunluk olduğunda birçok işçi işini kaybeder ve ekonomi tekrar canlanıp büyüme aşamasına geçene kadar bu kimseler işsiz kalırlar. Makro ekonomik analizlerde üzerinde asıl durulan, bu işsizlik türüdür (Ertek, 2006: 266).

Konjonktürel işsizliğe daha çok gelişmiş ülkelerde rastlanılmaktadır. Diğer işsizlik türlerine nazaran yıldan yıla daha fazla dalgalanma gösterir. Konjonktürel daralma ve genişleme dönemleriyle ilintili olduğundan geçici ama yaygındır. Çok sayıda sektörde gözlenmesi mümkündür.

Zaim, Konjonktürel işsizliğin genel vasıflarını şöyle sıralıyor (Zaim, 1997:190):

- Dayanıklı mal üreten sanayi kolları bu tür işsizlikten daha çok etkilenir. Dayanaksız mallar üreten sanayi kollarında bu tehlike daha azdır.

- Konjonktürel işsizlik, bir ülkenin farklı coğrafi bölgelerinde o ülkedeki sanayi kollarının türüne yoğunlaşma nispetine göre farklı olabilir.
- Konjonktürel işsizlikten en fazla etkilenen gruplar genç işçilerdir.

d. Teknolojik İşsizlik

Bu işsizlik insan gücü yerine makine ikame edilmesinden veya daha üretkif metotların uygulanmasından ileri gelen bir işsizliktir ve makine çağının doğurduğu bir neticedir (Zaim, 1997: 182).

Teknolojik gelişme genellikle kısa dönemde istihdamı daraltıcı rol oynarken uzun dönemde istihdamın genişlemesine katkıda bulunur. ‘ bilhassa ‘otomasyon’ adı verilen makinenin yine makine tarafından kontrol edilmesi olayı işgücünün makine karşısındaki rekabet şansını azaltmıştır’(Pekin’den akt. Kocacık, 2000: 58). Otomasyon sonucu çalışma şekillerinde değişim meydana gelmiş ve değişim beraberinde bir gelişim süreci meydana getirmiştir. ‘buna mukabil bilgi bilgi toplumunda beyin gücüne dayalı yüksek vasıflı işgücünü kullanan yeni istihdam sahaları ortaya çıkmıştır. Böylece sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş klasik sanayi kollarında işsizliğe yol açarken, yeni iş kollarında yeni istihdam imkanları ortaya çıkarmıştır (Zaim, 1997: 183).

e. Yapısal İşsizlik

Yapısal işsizlik, emek piyasalarında açık işler ile iş arayanların aynı anda mevcut olmaları ve bir araya gelememeleri ile oluşan işsizliktir.

Pekin’ e göre bir ülkenin ekonomik yapısında ve toplam talebin bünyesinde meydana gelen değişimlerin sebep olduğu işsizliğe yapısal işsizlik denir (Pekin’den akt. Kocacık, 2000: 60).

Başka bir tanıma göre yapısal işsizlik, zaman içinde üretim teknolojisinde ve tüketici tercihlerinde meydana gelen değişmelerin ekonominin talep ve üretim yol açtığı değişikliklere, işgücünün uyum sağlama sürecinin yol açtığı işsizliktir (Bocutoğlu ve diğ., 2003: 31).

Yapısal işsizliği, iş arayan işçi sayısı ile uygun iş sayısının birbirine eşit olduğu bir ortamda mikro temelli bir yaklaşımdan hareketle analiz etmek mümkündür. Burada talep edilen ve arz edilen sayılarda bir dengesizlik söz konusu değildir. Böylece yapısal işsizlik iş arayan kişilerin, işlerin gerektirdiği beceriler, insanların tercihleri, coğrafi yerleşimler gibi faktörlere bağlı olarak uygun işlerle eşleşmemesi durumundan ortaya çıkmaktadır (Holzer'den akt. Yüceol, 2002: 17).

Yapısal işsizliğin sebebi teknolojik gelişmelere ve talebin yapısının değişmesine bağlıdır. Ayrıca bu işsizliğin 'kaynakların tükenmesine, uluslar arası rekabetin şiddetine ve talep yapısındaki ani değişimler gibi dış etkenlere de bağımlı olarak ortaya çıkacağı dikkate alınmalıdır'(Lordoğlu ve Özkaplan. 2003: 399).

Gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerde de görülen yapısal işsizlik, işsizlik türleri içinde ciddi problem alanı yaratan türdür.

2. Gizli İşsizlik

İstihdam edilen, ancak üretime katkısı olmayan kişilerin oluşturdukları işsizlik türü; gizli işsizlik olarak adlandırılmaktadır. Diğer işsizlik türlerinden farkı, bu tür işsizlikte kişi istihdam edilmekte ve karşılığında da gelir elde etmektedir. Ancak söz konusu kişi; üretime hiçbir şekilde katkı sağlamamaktadır (Yamak, 2008: 20).

İş arayıp da bulamama sürecini içeren açık işsizlikten farklı olarak gizli işsizlikte bir iş ve çalışma görülmekte, ancak bu çalışmanın toplam üretime bir katkısı bulunmamaktadır. 'Uygulamadaki teknolojiyi ve işgücünün temposunu değiştirmeden bir iş yerindeki çalışanlardan bazılarının işten alınmasına karşın

Üretim ve hizmet sunma durumlarında belirlenebilen işsizlik türüne gizli işsizlik denmektedir' (Ersoy'dan akt. Kocacık, 2000: 61).

Zaim'e göre gizli işsizlik, teknolojik bir değişme olmaksızın üretim kapasitesine nazaran fazla miktarda işçinin istihdam edildiği bir hali ifade eder (Zaim, 1997: 177).

Yüceol (2002:25) a göre "gizli işsizlik, çalışma irade ve kabiliyetinde olanların terk ettikleri veya fırsat bulsalarđı seçebilecekleri işlere göre az veya çok miktarda işgücünün, daha düşük verimlilikteki işlerde çalışmaları halinde ortaya çıkan bir işsizlik türüdür".

Yapılan bu tanımlardan yola çıkararak gizli işsizliğin, gelir düşüklüğü, becerilerin tam olarak kullanılamayışı ve düşük verimlilik gibi özelliklere sahip olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

C. İşsizliğin Nedenleri

İşsizlik birden fazla nedeni olan çok boyutlu bir olgudur. Örneğin işsizlik, yetersiz toplam talep, teknolojik ilerleme, işgücünün hareketsizliği, bilginin maliyeti, sektörlerdeki düşüş ve yükselişler, sendikaların gücü, işlerin mevsimlik yapısı gibi birçok neden tarafından açıklanabilir. Bununla birlikte, bu nedenler birbirinden bağımsız olabileceği gibi birbirleriyle etkileşim iindede olabilir (Pigou'dan akt. Yüceol, 2004: 14). Daha ayrıntılı sınıflamalar kabul edilmekle birlikte, bugün işsizlik esasa itibariyle  nedene bağlanmaktadır. Bunlar donatım yetersizliği, ekonomik yapının özellikleri, yeterli önlemlerin azlığı ve istikrarsızlığı olarak sıralanabilir. Bu sınıflamaya bir dördüncüyü de katmak olasıdır. Buda, iş piyasasının iyi rgtlenmemesine bağlanabilecek nedenlerdir (Talas,1997: 139).

İşsizliğin nedenleri farklı sınıflamalara tabi olmakla birlikte bu nedenleri işgücü arzı açısından işsizliğe yol açan nedenler ve işgücü talebi açısından işsizliğe yol açan nedenler olarak iki başlık altında genelleştirebiliriz.

1. İşgücü Arzı Açısından İşsizliğe Yol Açan Nedenler

İşsizliği, işgücü arzının işgücü talebinden arta kalan kısmı olarak tanımlayacak olursak işsizliğin nedenlerini anlamak için işgücü arzı ve talebi arasındaki dengesizliğin nedenlerini ortaya koymamız gerekecektir. Bu dengesizlik gerek ekonomik ve gerekse sosyal nedenleri içerir. Bu nedenlerin işsizliğe yol açmadaki etki düzeyleri işsizliğin yaşandığı ülkenin gelişmişlik düzeyiyle orantılı olarak farklılıklar arz edecektir.

a. Nüfus

Nüfus ekonomi bazında, iki bakımdan anlam ifade etmektedir. Birincisi, bir ülkede oturan toplam insan sayısı, tüketici bir unsur olarak düşünülmekte iken ikinci anlamda, nüfus aynı zamanda bir ekonomik kaynak olması neden ile ekonomi biliminin ilgi alanına girmektedir(Talas'tan akt. Kumaş, 2001:25).

Teoride zihinsel ve fiziksel açıdan çalışmaya uygun olan herkes potansiyel işgücü arzına dahil edilir. Çocuklar ve yaşlılar bazı ekonomik faaliyetleri gerçekleştirdiği için bu tanıma dahil edilebilir. Ancak pek çok ülkede çalışma çağındaki nüfus tanımına yaş sınırlaması konulmuştur (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003:38). Söz konusu yaş sınırları ülkeden ülkeye farklılık arz etmekle birlikte genel olarak kabul gören yaş sınırı 15-64 yaş arasındır.

Çalışma çağındaki nüfus başka bir deyişle aktif nüfus toplumda üretici kesimi oluştururken, aktif nüfusun tersi bir tanımla 15 yaş altı çocukların ve 65 yaş üstü yaşlıların oluşturduğu nüfus olan bağımlı nüfus ise toplumun tüketici kesimini oluşturur.

Hızlı nüfus artışının yaşandığı ülkelerde işgücü arzı büyük bir artış gösterirken işgücü talebi aynı oranda artış göstermemekte ve bu durum işsizliğe sebebiyet vermektedir. Aynı zamanda hızlı nüfus artışı bağımlılık oranını da artırmakta ve söz konusu ülkelerde yatırımların görece daha büyük bir kısmının

işgücünün fiziksel kapasitesi yerine, okul hastane gibi sosyal sermayeye yatırılması zorunluluğunu doğurmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003. 41).

b. İşgücünün Eğitim Düzeyi

İşgücünün ekonomik ve sosyal anlamda etkinliği, niteliksel ve niceliksel yönüyle ilgilidir. İşgücünün niteliği eğitimle geliştirilebilir ve iş arzında eğitimli işgücünün niceliği etkindir (Ay' dan akt. Kumaş, 2001:35).

Teknolojik gelişmelerin hız kazandığı günümüzde, işsizlikle savaşında eğitimin önemli bir yeri vardır. Günümüz şartlarının gerektirdiği eğitime sahip olmayan bireyin istihdam edilebileceği iş alanları sınırlıdır. Bu sınırların aşılmasında veya sınırların daraltılmasında mesleki eğitimin yeri büyük bir önem arz eder.

Birçok ülke mesleki ve teknik eğitim yoluyla işsizliği azaltmayı denemektedir. Mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması, istihdam artırıcı, kalifiye insan gücü ihtiyacını karşılayıcı sonuçlar doğurmaktadır. Mesleki ve teknik eğitimin etkili olarak uygulanmasıyla işyerlerinin kalifiye eleman istekleri karşılanabilecektir (Kılıç, 1991: 126).

c. Yüksek şehirleşme Hızı

şehirleşme, şehir sayılarını artması, mevcut şehirlerin büyümesi yanında iktisadi ve sosyal değişmeyi de içine alan bir olgudur (Kılıç, 1991: 127). Nüfus yapısında sürekli olan artış, kentte yoğunlaşma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar kırsal kesim nüfus artışı kentten fazla ise de göç sonucu kırsal alanların nüfusu azalmaktadır. Bu hareketlilik, sadece nüfus yapısını değiştirmeyip, sosyal yapıyı da değiştirici bir düzeydedir (Gürçay ve Kumaş'tan akt. Kumaş,2001:30).

Tarımda makineleşme, miras yoluyla toprakların küçülmesi, doğal afetler sonucu toprakların kaybı vb. nedenlerle kırdaki kendini işsiz olarak tanımlamayan gizli

işsiz gelir kaybını gidermek amacıyla kente göç etmekte ve sonuçta açık işsiz kategorisine dahil olmaktadır.

Kırın iticiliği yanında kentin çekiciliğinin etkisinde kalan birey daha iyi yaşam koşullarını amaçlayıp kente göç etmekte ancak çevresiyle uyum sorunlarıyla karşı karşıya kalabilmektedir. “Bir çıkış yolu olarak görülen göç, aile yapılarında değişikliğe neden olmaktadır. Aileler ve üyeleri, kırsal alandaki geleneksel aile yapıları ve ücretsiz işçi konumundan çekirdek aileye ve ücretli işçi konumuna gelmektedir”(Bultay’dan akt. Kumaş, 2001:30). Doğdukları yerlerden itici bir güçle kente göç eden bireyler kentlerde yığılmalara, işsiz ve yarı işsiz grupların oluşmasına neden olmaktadır.

Hızlı kentleşme sanayileşmenin doğurduğu bir olgudur. Daha iyi yaşam koşullarını amaçlayan bireyler yoğun olarak sanayileşmenin gerçekleştiği bölgelere göç ederler. Bu göç kentin çekiciliğinin bir sonucudur. Ancak göç olgusunun sebebinin sanayileşme ile bağdaştıramıyorsak , göç olgusunda belirleyici olan kentin çekiciliği değil de kırın iticiliği ise bu durumda kente işgücü fazlası yığılacak ve işsizlik artacaktır.

Büyük ümitler içinde kırdan kente göç ederek, tanımadıkları ve alışkın olmadıkları bir yaşam biçimine adapte olmaya çalışan işsiz, işsizliğin getirdiği olumsuz sonuçlardan daha ağır şekilde etkilenir.

d. Diğer Nedenler

Yukarıda sıraladığımız faktörlerden farklı olarak işgücü açısından işsizliğe yol açan başkaca faktörlerde bulunmaktadır. Kumaş’a göre bu faktörleri şöyle sıralayabiliriz (Kumaş , 2001:35-44):

- Kendi hesabına çalışma yerine, bir kuruluştaki çalışma tercihi,
- Çalışma hayatını düzenleyen hukuki kuralların yapısı ve işlerliği,
- Bireye bağlı tercihler

- Toplumsal değer ve tutumlar,
- Ücret Politikaları

2. İşgücü Talebi Açısından İşsizliğe Yol Açan Nedenler

a. Ekonomik Yapının Özelliklerinden Doğan İşsizlik

İşsizliğe yol açan bazı nedenler ekonomik yapıdan kaynaklanır. “ Özellikle tarımsal kesimde meydana gelen ve mevsim değişmelerine bağlı dalgalanmalar, bir bölüm sanayi faaliyetlerinin çeşitli nedenlerin etkisiyle gerilemeleri gene bir bölüm işlerin artıp eksilmeleri hep ekonomik yapının özelliklerinin doğurduğu ve işsizlik yaratan nedenlerdir”(Talas, 1997: 140).

Bir ülke ekonomisinin sektörel dağılımı ile o ülkenin yaşamış olduğu işsizlik sorunu arasında doğrudan bir ilişki vardır. Başka bir deyişle gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında işsizliğe yol açan nedenler ve bu nedenlerin etki düzeyleri farklılık gösterir; Sanayi sektörünün öne çıktığı bir ülkede işsizliğe yol açan nedenler ile tarım sektörünün öne çıktığı bir ülkedeki işsizliğe yol açan nedenler göreceli olarak birbirinden farklıdır ve yine bu nedenlerin etki düzeyleri de ekonomik ve toplumsal gelişmişlikle ilintilendirildiğinde farklılık arz eder.

İşsizlik azgelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha karışık bir görünüm sergilemektedir. Gelişmiş ülkelerde ise sanayideki ve teknolojiye bağlı olarak bu ülkelere özgü yeni işsizlik türleri oluşmaktadır.

b. Teknolojik Gelişmeler

Teknolojik gelişmelerin hız kazandığı günümüzde istihdam şekilleri de değişime uğramıştır. Teknolojideki gelişmelerle birlikte bazı yeni meslekler ortaya

çıkması, var olan bazı meslekler ise önemini yitirmiştir. İşler emek-yoğun olmaktan çıkıp sermaye-yoğun hale gelmiştir. Nicelik gerektiren işlerin yerini nitelik gerektiren işler almıştır.

Teknolojik gelişmeler sonucu işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalan kesim eğitimsiz ve niteliksiz işgücüdür. Atıl hale gelen bu işgücünün yeniden istihdam edilebilir hale gelmesi piyasanın gerektirdiği nitelikleri kazanmasına bağlıdır. Bu nitelikleri kazanmanın yolu ise eğitimidir.

Teknolojik ilerlemenin safhalarından biri olan otomasyon makinenin yine makine tarafından kullanılması anlamında kullanılan bir kavramdır. Otomasyon ilk aşamada işgücü talep fazlası yaratarak işsizliğe neden olurken, yeni meslekler ve çalışma koşulları meydana getirmesi yönüyle nitelikli işgücüne istihdam imkanları sunarak işsizlik meselesine pozitif bir etkiye yapabilmektedir.

Teknolojik gelişmeler kısa dönemde işsizliğe neden olurken uzun dönemde yeni istihdam olanakları yaratarak işsizlik sorununa pozitif etki yapmaktadır.

c. Yüksek İşçilik Maliyetleri

Ücret dışı işçilik maliyetlerinin yüksek olması firmaların giderlerini artırmakta ve firma sahiplerini maliyet unsuru olarak gördükleri işgücü girdilerini daraltma yoluna sevk etmektedir. İşçilik maliyetlerinin yüksek olması sonucu firmalar emek yoğun çalışma yerine sermaye yoğun çalışmayı tercih etmektedir. Bu süreç özellikle küçük işyerlerinde istihdam edilen işgücünün aleyhine işlemektedir.

Aslında işsizlikteki yükselme bir yandan sosyal güvenlik sisteminde yasal katkıları artırma zorunluluğu doğurmakta, buna mukabil katkıda bulunanların sayısını azaltmaktadır. Böylece işçi maliyetleri tekrar artmakta, sonuçta ortaya bir kısır döngü çıkmaktadır (Ekin, 2000: 188).

d. İş Piyasalarının Tanzim Edilemeyişi

İşgücü piyasasının aksak işleyişi ya da yeterli bir şekilde tanzim edilemeyişi işgücü arz ve talebi arasında bir dengesizliğe neden olmakta bu ise sonuçta “arızı” işsizliğin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Eğer bu sağlıklı işleyiş uzun dönemler itibariyle sürecek olursa bu seferde “yapısal işsizlik” meydana gelmektedir (Kılıç, 1991: 124).

Gerçekten, bugün olaylar ve deneyimler göstermektedir ki, çeşitli ülkelerdeki işçi gruplarının sunum ve istemi arasında uygunluk olmamasından ileri gelen bir işsizlik vardır. Eğer, iş isteyenleri, iş sunulan yerlerde karşı karşıya getirmek, meslek bakımından yetiştirme ve yeniden oluşturma yoluyla bu husus için gerekli nitelikleri geliştirmek ve ayarlamak her işçi için faaliyet dönemleri arasındaki aşamaları azaltmak ve nihayet yapı değişiklikleri nedeniyle iş değiştirmeye zorlanan kişilerin başka sanayide, başka mesleklerde yada başka bölgelerde başka bir iş bulabilmeleri için etkin önlemler almak mümkün olsaydı, bu işsizlik bir ölçüde ortadan kaldırılabilirdi. Emek piyasasını, mevcut işçilerin mevcut işlere yerleştirilmesini sağlamak üzere doyurucu bir biçimde örgütlemek, yapısal işsizliği, geleneklere ve ulusal ilkelere bağdaşabilir bir düzeye indirmek bakımından yaşamsal bir önem kazanmaktadır (Talas, 1997: 145).

e. Üretim Sürecinin Rasyonel Ölçülerde Düzenlenememesi

Beşeri bir kaynak olarak emek, üretim sürecinde diğer birçok faktör ile birlikte kullanılan bir girdidir. Üretim sürecinin etkin ve verimli işleyişi sağlayacak üretim ve yönetim konusunda deneyimli bir yönetim kadrosundan mahrum özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerde genellikle üretim rasyonel bir şekilde düzenlenemez. Bu durum uygulamada teknoloji seçimindeki yanlışlıklar, kapasiteyi tam kullanamama ve insan gücünden yeterince yararlanamama şeklinde kendini gösterir.

Üretim fonksiyonlarının, üretim sürecinde makro ve mikro düzeyde etkin kullanımı ekonomik kriterlerin iyileşmesinde yada seçiminde, büyüme sürecinde ölçeğe ilişkin yapıyı tahmin etmeyi, marjinal verimliliklerini bulmaya ve optimum kaynak kullanımını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, teknolojik yapı içinde, üretim kaynaklarının etkin ve bilimsel çalışmalar paralelinde yürütülecek sistem yaklaşımları ile işgücünün atıl kalması önlenerek ve işsizlik en aza indirgenecektir (Zoral'dan akt. Kumaş, 2001:51).

f. Verimlilik

Verimlilik konusundaki dalgalanmalar işsizlikle ilişkilendirildiğinde çift yönlü bir etki görülmektedir.

Emek verimliliğindeki düşüklük işverenler için her zaman artan bir maliyet unsurudur. Diğer yandan işverenlerin artan maliyetleri rekabet gibi bir takım faktörler yüzünden her zaman için ürün fiyatlarına yansıtılmamaları sebebiyle düşük verimlilik bir kısım işçilerin işten çıkarılmalarına yani işsiz kalmalarına sebep olmaktadır. Oysaki emek verimliliğinde hangi ülkede ve hangi endüstri dalında daha yüksek artış olmuşsa, o ülkede yada sektörde işsizlik azalmıştır. Çünkü emek verimliliğinin artışından elde edilen katma değer mal fiyatlarında bir düşüşe sebep olarak, mallara olan talebi artırmaktadır. Bu ise işsizliğin ortadan kalkmasına katkı sağlamaktadır (Kaya'dan akt. Kılıç, 1997: 132).

Ancak verimlilik artışı sonucu artan üretim talep edilenden fazla ise bu durumda ürünler satılmayacak, stoklar artacak ve üretim daralacaktır. Daralan üretim işsizliğin artmasına yol açacaktır.

Diğer yandan artan verimlilik sonucu karını artıran firma sahibi yeni makine-teçhizat kullanma olanağına kavuşacak ve emekten tasarruf edebilecektir. Yine bu durumda işsizliği artırıcı yönde bir etkiye sahiptir.

Günümüzde sanayi işletmelerinin yanı sıra hizmet sektöründe var olan verimlilik artışı için gerçekleştirilen şirket politikalarında insan kaynağından

yararlanma oranının yükseltilmesi, istihdam edilenlerin gelirinin artması yanında, işten çıkarılanların gelirinin sıfırlanmasına neden olacaktır (Zaim, 1992: 249).

g. Diğer Nedenler

Yukarıda sıraladığımız, talep açısından işsizliğe yol açan faktörler dışında işsizliğe sebebiyet veren başkaca faktörlerde bulunmaktadır Ekin (2000:189-190) e göre bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz .

- Tarihsel olarak çok yüksek ve hızla artan gerçek enerji maliyetleri reel gelirlerde hızlı bir düşmeye yol açmıştır,
- Yüksek seviyeli, enflasyon, tüketicilerin satınalma gücünü ve talebini düşürmüştür,
- Karların azalması, yüksek faiz oranları ve yüksek işçilik maliyeti enflasyonu, genelde yatırımların azalmasına neden olmuştur,

Yatırımların genişlemeden ziyade rasyonalizasyona kayışı, yüksek seviyede iş kayıplarına neden olmuştur. Tekstil, ayakkabı yapımı gibi emek-yoğun sahalarda iş kayıpları ortaya çıkmıştır,

- Anti-enflasyonist hükümet politikalarının etkisiyle talepteki büyüme azalmıştır. Teknolojik değişmelerde azalan eğilimle, yeni teknolojilere az yatırım yapılması, başka bölgelerde yeni pazarların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ekin'in sıraladığı bu faktörle dışında talep açısından işsizliğe yol açan faktörlere aşağıdaki faktörleri de ekleyebiliriz;

- Özelleştirmeler sonucunda gizli işsizliğin en çok görüldüğü sektörlerden biri olan kamu sektörünün özel sektöre dönüşmesiyle buralarda var olan gizli işsizlerin açık işsiz haline dönüşmesi işsizliği artırıcı yönde etki yapar,
- Sendikaların katı tutumları sonucu artan işçilik maliyetleri firmaları var olan istihdamlarını daraltmaya veya genişletmemeye sevk eder.

D. Dünyada ve Türkiye’de İşsizlik Sorunu

1. Dünyada İşsizlik Sorunu

İşsizliğin göstermiş olduğu eğilimleri 1930’lu yıllara gelinceye dek klasik yaklaşımın görüşlerini baz alarak açıklayabiliriz. Klasik yaklaşımın benimsemiş olduğu liberal ekonomi politikalarının istihdam ve işsizlik üzerine görüşleri genel denge yaklaşımının bir uzantısıdır. Bu yaklaşıma göre istihdam iş gücü piyasasında oluşacak arz ve talebe göre kendiliğinden dengeye ulaşacaktır. Bahsedilen bu denge tam istihdam dengesidir. Klasik görüş işsizliği üzerinde durulması çokta gerekli olmayan bir konu olarak görmüştür. Bu yaklaşıma göre piyasada bir işsizlik varsa bu işsizlik, müdahalesine izin verilmeyen piyasa dengeleri tarafından kısa sürede ortadan kaldırılacaktır. Bu sorunun çözümünde önemli olan nokta işgücü piyasasının serbest işleyişini aksatan müdahalelere müsaade edilmemesidir. Ancak 1930 larda yaşanan ekonomik bunalım yaygın işsizlik sorununu da beraberinde getirmiş ve klasik yaklaşımın geçersizliğini ortaya koymuştur. Yaşanan bu bunalım Keynesci ekonomi politikalarının önemini gündeme getirmiştir. “ Her arz kendi talebini yaratır” görüşü çerçevesinde arz yönlü ekonomi politikalarına önem veren Klasiklerin aksine Keynesyen ekonomi politikaları talep yönlüdür. Keynes’e göre talep yetersizliğinin doğurduğu 1929 ekonomik bunalımının sonuçlarından biri olan işsizliğin çözüm yolu devletin ekonomiye müdahalesidir.

1970’lere gelinceye kadar özellikle sanayileşmiş Batı ülkelerinde Keynesci anlayış istihdam açısından altın bir çağ yaşatmış, büyüme ve buna bağlı olarak istihdam hacmi sürekli olarak artmış, çalışanların durumunda genel bir iyileşme görülmüştür. Ancak 1970’lerde ortaya çıkan enflasyon ve ekonomik durgunluğu birlikte içiren yeni bir bunalım türünün(stagflasyon) meydana getirdiği sorunlar karşısında Keynesci görüşler yetersiz kalmıştır. Yeni sorunlara yanıt olarak neo-liberal modellerin Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kuruluşlarca desteklenerek, birçok ülkeye kabul ettirildiği; ancak işsizliğin neo-liberal modellerin

doğal sonucu olarak yaygınlaşmakta ve derinleşmekte olduğu da görülmektedir (Köstekli'den akt. Şahbudak, 2004:18).

a. Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Sorunu

Gelişmiş ülkeler günümüzde emek yoğun sektörlerden geri çekilmekte bunun yerine ileri teknoloji kullanan sektörlerle ağırlık vermektedirler. Öte yandan hizmet sektörü hızla büyümekte fakat bu sektörlerde gelişen ofis teknolojisi nedeniyle daha az istihdam yaratılırken, yaratılan istihdamda da nitelikli işgücü istenmektedir (Kaplinsky'den akt. Koray, 2000: 145).Yeni endüstrileşen ülkelerin giderek rekabeti karşısında kalan gelişmiş ülkeler, ayrıca işgücünün esnek kullanımı yönünde eğilimler göstermekte, örneğin kısmi çalışma, geçici çalışma, hatta evde çalışma biçimlerine yönelmektedirler. Bu ülkelerde kadının işgücü piyasasına daha fazla yönelmesi de bu tür standart dışı çalışma biçimlerinin yaygınlaşmasını kolaylaştırmaktadır. Tüm bunlar nedeniyle gelişmiş ülkelerde işsizlik oranları yükselmekte, uzun süreli işsizlik olgusu yaygınlaşmakta ve bu ülkeler gelişme içinde işsizlik sorunu yaşamaktadırlar. İşsizlikten en çok etkilenen kesim gençler, kadınlar ve niteliksiz işgücü olmaktadır (Koray, 2000: 145-146).

b. Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik Sorunu

Gelişmekte olan ülkelerde işsizlik sorununun gündeme getirilmesinde yetersiz kalınması ve sayısal verilerin yeterlilik ve güncelliklerinin tartışılır olması nedeniyle, bu sorun, gündemde gereği önemde yer almamaktadır. Oysa bu ülkelerde işsizliğin boyutu, gelişmiş ülkelere göre çok daha ciddidir ve birçok az gelişmiş ülkede işsizler, işsizlik ödentisi gibi sosyal desteklerden de yoksundurlar (Şahbudak, 2004: 17).

Gelişen ülkelerde işgücünün istihdam ve işsizliğini yeterli ölçüde ölçmede ciddi sorunlar vardır. Bir defa batı ülkeleri için geçerli kavramlar bu ülkelerin

istihdam ve işsizlik sorunlarını belirleme ve ölçmede yeterli olmamakta, ayrıca kadın, çocuk ve yaşlı gibi belirli nüfus gruplarının iktisadi faaliyetlere katkı derecelerini ölçmede de üstesinden gelinmesi zor sorunlar mevcut bulunmaktadır (Ekin, 2000: 174-175).

Gelişmekte olan ülkelerin birinci çabasının hem ulusal gelirlerini yani üretimlerini artırmak, hem de ekonominin tarım ağırlıklı yapısını endüstrileşmeye doğru yöneltmek olduğunu görüyoruz (Koray, 2000: 1247).

Gelişme halindeki ülkelerde kırsal kesimde modern tarım tekniklerine geçiş, kentleşmeyi daha da hızlandırmış bulunmaktadır. Kentlere geçen bu nüfusun çok az kısmı modern sektörde düzenli ve örgütlü bir işe kavuşabilmekte, buna karşılık, geniş yığınlar ya işsizler ordusuna katılmakta veya marjinal sektörlerdeki geçici, güvensiz ve süresiz işlerde geçimlerini kazanmaya çalışmaktadırlar (Ekin, 2000: 173-174)

Gelişmekte olan ülkelerde işsizlik sorunu yoksulluk sorunun bir uzantısı olarak karşımıza çıkmakta ekonomik problemlere olduğu kadar toplumsal problemlere de neden olmaktadır. Örneğin, bu ülkelerde istihdam alanı içinde yüksek çocuk işgücü bulunmaktadır.

Öte yandan bu ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranları da yüksektir. Ancak bu katılım büyük oranda, gizli işsizliğin yaygın olarak görüldüğü tarım sektöründe ve ücretsiz aile işçisi biçimindedir.

Ayrıca bu ülkelerde, ekonomik büyüme yetersizlikleri gibi, ağır borç yükleri nedeniyle ne işgücü piyasasında istihdamı artıracak veya yoksulluğu ortadan kaldıracak bir politika uygulanabilmekte, nede çalışma koşullarında olumsuz koşulları ortadan kaldırebilmektedirler (Koray, 2000: 149).

2. Türkiye’de İşsizlik Sorunu

İstihdam yaratmak ve işsizlik Türkiye için ithal ikameci dönemden bu yana önemli bir sorun olmuştur. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında istihdam ve işsizlikle

ilgili hedefler olmasına rağmen, sonuçlar bir başarı göstergesi olmanın çok uzağındadır (Uygur'dan akt. Ansal ve diğ., 2000: 102). 1980'lerin başında ve daha sonra 1990'ların başında gerçekleşen kısmi bir azalma dışında, işsizlik oranı 1960'lardan bu yana sürekli olarak artmaktadır (Ansal ve diğ., 2000: 102).

Nüfus artış hızının yüksekliği, sermaye birikiminin yetersizliği, yatırımların yeterince artırılmaması, yabancı sermaye olanaklarından yararlanılamaması, işgücünün sahip olduğu niteliklerin sanayi ve hizmetler sektörlerinin gereksinimlerine uygun olmaması, işgücü piyasasının gereksinimleri ile genel olarak eğitim-öğretim (ve özel olarak mesleki eğitim) arasındaki uyumsuzluk, yine nitelikli işgücünün hızlı teknolojik gelişmelere ve artan rekabet ortamına ayak uyduramaması; ülkemizde istihdam konusunu boyutları ve karmaşıklığı açısından bir sorun alanı haline getirmektedir (Eyuboğlu, 2003: 27).

DİE işsizi “belirli bir referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan ve iş aramak için son altı ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış olan ve 15 gün içinde iş başı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki tüm kişiler” şeklinde tanımlamıştır. Yapılan bu tanıma baktığımızda ülkemizde işsizlik ölçümünün temelini oluşturan DİE işsiz rakamlarının, ümidi kırılmış işsizleri ve gizli işsizleri içermediği görülmektedir.

Farklı kaynaklardan derlenen veriler arasındaki tutarsızlık, işsizliğe ilişkin rakamların gerçekliğini tartışmalı hale getirmektedir.

Ülkemizdeki işsiz sayısının çok daha yüksek olduğu ve DİE verilerinin gerçek işsiz sayısını yansıtmaktan uzak olduğu şeklindeki görüş çok yaygındır. Benzer şekilde DİE Hanehalkı İşgücü Anketlerinde, ülkemiz koşullarına uygun olmadığı savunulan ILO işsizlik tanımlarını kullandığı içinde eleştirilmektedir (Sarpkaya, 1997: 73). Gelişen bir ekonomide ekonomik ve sosyal durumların hızla değişmesi ve mevcut kavramların olayların açıklanmasında yetersiz kalması sonucunu doğurmaktadır. Yeni yeni işsizlik tipleri ortaya çıkmaktadır. Labini bu ülkelerdeki istihdam sorunlarını ifade etmek üzere “istikrarsız istihdam” tabirini kullanmaktadır (Ekin'den akt. Kesemen, 1985: 21). Böyle ülkelerde istihdamdakiler işsizler arasında kesin ayrımların yapılamaması istihdam içinde belirli kategorilere

girenlerin her an değişim içinde olması olayları açıklamada ve tespitte güçlükler yaratmaktadır (Kesemen, 1985: 21). DİE'nin yayımladığı işsizlik rakamlarına duyulan güvensizlik, işsizlik konusunda belirsizlik olduğu sonucunu doğurmaktadır. Oysa karar alıcıların ülke ekonomisinin geleceğini planlarken güvenle kullanabilecekleri istatistiklere ihtiyaçları vardır (Sarpkaya, 1997: 73).

Ülkemizde Ocak 2008 tarihi itibari ile işsizlik oranı 11.3 dür. OECD ülkelerinde bu ortalama %6.7'dir. İşsizliğin en az olduğu OECD ülkesi İzlanda (%2,9) iken en fazla olan ülkede Polonya'dır (%18).

TABLO:1OECD ÜLKELERİ İŞSİZLİK ORANLARI*

OECD Ülkeleri	İşsizlik Oranı %	OECD Ülkeleri	İşsizlik Oranı %	OECD Ülkeleri	İşsizlik Oranı %
Avusturalya	4.7	Maceristan	7.4	Portekiz	7.7
Avusturya	5.2	izlanda	2.9	Slovak cumhuriyeti	15.8
Belçika	8.5	İrlanda	4.3	İspanya	8.4
Kanada	6.6	İtalya	7.5	İsveç	6.3
Çek Cumhuriyeti	7.8	Japonya	4.5	İsviçre	4.5
Danimarksa	4.4	Kore	4.5	İngiltere	5.0
Finlandiya	8.2	Lüksemburg	5.5	ABD	4.7
Fransa	9.2	Hollanda	4.6	Türkiye	11.3
Almanya	9.1	Yeni Zelanda	3.6	Polonya	18
Yunanistan	10.1	Norveç	4.5	OECD Ortalama	6.7

Kaynak: www. Oecd.org ve DİE

* İşsizlik oranlarında, İtalya Eylül 2005; İngiltere Kasım 2005; Yeni Zelanda, Belçika, Danimarka için Kasım 2005, Türkiye 2008 ,diğer ülkeler için Mart 2006 itibariyle geçerli olan işsizlik oranları dikkate alınmıştır.

OECD ülkelerinin işsizlik oranları karşılaştırıldığında Türkiye'nin işsizlik oranının bazı OECD ülkelerinin işsizlik oranlarından düşük olduğu göze çarpmaktadır. Ancak ülkemizde istihdamın büyük bir çoğunluğunun tarımdan sağlandığı düşünülürse ve gizli işsizliğin yoğun olarak yaşandığı bu sektörde istihdam edilenlerin çoğunun kendini işsiz olarak tanımlamadıkları göz önünde bulundurulursa bahsedilen bu karşılaştırmanın gerçekleri ortaya koymada yetersiz olduğu anlaşılır. OECD ülkeleri ile Türkiye'nin işsizlik seviyesinin karşılaştırılmasında daha sağlıklı sonuçlar elde etmek için bu karşılaştırmanın tarım sektörünün kapsam dışı bırakılarak yapılması gerekir.

İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇECE

I. İşsizliğin Birey Üzerindeki Psikolojik Etkileri

İşsizlik salt ekonomik bir sorun olmanın ötesinde, toplumsal ve kişisel içerimlerinde olan çok yönlü bir olgudur. Emegın öteki üretim etmenlerinden farklı özellikler taşıması, insanın üretici gücünü simgelemesi, sermaye karşısındaki zayıf yönleri ve onun işsiz kalmasının beraberinde getireceğı toplumsal sonuçlar işsizliğin önemli bir toplumsal sorun oluşturmaya yol açmaktadır. Bu toplumsal sorunun tek tek işsiz kalan bireyler üzerindeki yansımaları da, olgunun kişisel boyutlarını içermektedir (www.psikoloji.gen.tr/modules.php?name=News&file=article&sid&251).

İşsizlik somatik, psişik ve toplumsal sorunlara neden olmakla birlikte en dramatik etkisi insanın psişik yapısı üzerinde yoğunlaşmaktadır.

İnsanın bir işe sahip olması ve çalışması karşılığı maddi ve manevi anlamda doyum sağlaması en temel ihtiyaçlar arasında yer almaktadır. En temel ihtiyaçlarından mahrum kalan bireyin psikolojik olarak sorunlar yaşadıkları görölmektedir. İhtiyacın karşılanmaması durumunda organizma hayal kırıklığı ve çatışma içine girer. Engellenme sonucu gerilim, stres ve saldırgan davranışlar ortaya çıkar ve kaygı meydana gelir (Serpil Aytaç, “İşsizliğin Çalışan Birey Üzerindeki Etkisi: İşsizlik Kaygısı”, İşgüç Dergi, Sayı:2 Cilt:4).

İş kaybının yaratacağı kaygı çalışma olanağından yoksun, bağımlı çalışan kesimde ve işsizlik sigortası bulunmayan ülkelerde insan hayatı üzerinde derin izler bırakmaktadır. Tehlike teşkil eden bu durumun sonuçları ülkesel ve küresel bir genişliğe sahiptir. İşten yoksunluk şu durumları da beraberinde getirmektedir (www.psikoloji.gen.tr/modules.php?name=News&file=article&sid&251):

1. Ekonomik güvencenin ve ihtiyaçların giderilmesini sağlayan gelir kaynağının kaybı,

2. “Aile rızkını sağlayan kişi” rolünün sona ermesi,

3. Zaman duygusunu ve buna bağılı olarak düzen algısını kaybetme,
4. Bireysel kariyer ve sosyal kabul görme mesleki perspektifinin yok olması; bunun yerine sosyal açıdan itilmişlikle karşı karşıya kalma,
5. İş arkadaşlarıyla olan sosyal ilişkilerden yoksunluk,
6. İşyerindeki sosyal yaşamın uyarılarından yoksunluk ve sosyal çevreyle olan bağların kopması,
7. Bir yaşam ifadesi ve bir şeyler yapma ihtiyacının tatmin yeri olarak işteki meşguliyetin yitirilmesi,
8. Topluma yararlı olma, işe yarama (önemli olma) duygusunun kaybı.

Liem and Liem'in yapmış olduğu çalışmada, işsizlerin çalışan bireylere oranla, çok ciddi şekilde anksiyete (aşırı kaygı), depresyon, somatik rahatsızlıklar, düşmanca duygular ve paranoid rahatsızlıklara sahip oldukları gözlenmiştir. Buna ek olarak, 4-5 aydır işsiz kalan bireyin, göstermiş oldukları kaygı belirtileri, 2 aydır işsiz kalanlara göre daha yüksek seviyede görülmüştür. Bir başka çalışmada, uzun süre işsiz kalmanın iş aramada daha az çabaya, iş bulma beklentisinde azalmaya, iş bulma konusunda olumsuz tutumlar içine girmeye ve hatta işgücü piyasasından çekilmeye bile neden olabileceğinden bahsedilmektedir (Burcu Kümbül Güler, 2005: "İşsizlik ve Yarattığı Psikososyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi", İstanbul Üniversitesi Prof.Dr. Toker Dereli için hazırlanan hakemli armağan kitap).

Çalışmanın bireyler üzerinde yarattığı psikolojik ve ekonomik sorunlar sadece bireyin kendisini değil, iş ve aile çevresini de etkilemektedir. Öncelikle bireyin yaşam standartlarının düşeceği korkusu hakim olmaktadır. Yaşam standartlarının düşmesi bireyin bütün aile fertlerinin etkilenmesine sebep olmaktadır (Aşkın Keser, "Çalışma-Birey İlişkisi ve Çalışmanın Bireyin Yaşamında Yeri", İşgüc Dergi, Sayı:2, Cilt.6).

İşsizliğin başlıca psişik sonuçları stres, depresyon, kaygı, yabancılaşma ve öz saygının zedelenmesidir.

A. Stres

Stres; kişinin gereksinimlerine doyum ararken, kendi içinden gelen ve kişiliğinde gerginlik, bozukluk yaratan; çok güçlü olunca da uyumunu sağlayan savunma kaynaklarını yıpratan, kişilik yapısı ve işlevlerinde köklü değişim ve çöküntülere yol açan engellerle karşı karşıya kalmasıdır şeklinde tanımlayabiliriz (Bakırcıoğlu, 2006:237).

Bir başka tanıma göre ise stres; kişinin içeriden veya dışarıdan gelen ve mevcut dengeyi veya duygusal, bilişsel, sosyal işleyişi bozma eğilimi gösteren ve onu bu dengeyi korumaya ve bozulan dengeyi yeniden kurmaya yönelik yeni davranışlara zorlayan gerçek yada algılanan uyarıcılara verdiği fiziksel-ruhsal-bilişsel tepkilerdir(Budak, 2006:700).

Morris (2002:186) e göre stres; bir gerginlik hali yada uyum gerektiren herhangi bir çevresel istek ve beklentiyi ifade eder.

Yukarıdaki tanımlar göstermektedir ki stres bir değişim sonucu meydana gelmektedir ve değişime uyum sağlama süreciyle ilgili bir durumdur. Bu bağlamda işini kaybeden birey gerek mevcut gelirinden mahrum olması gerek içinde bulunduğu sosyal çevreyi değiştirmek durumunda kalması ve gerekse işin sağladığı meşguliyeti yitirmesi sonucu bu yeni duruma alışmakta güçlük çekecek ve değişim bireyi strese maruz bırakacaktır.

Özellikle söz konusu işsiz ailenin geçimini temin etme rolünü üstlenmiş bir birey ise stresi yalnızca kendisi değil diğer tüm aile bireyleri de yaşayacak; bu durum ise işsiz stres yaşama etki boyutunu artıracaktır.

Stres düzeyi işsiz bireyin işsizlik süresiyle, kişilik yapısıyla ve içinde bulunduğu sosyal çevreyle ilintili olarak farklılık arz eder.

Ekonomik sıkıntı zamanlarında, stres ve psikik rahatsızlıklarının erkeklerde daha çok 35-54 yaş, kadınlarda ise 25-44 yaş arasında görülmesi, RICE'a göre, bu kişilerin söz konusu yaşlarda mesleki yaşamlarının en yüksek noktalarında bulunduklarını ve çoğu kez ailenin varlığını sürdürebilmesi için "temel direk" rolünü taşıdıklarını göstermektedir. Buna karşılık işsizliğin yarattığı stresten az etkilenen gruplarda vardır. Önceden işsiz kalma tecrübesi olanlar, içinde bulunduğu durumun

ciddiyetini kabul etmeyenler, (savunma mekanizması) sosyal çevresinden destek görmeyenler ve olaylar karşısında esnek davranabilenler strese daha az girmektedirler (<http://www.psikoloji.gen.tr/modules.php?name=News&file=article&sid=251>).

B. Depresyon

Depresyon; çocuk, ergen ve yetişkinlerde ruhsal çöküntü biçiminde yaşanan bir rahatsızlık; çöküntü halidir (Bakırcıoğlu, 2006:79).

Bir başka tanıma göre depresyon; Bir ümitsizlik, karamsarlık, yetersizlik, kendine güvensizlik, çaresizlik, değersizlik duygusu, önemsiz nedenlerden ötürü suçluluk duyma veya kendini suçlama, sosyal yaşamdan çekilme, iştahsızlık veya aşırı yeme, uykusuzluk veya aşırı uyku, psikomotor heyecan veya yavaşlık, yoğunlaşma yetersizliği, unutkanlık, kararsızlık, neşesizlik, halsizlik, baş ağrısı gibi fiziksel şikayetler, normalde hoşlandığı etkinliklere veya genelde yaşama karşı ilgisizlik, zevk almama, aşırı durumlarda ölüm ve intihar düşünceleri vb. ile tanımlanan ve belirli bir duruma (bir sınavı, işini, yakınlarını kaybetme vb. gibi) bağlı olarak ortaya çıkan ruhsal bir çöküntüdür (Budak, 2005:257).

İşsizliğin, depresyon belirtilerinden olan ümitsizliğe, kendine güvensizliğe çaresizliğe, değersizlik duygusuna, sosyal yaşamdan çekilme vb. gibi eğilimlere yol açtığı görülmektedir.

Depresyon nedeniyle kliniklere başvuran işsizler arasında sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kesimlerden olanların diğerlerine göre daha çok oldukları görülmektedir. Mesleki pozisyon ne kadar yüksek ise, işsiz kalmanın psişik yükü de o oranda yüksek olmaktadır. İşsizliğin psişik sonuçları ve işten hoşnutsuzluk arasında bir bağlantı bulunmaktadır. İşsizlik, işe güdülenmesi yüksek ve ancak yeniden işe girme konusundaki şansını az olarak karşılayan kişilerde daha yüksek psişik hasara yol açmaktadır (<http://www.psikoloji.gen.tr/modules.php?name=News&file=article&sid=251>).

C. Kaygı

Kaygı; en genel anlamıyla tehlike veya tehlikesizlik korkusunun yada beklentisinin yarattığı bunalı veya tedirginlik; usdışı korkudur (Budak, 2005:432).

Hançerlioğlu'na göre kaygı; nedeni açık olmayan korku yada giderilemeyen isteklerden doğan sıkıntı, güvensizlikten doğan tedirgin edici duyguyu dile getirir (Hançerlioğlu 1997:223).

Başka bir tanıma göre ise kaygı; yaklaşmakta olduğu sanılan bir tedirginlik duyma durumudur (Gürün, s.274).

İşsiz, işin kendisine sağladığı gelirden yoksun olması sebebiyle gideremediği istekleri onun kaygı yaşamasına neden olacaktır.

İşsizliğin birey üzerindeki olası etkileri şunlardır (AYTAÇ Serpil/ KESER Aşkın, İşsizliğin Çalışan Birey Üzerindeki Etkisi: İşsizlik Kaygısı, İşgüç Dergi Org, Cilt:4, Sayı:2):

- Birey, yaşamını idame ettirmek için gerekli olan gelirini,
- Ailesine ya da bakmakla yükümlü olduğu kişilere karşı itibarını,
- Öncelikle özgüveninin ve kendisine olan saygısını,
- Yaşamında merkezi bir role sahip olan işini, dolayısıyla çalışma arkadaşlarını ve sosyal çevresini,
- Bir iş yapıyor olmasına bağlı olarak topluma karşı var olan sorumluluk duygusunu,
- Yaşam kalitesinin en önemli unsurlarından birisi olan işini kaybetmiş olmaktadır.

Yukarıda sıraladığımız durumları yaşayan birey umutsuzdur, çaresizdir ve bir bunalım içindedir. Geleceğinden ümitsiz ve tedirgindir.

D. Yabancılaşma

Yabancılaşma; en genel anlamıyla bir yabancılık veya başkalarından ayrılık, başkalarıyla sıcak ilişkiler yoksunluğu duygusudur. Yabancılaşma kişinin kendi benliğine veya benliğinin çeşitli kısımlarına yönelik olabileceği gibi başkalarına yönelikte olabilir (Budak, 2005:804).

Bakırcıoğlu (2006:228) na göre “yabancılaşma; bireyin kendi benliğinden, çevresinden, işinden kendi emeğinin ürününden uzaklaşma, kendini ortaya koyduğu verimlerinin bir nesnesi olarak görme duygusudur”.

Bugüne kadar yabancılaşma sözcüğü fizyolojik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik, politik, teolojik açılardan pek çok anlamlarda kullanılmıştır. Farklı kullanımlar, anlam açısından üç başlık altında toplanabilir. Bunlar: 1- kendinden uzaklaşma, 2- diğerlerinden uzaklaşma, 3- psikopatik uzaklaşma (Silah, 2001:201).

Yabancılaşma kavramını literatüre yerleştiren Marx olmuştur. Ona göre yabancılaşma kavramı, insana ait ürünlerin, insanı boyunduruğu altına alan karşıt güçler durumuna gelmeleri ve bunun sonucu olarak insanın insan olmayana dönüşmesi sürecini ifade eder (Hançerlioğlu, 1997:203).

Seeman, yabancılaşmayı beş boyut açısından incelemiştir. Bu yabancılaşma boyutları: 1- Güçsüzlük, 2- Anlamsızlık, 3- Normsuzluk, 4- Toplumdan uzaklaşma ve 5- Kendinden uzaklaşmadır (Silah, 2001:216).

Seeman'ın yabancılaşma ile ilişkilendirdiği bu beş durumu işsizlik bağlamında ele alacak olursak işsiz şu durumlarla karşı karşıya kalacaktır:

- İşsiz birey güçsüzlük duygusu içinde geleceğinden ümitsizdir.
- İşsiz bireyde yaşamın anlamsız olduğu duygusu hakimdir.
- İşsizlik bireyin değer yargılarında erozyona sebebiyet vererek normsuzluğu gündeme getirmektedir.
- İşini kaybeden birey toplumdan uzaklaşarak, diğerleri ile etkileşim kurabilme yeteneğini kaybeder.

- İşini kaybeden birey kendi değerlerinden uzaklaşıp, yetersizlik ve güvensizlik duygusallıklarını yaşar.

E. Özsaygının Zedelenmesi

Özsaygı; kendini benimseme, onaylama, kendine değer verme, saygı duyma, kendi değerine ilişkin değerlendirmedir. Ruh sağlığında kendine değer verme önemli bir rol oynar. Örneğin özsaygının kaybedilmesi ve değersizlik duyguları, depresyonun yaygın semptomlarından birisidir (Budak, 2005: 581).

Bir çalışan için iş anlamlı, önemli, değerli, doyurucu ve prestij sağlayıcı bir etkinliktir. Bu açıdan iş, insanı sosyo-ekonomik çevresine bağlayan bir kurum olarak hayati önem taşımaktadır (Silah, 2001:11).

Ancak işini kaybeden birey işiyle birlikte kendisine verilen değeri, prestiji ve sosyo-ekonomik çevresini de kaybeder. Bu durum bireyin kendine olan saygısını yitirmesine sebep olur.

İşsiz kalan birey, kendi kimliğini, sosyal konumunun ve kişiliğinin gelişmesinde çok önemli rol oynayan bir faktörden yoksun kalmanın boşluğunu yaşayarak kendisine olan saygısını yitirebilir. Mesleğe, işe verilen değer çokluğu ölçüsünde, işi kaybetmek yaşamda üstlenilen rolün birden bire daralmasına yol açarak kimlik krizine yol açabilmektedir. Bu noktada toplumda işsizlere nasıl bakıldığının da büyük etkileri vardır. İşsizlik sigortasının bulunduğu ülkelerde, işsizlerin “çalışmak istemeyip başkalarının sırtından geçinenler” yada “işe yaramayanlar” şeklinde damgalanmaları ve bu durumun kendi suçları olduğu şeklindeki ön yargıların yaygınlığı özsaygıyı zedelemekte ve işsizleri suç duygusuna itmektedir (<http://www.psikoloji.gen.tr/modules.php?name=News&file=article&sid=251>).

II. İşsizlik Sorunun Sosyo-Ekonomik Sonuçları

Birey üzerinde birçok olumsuz sonuç doğuran işsizliğin toplumsal yapı üzerinde de ciddi etkileri vardır. Her şeyden önce işsizlik oranları, gelir dağılımındaki mevcut dengesizliği daha da artırmakta, insan sermayesini tüketmekte, işsiz kalan insanları çaresizlik içinde bırakmaktadır. Başta sosyal adaletsizlik olmak üzere, birçok ekonomik ve toplumsal huzursuzluğun temelini oluşturan işsizlik, bireylerin en temel haklarından biri olan çalışma hakkını kullanamamasına neden olmaktadır. İşsizliğin büyük boyutlarda oluşu, adeta çalışan kesimle işsiz kesim arasında takas şansını doğurmaktadır. Bu durum çalışanlarında sömürülmesine, gerçek haklarını arayamamalarına neden olmaktadır. Ayrıca, bu durum insanlar arasındaki güven ve huzuru sarsmakta işverenlere, yöneticilere hatta birbirlerine karşı tepki duymalarına neden olabilecek bir toplumsal gerilim doğurmaktadır (Şahbudak, 2004:29-30).

Ülkenin üretken kaynaklarından biri olan işgücüne istihdam yaratılamaması üretimin gerçekleştirilebileceği seviyenin altında gerçekleşmesine neden olur. Bu durum ülkenin büyük bir verimlilik kaybıdır. Üretken kesim içinde yer alan çalışan birey işini kaybetmesiyle birlikte sadece tüketen kesim içerisine dahil olur. Ülkenin üretken kesimindeki bu azalış, vergilerde de azalmaya neden olacağından ülkenin her alanındaki başarısını etkileyen kalkınmışlık düzeyinin de düşmesi anlamına gelir.

İşsizlik çok yönlü bir sorun olarak yalnızca işsiz bireyi değil onun ailesini, çevresini, buradan hareketle tüm toplumu etkiler. Doğduğu günden öldüğü güne dek bir sosyalleşme sürecinde olan bireyin bitmek bilmeyen ihtiyaçları ve istekleri vardır. Bu ihtiyaç ve isteklerinin karşılanma derecesi onun sosyalleşme düzeyiyle de ilişkilidir. Bahsedilen ihtiyaç ve isteklerin karşılanmasında kullanılan bir araçta iştir. İş bireye gelir kazandırması, gerek statü kazandırması ve gerekse kendini gerçekleştirme fırsatı sunması açısından sosyalleşme sürecinde büyük bir işlev üstlenen bir uğraşıdır.

Teknoloji ve iletişimdeki hızlı değişim insanın ihtiyaçlarında bir çeşitlilik ve artışa neden olmakta, ancak ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik güce sahip olmayan

gerek işsiz birey gerekse ailesi sosyal doyum noktasından günden güne uzaklaşmaktadır.

Çalışan birey çalıştığı sürece bir gelir, bir statü sahibi iken, işini kaybetmesi ile birlikte gelirini ve statüsünü de kaybeder. İşini kaybeden bu bireyin cinsiyeti, medeni durumu, sosyal çevresi, yaşı gibi etkenler, bireyin işsizlikten etkilenme derecesini değiştirir.

İşsiz kalan her bireyin çevresiyle olan ilişkileri az veya çok değişime uğrar.

İşsiz kimseler, daha fazla zamanları olduğu için boş zamanlarını, en iyi ve en verimli faaliyetlerle geçirebilecekken kendilerini bu tür sosyal etkileşimlerden çekmektedirler (Grint, 1998:54).

İşsizliğin çaresizleştirdiği ve sosyal hayattan uzaklaştırdığı insanlarda suç işleme eğilimi artmaktadır. Uzun süre iş arayıp bulamayan kimseler geçimlerini yasadışı yollardan elde etme yoluna gidebilmektedirler. Bu tür eğilimler, sadece parasal ihtiyaçlardan kaynaklanmamaktadır. İşsizliğin meydana getirdiği bunalımlar, psikolojik sorunlar bireyleri suça teşvik edebilmektedir. Bunun en tipik örneği, şiddet, özellikle aile içi şiddettir. İşsizliğin verdiği başarısızlık hissi, ümit kırıklığı ve çaresizlik, uzun süre işsiz kalan kişileri şiddet ve suç işleme eğilimi kadar madde bağımlılığına hatta intihar eğilimine de itebilmektedir. Bu durum toplumun sağlığını ve huzurunu olumsuz yönde etkilemektedir (Şahbudak, 2004:30).

Geniş toplumsal sorunlara neden olan işsizliğin ekonomik ve sosyal açıdan, birey üzerindeki etkilerini aşağıdaki yedi başlık altında toplayabiliriz.

A. Değer Yargılarında Erozyon

Değer, belli durumlara bağlı kalınmaksızın istenen, yaralı görülen, beğenilen şeyleri gösteren ölçülerdir. Toplumsal değerler ise bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan, toplumun iyiliği ve ihtiyaçlarının karşılanması açısından iyi, doğru, güzel gibi ölçülerdir (Kocacık, 2000:100).

Belli bir değerin içeriği toplumun kültürel yapısıyla yakından ilişkilidir. Değerler toplumdan topluma ve zamandan zamana farklılık gösterebileceği gibi toplumun bazı kesim ve gruplarında da farklılık gösterebilecektir.

Değerler, ihtiyaçlarımızla yakın ilgili sayılmakta, ihtiyaçların doyurulması amacıyla geliştirildiği kabul edilmektedir. Ayrıca değerlerle ihtiyaçların her zaman aynı yönde çalışmadıkları da bilinmektedir. Örneğin dürüst olan bir kişinin işsiz olması durumunda, karnını doyurabilmek içgüdüleriyle hırsızlık yapabileceği bir gerçektir (Mc Keachi'den akt. Silah, 2001:13).

Davranışlara değerler yön verdiğiinden birbirinden farklı grupların davranış kalıpları farklılık arz eder. Toplumda farklı değer yargılarına sahip grupların varlığı değer çatışmasına yol açmaktadır.

İşin ekonomik, maddesel ve güvenlik değerleri, ve bu değerler yanında toplumsal, estetik, yaratıcılık, prestij ve sağlık değerleri vardır (Silah, 2001:12). İşli olan bir bireyle işsiz bir bireyin bu değerlere atfedeceği anlam aynı olmayacağı gibi bu bireylerin sergiledikleri davranışlarda aynı olmayacaktır.

İşsizlerin çoğunu oluşturan, kente yeni göçmüş işsizlerin kente bütünleşme süreci içerisinde gerek kültürel ve gerekse diğer değer yargılarında sarsıcı bir değişim geçirmektedirler. Özellikle ikinci kuşakta aile içi ilişkilerden çevre ilişkilerine kadar bir çok ilişkiler değerinde değişimler gözlenmektedir. Büyüklere olan bağlantılardan başlayarak geleneksel kurallara kadar uzanan değer yargılarındaki değişim bu yığınları bağlı oldukları toplum katmanlarının tortusu haline getirmekte ve birçok sorun yaratıcı eyleme açık duruma getirmektedir (Çavdar'dan akt. Karasoy, 1999:68-69).

Ülkemizde sorunlu bir kentleşmenin varlığı gözlemlenmektedir. “Bu sorunlu kentleşmenin ardında yatan temel öge, Türkiye’de sanayileşme ile kentleşmenin arasında bir uyum olmamasıdır. Tarihsel olarak, büyük kentlerdeki nüfus, sanayide çalışan nüfustan daha hızlı büyümüştür (Yüceol’dan akt. Kongar, 2003:559). Çünkü kentlere gelen nüfus, sanayileşme süreci çerçevesinde yaratılan yeni iş alanlarının çok üstündedir. Bunun sonucu olarak kentsel nüfusun önemli bir bölümü hizmet

kesimine kayıp bu kesimin beklenmedik ölçüde büyümesine yol açarken, kentlerdeki gizli ve açık işsiz oranı sürekli artmaktadır” (Kongar, 2003:559).

Türkiye’de kentleşme kendine özgü bir nitelik taşımakta ve gerek ekonomik ve gerekse toplumsal dengesizliklerin kaynak noktalarından biri olarak toplumsal sorunlar içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

B. Suç İşleme Eğiliminin Artması

Toplumda işsizlik ve diğer sosyal sorunlar yaygınlaştıkça, toplumsal yabancılaşma ve anomi olgusunun gelişmesi söz konusu olacaktır (Erdoğan’dan akt. Karataş, 1994:65). Böyle bir ortam, suçluluğun yaygınlaşması için uygun bir zemin oluşturmaktadır.

İşsizlik, kişinin yaşamla bağlantısını kesen, son derece örseleyici bir deneyimdir. İşini kaybeden birey kendi içine kapanmakta, kendine güvenini yitirmekte, gelecekte kaygı duymaktadır. Bu duygular içinde birey kendini değersiz hissedecek, yaşamın anlamsız olduğu düşüncesine kapılacaktır (Karataş, 1994:65).

İşsiz, işsiz olması nedeniyle toplum içerisinde saygın diyebileceğimiz bir statüye sahip olmayan yığınlar, tüketimden yaşam biçimine kadar bir dizi özlem içerisindeyler. Bu özemleri televizyon, gazete vb. iletişim araçları ile her gün biraz daha pekiştirilmekte, kamçılanmaktadır. Özlem ve arzularını gerçekleştirecek parasal imkanlara sahip olmayan işsizler grubunun bir kısmının kolaylıkla suça itilebileceği açıktır. Suça itilme ihtimali yüksek olanların toplumda genel kabul gören ahlaki değerlerle bağlantısının az olması da gözlenebilir bir durumdur (Karasoy, 1999:69).

Suça itilen işsizlerin ilk işledikleri suçlar genellikle adi ve basit suçlardır. Ancak umutsuzluğun ve çaresizliğin dozu, arzuların baskısı arttıkça bu suçların örgütlü suçlara dönüşmesi kaçınılmazdır (Çavdar’dan akt. Karasoy, 1999: 69).

İşsizlik olgusuyla suç işleme eğilimini ilişkilendirirken üzerinde durmamız gereken konulardan biride terördür.

Yaşamını idame ettirmek için gerekli gelire ve sosyal güvenceye sahip olmayan bireyler terör örgütlerinde suç işleme eğilimine itilebilmektedirler. Terörü aşılabilir bir sorun haline getiren etkenlerden biride yoksulluktur ve yoksulluk, işsizliğin hem bir sonucu hem de bir nedenidir.

Özellikle kırsal alanlardan kente göç etmiş, gelir ve eğitim düzeyi düşük, gecekondualarda yaşayan, gelenekleri ile kentsel yaşam yada kültür arasında sıkışmış, geçiş kültürü veya uyum sağlama sürecini yaşayan kişilerde siyasi güvensizlik sonucu radikal eğilimler ortaya çıkmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, Mısır ve Cezayir örneklerinde 21-30 yaş arası, terör eylemlerine karışmış kişilerin % 65 ile % 100'lük bölümünü kente göçmüş genç işsizler oluşturmaktadır (Bulut'tan akt. Kumaş, 2001:154).

İşsizlik sorununa formel yollardan çözüm bulamayan işsiz, kendini yalnız hissedecek ve çaresizlik durumunda suç işlemeyi olağan karşılayan alt grupların etkisiyle suç sayılan eylemlere yönelebilecektir. Ayrıca işsizlik sonucunda psikolojisi bozulan birey, var olan ilişkilerinde veya yeni geliştirdiği ilişkilerinde saldırgan tavırlar sergileyebilecektir. Sonuç olarak denilebilir ki işsizlik ve yol açtığı sorunlar suç işleme eğilimin artırarak toplumsal huzursuzluğa neden olur.

C. İntihar Eğiliminin Artması

İntihar; kişinin psişik tabakalarında meydana gelen bir iç çatışma sonucunda, kendi kendini, bilerek ve isteyerek öldürme şeklidir (http://www.tuik.gov.tr/metaveri/37_m35.doc).

Gerek düşünce yada girişim aşamasında kalsın, gerekse gerçekleştirilmiş olsun, intihar olgusu psikolojik ve sosyo-kültürel faktörlerin etkisi altındadır. İntihar yoluyla ölüm, yalnız biyolojik bir olay değil, psikolojik, sosyo-kültürel boyutları olan çok motivasyonlu bir olgudur (Arkun'dan akt. Karataş, 1994.56).

İntihar olgusu özellikle sanayileşmiş ülkelerde, toplumsal bilimlerin yoğun ilgisini çeken sapma davranışlarının başında gelmektedir. Platt intihar hareketini,

işsizliğe karşı en uç davranışsal yanıtlardan biri olarak kabul etmektedir. Yapılan çalışmalar, intihar oranlarının hızlı toplumsal değişme, ekonomik kriz ve yoğun işsizlik dönemlerinde artma eğilimi gösterdiğini kanıtlamaktadır (Karataş, 1994:56).

Bu konuda bazı istatistiki göstergeler 1930 Ekonomik Bunalımından sonra işsizliğe atfedilen intiharların sayısında da büyük bir artışı bildirir. Overstone tarafından İngiltere’de gerçekleştirilen bir çalışmada; işsizlik ve intihar arasında pozitif bir bağın olduğu iddia edilmiştir. İntihar girişiminde bulunanların %43’ü işsizler veya emekliler arasında vuku bulmuştur (Sinclair’den akt. Irmak, 1996:62).

DİE’nin yapmış olduğu “Nedenlerine Göre İntihar İstatistikleri” çalışmasına baktığımızda söz konusu nedenlerin hastalık, aile geçimsizliği, geçim zorluğu, ticari başarısızlık, hissi ilişki ve istediği ile evlenememe, öğrenim başarısızlığı başlıkları altında kategorize edildiğini görmekteyiz.

İşsizlik, bireyleri gelir kazandırıcı bir uğraşından mahrum bırakarak bir takım ekonomik psikolojik ve sosyal sorunlara itmektedir. İşsizliğin getirdiği ekonomik mahrumiyet sonucu işsiz, gerek sağlık hizmetlerinden ve gerekse eğitim hizmetlerinden yeterince faydalanamamaktadır. Geçim zorluğu içine düşerek ailesinden, arkadaşlarından kısacası toplumdan uzaklaşmakta gerek topluma gerekse kendine yabancılaşmaktadır. Bu durum bireyin kendisini yetersiz ve değersiz hissetmesine neden olarak, psikolojik; aile içinde huzursuzluğa neden olarak, sosyal problemler yaşamsına sebebiyet verecektir. Tüm bu durumların neticesinde işsizlik bazen doğrudan, çoğu zaman ise dolaylı olarak intihar eğiliminde artışa neden olacaktır.

D. Boşanma Eğiliminin Artması

İş bireye hem gelir kazandırıcı hem statü sağlayıcı hem de boş zamanlarını değerlendirmesini sağlayan bir eylemdir. İşsiz birey tüm bu kazanımlardan mahrumdur. Bu mahrumiyet evli olan işsizi bekar işsizden, kentte yaşayan işsizi kırdan yaşayan işsizden, işini kaybeden işsizi, ilk defa iş arayan işsizden daha çok etkileyecektir.

Özellikle geleneksel toplumlarda “evi geçindirme” daha çok erkeğin üstlenmesi gerektiği düşünülen bir rol olduğundan işsizliğin etki düzeyi cinsiyete göre farklılık arz eder.

Evlilik olgusu, erkek işsizlere göre, kadın işsizlerde, daha yaygındır. Evli erkek ve kadın işsizler arasındaki fark, toplumun erkeği “para kazan” üye olarak görmesine bağlı olarak, erkek işsizlerin sorumluluklarından dolayı, evlilik kurumundan uzaklaşmaları ile açıklanabilir(Erdoğan’dan akt. Kumaş, 2001:151).

Erdoğan’ın bu konuda yapmış olduğu “ araştırma kapsamındaki işsiz deneklerin (409 kişi), % 41,1 (168 kişi)’si evli, %55,7 (228 kişi)’si bekardır. Başından boşanma deneyimi geçmiş işsizlerin oranı ise, %8,3’tür. Boşanma olayı işsizler arasında çok yüksektir. Boşanma nedenini gösteren 9 işsizden 4’ü, “tek neden” olarak işsizliği göstermiştir (Erdoğan’dan akt. Kumaş 2001:150).

Ekonomik kazançtan mahrum olan, bu bağlamda aile birliğini devam ettiremeyen işsizlerin boşanmasında direkt etkili olan işsizlik olgusu, boş zamanlarını değerlendirme sıkıntısı çeken bu nedenle kendini evine kapatan, işin getirdiği statüden mahrum, geleceğinden endişeli bu bağlamda kaygılı, stresli işsizlerin, aile içi huzursuzluk, aile içi şiddet yaşamasına bağlı olarak dolaylı açıdan boşanması konusunda da etki yaratacaktır.

E.Kötü Alışkanlıklarla İşsizlik İlişkisi

İşsizlikle kötü alışkanlıklar arasındaki ilişki düzeyi işsiz bireyin bulunduğu sosyal çevre, işsizlerin sahip olduğu değer yargıları, işsizlerin kişilik yapısı, işsizliğin süresi ile orantılı olarak değişmektedir. İşsiz olan tüm bireylerin kötü alışkanlıklara sahip olması beklenilemez. Ancak yapılan araştırmalar işsizlikle kötü alışkanlıklar arasında dolaylı da olsa bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Cullen ve arkadaşlarının, işsiz gençlik ve sağlık sorunları hakkında yaptıkları araştırmada, işsiz grupta ilaç bağımlılığının ve sigara kullanımının, çalışan gençlerde ise alkol kullanımının daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Urban, işsizlik ve sağlık

konulu çalışmasında, alkol, uyuşturucu ve sigara kullanımının, işsizlerin sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine de yer vermiştir. Sağlığı olumsuz etkileyen stresörler arasında değerlendirilen bu davranışların, işsizler arasında daha yaygın olduğu saptanmıştır (Karataş, 1994:62).

Geleceği konusunda ümitsizlik içinde olan, çalışma uğraşından yoksun bu nedenle oldukça fazla boş zamana sahip, işin getirdiği ekonomik getirilerden ve statüden yoksun, aile içinde huzursuzluk yaşayan, çalışırken içinde bulunduğu sosyal çevreden uzaklaşmak zorunda kalmış bu bağlamda da psikolojisi bozulmuş işsiz, içinde bulunduğu bunalımdan çıkış yolu olarak sigara, alkol, uyuşturucu, kumar gibi kötü alışkanlıkları görebilmektedir.

Alkol, madde bağımlılığı ve kumar alışkanlığı, parasal açıdan kişiyi önemli ölçüde yükler getirir. Bu nedenle, bireyin işsiz olması bu alışkanlıklar açısından caydırıcı bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu alışkanlıkları edinmenin parasal güç ile doğrudan ilişkisinin olmadığı, bu davranışlara yönelmenin kökeninde başka faktörlerin bulunduğu bilinmektedir. Buna karşın, farklı nedenlerle de olsa, bu alışkanlıkları edinenlerin oldukça yüksek miktarlarda paraya gereksinim duyacakları açıktır. Bu çelişkili durum, başka sapma davranışlarına açık hale getirebilecektir. İşsiz, hırsızlık, soygunculuk, gasp gibi yasa dışı işlerle para kazanmaya yönelebilir. Böylece birden fazla sapma davranışı içinde olabilir (Karataş, 1994:63-64).

“Herkesin kişi hürriyeti ve güvenliğine sahip olması” (Gözübüyük, 2003:36) anayasal bir ilkedir. Ancak toplum için tehlike teşkil eden uyuşturucu madde veya alkol tutkunu kimse söz konusu hürriyetinden yoksun bırakılabılır. Bu kimsenin bir müessesede tedavi altına alınması gerekir. Bu konuda devletin tedbirler alması gerektiği konunun önemini vurgulamaktadır.

F. Boş Zamanları Değerlendirme Sorunu

İş bir geçim aracı, ücret, maaş gibi gelirlerin kaynağı olarak kabul edilir. İş aynı zamanda toplumsal, psikolojik, fizyolojik ve tinsel zenginlik ve mutluluklarında kaynağıdır. İşsizlik birçok olumsuzlukların, hastalıkların ve psikolojik sorunların da

kaynağıdır. Bazı insanların ekonomik açıdan hiçte ihtiyaçları olmadığı halde çalışmak istemelerinin nedeni psikolojik doyum elde etmeleridir. Bu yönden işin ekonomik, toplumsal ve psikolojik değer ve faydaları vardır ve bir psikoterapi aracı (uğraş terapisi) olarak kabul edilir (Silah, 2001:11).

İşsiz, çalışmanın getirdiği uğraşından yoksun olduğundan oldukça fazla boş zamana sahiptir. Ancak boş zamanını, verimli bir şekilde geçirmek, kendisini geliştirmek yerine daha çok herhangi bir kazanım sağlamayan uğraşlarda kullanır.

Bostyn ve Wright'ın çalışmaları (1987); işsizliğin çalışmanın ortaya çıkardığı yapıları imha ettiğini, ancak çalışanların zaman, rutin, statü ve sosyal ağlar gibi yapılara değer verdiklerini ortaya koymaktadır. Çok fazla zamanı olan işsizlerin iş görüşmelerine geç kalmamaları beklenirken, çalışanlara oranla daha fazla geç kalmaları ya da, bütçelerini titizlikle kontrol etmeleri gerekirken, bu tür detaylara karşı ilgilerini kaybetmiş olmaları, bu durumun göstergesidir. İşsiz kimseler daha fazla zamanları olduğu için boş zamanlarını en iyi ve en verimli faaliyetlerle geçirebilecekken kendilerini bu tür sosyal etkileşimlerden çekmektedirler. Bu nedenle işsiz kimselerin iş bulma şansıda işi olan insanlara göre daha azdır (Silah, 2001:11).

Öte yandan, işsiz açısından düzenli bir zaman yapısının işsizlikle yıkılması yada uzun süreli işsizliğe bağlı olarak böyle bir zaman yapısına hiç kavuşamaması söz konusu olmaktadır. Endüstriyel bir toplumda yaşayan her insan zamanını programlamak ve bu programı sabitleştirmek için uğraşmakta iken işsizlik süresince programlı bir zamanın yokluğu bireylere ağır bir yük getirir. İnsanların yapmak zorunda oldukları herhangi bir şey olmadığı için günler alabildiğine uzundur, can sıkıntısı ve boşa geçen zaman onların hayatının bir parçası haline gelir. Böyle bir durumda birey ilk şoka uğramakta ve iş arama boş bir uğraş olmaktadır. Amaçsızlık içine düşen işsiz birey kendisini işe yaramaz, ihtiyaç duyulmayan bir hurda yığını gibi hissetmektedir (Jaho'dan akt. Irmak, 1996:61–62).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SİVAS İLINE İLİŞKİN BİLGİLER

I. Sivas İlinin Coğrafi Konumu ve Doğal Kaynakları

A. Coğrafi Konum

İç Anadolu Bölgesinde yer alan Sivas ilinin büyük bir bölümü Yukarı Kızılırmak, bir bölümü Yeşilırmak ve Fırat Havzalarında bulunur. Sivas ili alan bakımından Türkiye'nin ikinci büyük ilidir.

İl kuzeyden Giresun, Ordu ve Tokat, doğudan Erzincan, güneyden Malatya, Kahramanmaraş ve Kayseri, batıdan ise Yozgat ile komşudur.

Genel olarak dağlık ve yüksek plato olan Sivas'ta ortalama yükseklik 1000 metrenin üzerindedir. İlin % 47.6'sı platolarla, % 46.2'si dağlarla, % 6.2'si ise ovalarla kaplıdır (Esen, 1999:6).

İlin en önemli akarsuları; Kızılırmak, Yeşilırmak ve bu ırmağın en büyük kolları olan Kelkit çayı ve Tozanlı çayı ile Tohma çayıdır.

İlde çok sayıda göl vardır. İldeki önemli göller şunlardır: Tödürge gölü, Hafik gölü, Lota gölü, Gürün Gökpınar gölü.

İl alanında çok çeşitli jeolojik oluşumlar bir arada bulunduğundan madenlerin rezervi oldukça büyük ve bileşimleri de iyidir.

B. İlin Doğal Kaynak Potansiyeli

Bir yörenin doğal kaynak potansiyelini meydana getiren tarım, hayvancılık, ormancılık ve madencilik sektörleri, kolaylıkla herhangi bir ürüne dönüştürülebilen, hammaddelerin elde edildiği sektörler olarak yörenin gelişmesine doğrudan etkili

olduğundan, söz konusu yörenin gelişmesi açısından büyük önem arz etmektedir (Ateş, 2003:21).

1. Tarım

Arazinin büyük bölümü engebelerden oluşan Sivas'ta tarım çok küçük, parçalı ve engebeli, verimi düşük arazilerde yapılmaktadır.

2.848.767 hektar alana sahip olan Sivas il topraklarının % 43'ü tarım alanı, %12'si orman ve fundalık alan, %42'si çayır-mera alanı ve % 3'ü de tarım dışı araziden oluşmaktadır (Şimşek, 1999:29).

Arazinin tarıma elverişliliği ve tarımsal üretimde verimlilik bakımından önemli bir unsurda sulanabilirliktir. Sivas tarım arazilerinin sadece % 25'i sulanabilir niteliktedir (Bayraktutan, 1999:54).

Sivas'ta tarım arazilerinin tamamına yakın bölümünde tarla tarımı yapılmakta olup, bu arazilerin büyük bölümünde hububat tarımına ayrılmış bulunmaktadır. Hububat tarımına ayrılan araziler, yem, endüstri bitkileri tarımına ayrılan araziler ile meyve sebzeliğe ayrılan araziler takip etmektedir (Ateş, 2003:22).

2. Hayvancılık

Yüzölçümünün %42'si meralardan oluşan Sivas ili hayvancılık açısından önemli bir potansiyel oluşturmakla birlikte gerek kullanılan geleneksel yöntemler gerekse büyük boyutlu göç olayları nedeniyle var olan potansiyel tam olarak kullanılmamaktadır. Bu bağlamda söz konusu yüksek niceliksel potansiyel, niteliksel bir potansiyele dönüştürülememektedir.

İlde arıcılık, kültür balıkçılığı, tavukçuluk, küçük ve büyük baş hayvancılık yapılmaktadır.

3. İlin Orman Varlığı

İlin orman varlığı 1200–2600 metre rakımları arasında yer almaktadır. İlin orman varlığı, Türkiye ortalamasının altındadır. Türkiye’de ki orman varlığı ülke yüzölçümünün % 26,6’sını oluştururken, Sivas ilinin orman varlığı, il yüzölçümünün sadece % 9.1’ini oluşturmaktadır (T.C Sivas Valiliği İl Sosyal ve Ekonomik Planlama Merkezi, Sivas İl Gelişme Ana Planı, Sivas, 2004, s. 124).

Sivas’ın toplam orman varlığı 266.820 hektardır. Ormanların 145.913 hektarı (%71’i) koru, 120.907 hektarı (%29’u) ise baltalık ormanlardan meydana gelmektedir. Koru ve baltalık ormanların büyük bölümü bozuk nitelikteki ormanlardan oluşmaktadır (Demirci, 1999:29).

Ormanlar ağırlıklı olarak meşe, çam, ardıç, kayın, kavak, gürgen ve köknardan oluşmaktadır.

4. İlin Maden Kaynakları

Sivas ili başta demir olmak üzere birçok maden yatağına ve/veya maden zuhuruна sahip olup, bu özelliği ile madencilik sektöründe çok önemli bir yer tutar (Şişmek, 1999:60).

Sivas’ta demir, krom, kurşun, bakır, selestik, asbest, talk, mermer, jipsi, kireç taşı, tuz, linyit ve sıcak su gibi çeşitli maden hammadde kaynakları vardır (Demirci, 1999:101).

II. Sivas İlinin Genel Ekonomik Yapısı

A. İlin Geçmişteki Ekonomik Hayatı

Ekonomik anlamda en parlak dönemini Selçuklu ve İlhanlı döneminde yaşayan Sivas ili, kuzey-güney ve batı-doğu ticaret yollarının (baharat ve ipek yolu) kavşak noktası olmuştur. Ancak siyasi dalgalanmalara paralel olarak ortaya çıkan ekonomik çalkantılar ve bazı dış sebepler neticesinde, şehir eski önem ve özelliğini yitirmiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Osmanlı dönemi boyunca sahip olduğu esnaf teşkilatı ve ticari potansiyeli ile tipik bir taşra şehri konumunu muhafaza etmiştir (Esen, 1999:8).

Cumhuriyet döneminde, ilde ciddi anlamda açılan ilk sanayi kuruluşu; sonradan adı Tüdemsaş olarak değiştirilen, Cer Atölyesidir.

Sivas'ta ki ikinci büyük yatırım olan Çimento fabrikasının yapımına Sümerbank tarafından 1937'de başlanmış, 1943'te üretime geçmiştir (Güldiken/Aslan,2006:111).

1945 yılında Askeri Dikimevi, 1979 yılında Beton Travers Fabrikası, 1980 yılında Sivas Dokuma Fabrikası, 1984 yılında Sivas Et Kombinası, 1985 yılında Sivas Demir Çelik Fabrikası ve 1990 Yılında Kangal Termik Santrali işletmeye açılmıştır.

Günümüze gelindiğinde Sivas ilinin ekonomik açıdan sürekli gerilediği görülmektedir. İlin göç vermesi, çekim alanının zayıf olması, yabancı sermayenin bölgeye ilgi göstermemesi, sermaye yetersizliği, dışsalılık oluşturmadaki yetersizlik ve teknolojik alt yapı zayıflığının olması ilin gelişmesini engelleyen faktörlerdir. Ancak il, ucuz işgücü, doğal kaynak, ulaştırma-haberleşme alt yapısı ve coğrafi bakımdan bazı fırsatlara sahiptir (Esen, 1999:10).

B. İİde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)

Sivas ili Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) rakamları incelendiğinde; 1987 yılında cari fiyatlarla 530.154 milyon TL olan il GSYİH'sı, 1987-2001 döneminde yıllık ortalama yüzde 68 oranında artış göstererek 2001 yılı itibarıyla 1.269,8 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmiştir (Tablo 1).

TABLO :1 SİVAS İLİ GSYİH'SININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ (BİN TL)

Yıllar	Cari Fiyatlarla		Sabit Fiyatlarla	
	Değer	Gelişme Hızı (%)	Değer	Gelişme Hızı (%)
1987	530.154	-	530.154	-
1988	847.228	59,8	516.724	-2,5
1989	1.463.225	72,7	483.041	-6,5
1990	2.747.509	87,7	556.429	15,2
1991	4.727.583	72,1	606.036	8,9
1992	7.906.948	67,3	591.022	-2,5
1993	13.928.858	76,2	631.109	6,8
1994	26.112.844	87,5	640.829	1,5
1995	51.266.772	96,3	650.139	1,5
1996	96.728.392	88,7	663.236	2,0
1997	181.636.307	87,8	683.215	3,0
1998	348.634.934	91,9	715.012	4,7
1999	545.731.217	56,5	704.706	-1,4
2000	828.896.518	51,9	737.199	4,6
2001	1.269.800.387	53,2	726.512	-1,4

Kaynak: DİE, 2008

İl GSYİH'sının yıllar itibarıyla gelişme hızına bakıldığında; 1987-2001 döneminde Sivas ili GSYİH'sında cari fiyatlarla 1995 yılında (yüzde 96,3), sabit fiyatlarla 1990 yılında (yüzde 15,2) en yüksek gelişme hızının yaşandığı ve yine cari fiyatlarla 2000 yılında (yüzde 51,9), sabit fiyatlarla 1988 yılında da (yüzde -2,5) en düşük gelişme hızının yaşandığı görülmektedir.

Sivas ili GSYİH'sının sektörlere göre dağılımı incelendiğinde; 1987 yılı itibariyle (cari fiyatlarla) en yüksek payın yüzde 27,3 ile tarım sektörüne ait olduğu ve bunu yüzde 16,2 ile ticaret, yüzde 12,4 ile ulaştırma ve haberleşme, yüzde 11,6 ile inşaat ve yüzde 10,7 ile sanayi sektörünün izlediği görülmektedir.

1987-2001 döneminde sektör paylarının yıllar itibariyle gelişimine bakıldığında, sanayi ve ulaştırma-haberleşme sektörlerinin GSYİH içindeki paylarında artma, tarım, inşaat ve ticaret sektörlerinin paylarında ise azalma izlenmiştir.

2001 yılı itibariyle cari fiyatlarla 1.269,8 trilyon TL olarak gerçekleşen il GSYİH'ında en yüksek pay yüzde 22,4 (284,3 trilyon TL) ile sanayi sektörü olup, bunu ulaştırma ve haberleşme sektörü izlemektedir. Daha önceki yıllarda Sivas ili GSYİH'sında ilk sırada yer alan tarım sektörü, 2001 yılı itibariyle GSYİH'da ulaştırma ve haberleşmenin gerisinde kalarak üçüncü sırada yer alırken, ticaret sektörü de dördüncü sırayı almıştır (Tablo 2).

TABLO:2 SİVAS İLİNDE GSYİH'NİN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI (2001)

Sektörler	Cari Fiyatlarla			Sabit Fiyatlarla		
	Değer (Milyon TL)	Sektör Payları %	Gelişme Hızı %	Değer (Milyon TL)	Sektör Payları %	Gelişme Hızı %
1. Tarım	200.848.640	15,8	29,9	112.788	15,5	0,1
a. Çiftçilik ve hayvancılık	197.065.125	15,5	29,7	109.327	15,0	0,1
b. Ormancılık	2.113.495	0,2	59,7	2.153	0,3	0,9
c. Balıkçılık	1.670.019	0,1	31,3	1.307	0,2	-5,3
2. Sanayi	284.289.760	22,4	101,6	187.984	25,9	6,3
a. Madencilik ve taşocakçılığı	92.907.567	7,3	112,5	82.761	11,4	9,0
b. İmalat sanayi	44.072.987	3,5	65,3	28.859	4	-2,5
c. Elektrik, gaz, su	147.309.207	11,6	108,6	76.365	10,5	6,9
3. İnşaat	64.104.498	5,0	14,5	41.190	5,7	-12,2
4. Ticaret	191.293.163	15,1	45,2	138.822	19,1	-7,1
a. Toptan ve perakende ticaret	175.605.770	13,8	43,9	130.064	17,9	-7,3
b. Otel, lokanta hizmetleri	15.692.394	1,2	62,2	8.758	1,2	-2,8
5. Ulaştırma ve Haberleşme	213.910.897	16,8	69,8	102.476	14,1	-2,2
6. Mali kuruluşlar	11.290.143	0,9	27,2	7.759	1,1	-7,3
7. Konut sahipliği	27.338.165	2,2	47,6	54.350	7,5	1,5
8. Serbest meslek ve hizmetler	19.239.497	1,5	58,6	7.228	1,0	0,4
9. (Eksi)İzafi banka hizmetleri	13.137.082	1,0	146	6.921	1,0	-8,5
10. Sektörler Toplamı	999.182.683	78,7	55,3	645.677	88,9	-1,0
11. Devlet hizmetleri	250.845.821	19,8	47,0	61.488	8,5	1,5
12. Kâr amacı olmayan özel hiz.ku.	484.413	0,0	72,0	4.929	0,7	-11,7
13. Toplam (10+11+12)	1.250.512.916	98,5	53,5	712.093	2,0	-0,9
14. İthalat vergisi	19.287.121	1,5	33,1	14.418	98,0	-23,1
GSYİH (Alıcı Fiyatlarıyla) (13+1)	1.269.800.037	100,0	53,2	726.512	100,0	-1,4

Kaynak: DİE, 2008

Sivas ilinde 1987 yılında 788 dolar olan kişi başına GSYİH rakamının yıllar itibariyle artış göstererek, 2001 yılında 1.399 dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Yıllar itibariyle, Sivas'ta kişi başına düşen GSYİH TL bazında sürekli artış gösterirken, dolar bazında en yüksek seviyesine 1.945 dolarla 1998 yılında ulaşmıştır (Tablo 3).

TABLO :3 SİVAS İLİNDE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYİH'NİN YILLAR İTİBARIYLA DEĞİŞİMİ

Yıllar	Sivas		
	Bin TL	Gelişme Hızı (%)	\$
1987	688	-	788
1988	1.100	60,0	771
1989	1.903	72,9	888
1990	3.570	87,6	1.355
1991	6.175	73,0	1.462
1992	10.388	68,2	1.488
1993	18.428	77,4	1.649
1994	34.827	89,0	1.185
1995	69.017	98,2	1.494
1996	131.768	90,9	1.615
1997	258.487	96,2	1.692
1998	504.077	95,0	1.945
1999	803.728	59,4	1.902
2000	1.099.694	36,8	1.751
2001	1.694.144	54,1	1.399

Kaynak: DİE, 2008

Kişi başına GSYİH, ilin nüfusuyla yakından ilgili olduğundan, nüfus değişimiyle oldukça fazla dalgalanabilmektedir. Bu sebeple kişi başına GSYİH, ildeki GSYİH artışı veya azalışından daha ziyade nüfustaki artış veya azalışa paralel olarak daha fazla değişebilmektedir. Bu bakımdan, illerin değerlendirilmesinde tek başına bir değerlendirme kriteri olarak kullanılması uygun değildir (Ateş, 2003:81).

C. İlde Sektörel Yapı

1. Tarım Sektörü

Tarım Sivas'ta temel ekonomik faaliyet alanıdır. İlde tarım yapılabilecek arazi varlığı oldukça yüksek olmasına karşın, yaşanan göç nedeniyle tarım arazisinin atıl kalması, tarımdaki aktif nüfusun azalması, ilde hakim olan sert iklim koşulu ve tarıma dayalı sanayinin yeterince gelişmemesi Sivas'ta tarım sektöründen elde edilebilecek hasılanın daima düşük olarak gerçekleşmesindeki önemli etkenlerdendir.

Sivas'ta arazinin büyük bölümü engebelerden oluşmakta ve tarım verimi düşük, küçük, parçalı arazilerde yapılmaktadır.

İşgücünün sektörel dağılımına bakıldığında, Sivas ilinde en önemli ekonomik etkinliğin tarım ve hayvancılık olduğu görülmektedir. İl iktisadi faal nüfusunun %66,5' i tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektöründe çalışanların % 54, 7'sini kadınlar %45,3'ünü erkekler oluştururken tarım sektöründeki faal nüfusun %91,7'sinin kırsal kesime ait olduğu dikkat çekmektedir (Şimşek, 1999:269).

İldeki tarımsal işletmelerin büyük bir bölümü küçük işletmelerden meydana gelmektedir. Sivas'ta toplam 64.627 tarımsal işletme mevcuttur. Bunlardan üçü kamu diğerleri aile işletmeleridir (Ateş, 2003:23).

İlde üretilen başlıca tarım ürünleri, tarla bitkilerinden buğday, endüstriyel bitkilerden şeker pancarı ve yumru bitkilerden patatestir.

Üretim miktarı bakımından ağırlıklı olarak buğday ve arpadan oluşan tahılların %60,8'i pazarlanmaktadır. Pazarlama oranı %97,5 ile en yüksek olan tarla ürünü ise tamamını şeker pancarının oluşturduğu endüstriyel bitkilerdir (Ateş, 2003:24).

2. Sanayi Sektörü

Sanayi sektörü bir ilin ekonomik gelişmişliğinin önemli bir göstergesidir. Sivas ekonomisi, tarım, ticaret, ulaştırma ve haberleşme ile sanayi sektörlerine dayalıdır. Sanayi sektörünün Sivas ekonomisine katkısı oldukça yüksek seviyelerde görülmektedir. Bu durum ilde imalat sanayinin gelişmiş olmasından ziyade, madencilik ve enerji alt sektörlerinin sanayi sektörü içerisindeki ağırlıklarından kaynaklanmaktadır (Ateş, 2003:39).

İl sanayi sektöründe yer alan en önemli tesisler TÜDEMSAŞ(Türkiye Demiryolu Makineleri Sanayi A.Ş), Sivas Beton Travers Fabrikası, Kangal Termik Santrali, DİVHAN(Divriği Madenleri Müessesesi), Sivas Demir Çelik İşletmeleri, Cimpör-Yibitaş Sanayi ve Ticaret A.Ş Sivas Çimento Fabrikası, ESTAŞ(Eksantrik Miller Sanayi A.Ş), Yavru Kendir Sanayi'dir.

İmalat sanayinde istihdam edilen nüfusun % 58'i kamuda, %42'si özel sektörde yer almaktadır.

Ölçek aralıkları itibariyle değerlendirildiğinde; Sivas ilinde küçük ölçekli sanayide 947 işyerinde 2.278, orta ölçekli sanayide 2 işyerinde 275 kişinin istihdam edildiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinde çalışanların %89,2'si küçük ölçekli sanayide, %10,8'i orta ölçekli sanayide istihdam edilmektedir (Şimşek, 1999:70).

Sivas ilinde demir-çelik, demir dışı metaller, karayolu ve demiryolu taşıtları sektöründe birer firma yer almakta olup, bu firmalar ürünlerinin tamamını ihraç etmektedirler. Bunların dışında, ihracat potansiyeli en yüksek olan sektörler, tekstil, giyim, mobilya, ve ağaç ürünleri sektörleridir.

3. Hizmetler Sektörü

Sivas ilinde hizmetler sektörünü ekonomik potansiyeli itibariyle inceleyecek olursak, Türkiye'de olduğu gibi Sivas'ta da ekonomiyi en hızlı bir şekilde

canlandırarak, kalkınmayı ve büyüme hızlandıracak en önemli sektörün hizmetler sektörü olduğu açıktır. Özellikle insana yapılan eğitim, sağlık gibi yatırımların yanı sıra ticaret ve turizm alt sektörlerine yapılacak yatırımlar ve buna yönelik teşvik politikaları bu gelişmeyi daha da hızlandıracaktır. Sivas ili de bu açıdan iyi bir potansiyele sahiptir. Geri kalmışlık çemberi de ancak bu sektördeki gelişmelerle kırılabilir (Bakırcı, 1999:141).

Sivas'ta bütün eğitim kademelerindeki okullaşma oranları, Türkiye ve İç Anadolu Bölgesi ortalamalarının altındadır. Okullaşma oranının en yüksek olduğu eğitim kademesi ilköğretim iken en düşük olduğu eğitim kademesi ise yüksek öğrenimdir (Ateş, 2003:15).

Sivas Sağlık İl Müdürlüğü verilerine göre ilde bulunan sağlık tesisleri ve sayıları şöyledir. 12 devlet hastanesi, 1 araştırma hastanesi, 87 sağlık ocağı, 1 sağlık merkezi, 1 diş hekimliği fakültesi, 1 askeri hastane, 165 mahalle sağlık evleri, 307 köy sağlık evleri, 3 verem savaş dispanserleri, 1 ana-çocuk sağlığı ve aile planlama merkezi, 130 eczane bulunmaktadır (T.C Sivas Valiliği İl Sosyal ve Ekonomik Planlama Merkezi, Sivas İl Gelişme Ana Planı, Sivas, 2004, s. 124).

Sivas ili özellikle, tarihi, kültürel ve doğal zenginlikleri ile önemli bir turizm merkezidir. İldeki turizm etkinlikleri; kültür turizmi, inanç turizmi, sağlık turizmi, doğa turizmi ve dağcılık-av turizmi şeklinde sınıflandırılabilir.

Sivas'ta turizm işletme belgeli tesis sayısı 7'dir. Belediye belgeli tesis sayısı 41'dir.

Tarihi eserle, doğal güzellikler, şifalı kaplıcalar gibi birçok turistik öğeye sahip olmasına karşın Sivas, tanıtımındaki ve turizm alt yapısındaki yetersizlikler, ulaşım imkanlarının sınırlı olması, turist giriş ve çıkış kapılarına uzak bir noktada yer alması sebebiyle yoğun bir turist hareketine sahne olmamaktadır (Şimşek, 1999:64).

Sivas ilinde ulaşım karayolu, demiryolu ve havayolu ile gerçekleşmektedir. İldeki karayolu ağı 1.842 km olup, bunun 971 km'si devlet yolu, 871 km'si il yoludur. Sivas ili İç Anadolu'nun merkezinde, demiryolu kavşak noktasında önemli bir yere sahiptir. İl sınırları içerisinde 491 km ana hat, 171 km tali hat olmak üzere

toplam 662 km demiryolu ağı bulunmaktadır. Ayrıca il merkezinde 23 km mesafede sivil ve askeri amaçlara hizmet veren bir hava alanı bulunmaktadır (Şimşek, 1999:8).

Sivas'ta 2006 yılı itibariyle 1.042.622 bin YTL'lik banka mevduatı gerçekleşmiş olup bu tutar İç Anadolu Bölgesi mevduatının yüzde 1,70'ini oluştururken Türkiye toplam banka mevduatının binde 36'sını oluşturmaktadır. Sivas ili mevduatının türlere göre dağılımına bakıldığında, ağırlığın tasarruf mevduatında olduğu ve bunu döviz tevdiatının takip ettiği görülmektedir.

Sivas ili kişi başına düşen banka mevduatı 2006 yılı itibariyle 1.043 dolar olup 3.545 dolar olan İç Anadolu Bölgesi kişi başına düşen banka mevduatının yüzde 30'unu ve 3.037 dolar olan Türkiye kişi başına düşen banka mevduatının yüzde 34'ünü oluşturmaktadır.

Sivas'ta 2006 yılı itibariyle 632.083 bin YTL banka kredisi verilmiş olup, bu miktar İç Anadolu Bölgesi banka kredisi miktarının yüzde 1,98'ini, Türkiye genelindeki banka kredilerinin de binde 3,4'ünü oluşturmaktadır. Kredilerin türleri bakımından dağılımına bakıldığında Sivas ilinde 121.794 bin YTL'lik ihtisas kredisi(tarım, gayrimenkul, mesleki, denizcilik, turizm, diğer) 510.288 bin YTL'lik ise ihtisas dışı kredi verildiği görülmektedir. 2006 yılı itibariyle Sivas ili kişi başına düşen banka kredileri tutarı 632 dolardır.

D. Gelişmişlik Derecesine Göre Sivas İli

1970'li yıllara kadar gelişmenin temel göstergesi olarak görülen kişi başına gelir; toplumsal gelişmişliği yeterince açıklayamayan, yalnızca talep genişlemesini açıklayabilen dar kapsamlı bir göstergedir. Gerçekte gelişme kavramı; fiziki kapasite büyüklüğü ve gelir artışı gibi iktisadi gelişmeler yanında, bunların gelir grupları ve bölgeler arasında dağılımı ve kültürel birikimlerin yansıtabildiği toplumsal gelişme düzeyini ifade etmektedir. Bu bakımdan illerin ve bölgelerin gelişmişlik sıralamasında; kişi başına düşen milli gelirin artırılması şeklinde özetlenebilecek iktisadi büyüme kavramıyla beraber, yapısal ve insani gelişmeyi içine alan ve

ölçülebilen bütün sosyal değişkenleri de içeren bir “sosyo-ekonomik gelişme” ölçütü daha anlamlı olabilmektedir (Şimşek, 1999:102).

DPT, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü’nde görevli uzmanlar tarafından hazırlanan “İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması” araştırmasında 1993’teki idari yapı esasa alınarak 76 ildeki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada sosyo-ekonomik gelişmeyi ölçmek üzere 58 adet değişken kullanılmıştır. Bu değişkenlerde kendi arasında demografi, istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, tarım, inşaat, mali alt yapı ve diğer refah göstergeleri olmak üzere başlıca 10 alt kategori içerisinde incelenmiştir (Aktan, 2002:13).

DPT tarafından 1996 yılında gerçekleştirilen “İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması” araştırmasında, sadece tarım, hayvancılık, ticaret, turizm ve sanayi sektörleri gibi ekonomi sektörlerinin hasıl ettiği gelirden oluşan ekonomik göstergeler dikkate alınmayıp, aynı zamanda teknik altyapı sektörleri olan yol, su, elektrik, telefon vb. göstergeleri ile sosyal alt yapı sektörleri olan okuma yazma oranı, okullaşma oranları, eğitim kurumları vb. gibi sağlıkla ilgili göstergelerde dikkate alındığından bu araştırma, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerini tam olarak ortaya koymaktadır (Ateş, 2003:68).

Gelişmişlik derecesine göre illerimiz beş dereceye ayrılmış bulunmaktadır. Buna göre;

Birinci derece gelişmiş iller: İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa

İkinci derece gelişmiş iller: Eskişehir, Tekirdağ, Adana, Yalova, Antalya, Kırklareli, Denizli, Muğla, Bolu, Balıkesir, Edirne, Mersin, Bilecik, Kayseri, Gaziantep, Zonguldak, Aydın, Sakarya, Çanakkale, Manisa

Üçüncü derece gelişmiş iller: Konya, Karabük, Isparta, Hatay, Uşak, Burdur, Samsun, Kırıkkale, Nevşehir, Karaman, Elazığ, Rize, Trabzon, Amasya, Kütahya, Malatya, Kırşehir, Artvin, Afyon, Düzce, Çorum

Dördüncü derece gelişmiş iller: Osmaniye, Kahramanmaraş, Niğde, Giresun, Kastamonu, Tunceli, Sivas, Kilis, Bartın, Aksaray, Sinop, Erzincan, Çankırı, Erzurum, Tokat, Ordu, Diyarbakır, Yozgat, Adıyaman

Beşinci derece gelişmiş iller: Bayburt, Kars, Şanlıurfa, Iğdır, Batman, Gümüşhane, Mardin, Siirt, Ardahan, Van, Bingöl, Hakkari, Şırnak, Bitlis, Ağrı, Muş

Bu sınıflandırmaya göre, Sivas ili 2003 yılında dördüncü derecede gelişmiş iller arasında yer almıştır. Dördüncü derecede gelişmiş iller grubu; İç Anadolu Bölgesi'nden Niğde, Sivas, Aksaray, Çankırı ve Yozgat; Karadeniz Bölgesi'nden Giresun, Bartın, Kastamonu, Sinop, Tokat ve Ordu; Doğu Anadolu Bölgesi'nden Tunceli, Erzincan ve Erzurum, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Diyarbakır, Adıyaman ve Kilis; Akdeniz Bölgesi'nden ise Kahramanmaraş ve Osmaniye olmak üzere toplam 19 ilden oluşmaktadır. Bu grupta, ülkenin batı kesiminde yer alan Marmara ve Ege bölgelerinden il bulunmamaktadır.

Dördüncü grubu oluşturan 19 ilin toplam nüfus içindeki payı yüzde 15,3 olurken, ülke yüzölçümünün ise yüzde 25'ini kapsamaktadır. Sivas ilinin de içinde bulunduğu dördüncü derecede gelişmiş illerin analizinin de yapıldığı bu araştırmaya göre; grupta yer alan illerin aşağıda belirtilen bir takım ortak özelliklere sahip oldukları görülmektedir (<http://www.sivas.gov.tr/2023/dosya/1155136843ekonomi.doc>):

- Gruptaki illerin tamamı göç vermektedir. Nüfus artış hızı ve yoğunluğu, ülke ortalamasının oldukça altında olmasına karşın, doğurganlık hızı ve ortalama hane halkı büyüklüğü, ülke ortalamasının üzerinde seyretmektedir.
- İstihdamın büyük bir kısmı tarım ağırlıklı olmakla beraber, kırsal nüfus başına düşen tarımsal ürünler üretimi, ülke ortalamasının altında bulunmaktadır. Bunun başlıca nedeni, tarımsal verimliliğin düşük olmasıdır. Başka bir deyişle, tarım sektöründe önemli ölçüde gizli işsizlik sorunu yaşanmaktadır.
- Ülke tarımsal üretim değerinin yüzde 18'i bu grupta gerçekleşmektedir. Tarımsal üretimin, ülke tarımsal üretimine oransal dağılımının en yüksek olduğu iller; yüzde 1,8'lik payla Diyarbakır; yüzde 1,4 ile Kahramanmaraş, Sivas, Tokat ve Ordu; yüzde 1,3 payla Niğde, Erzurum ve Yozgat'tır.

- Orta ve büyük ölçekli üretim yapan imalat sanayi tesislerinin ancak yüzde 4'ü bu gruptadır. İmalat sanayinde Kahramanmaraş, Tokat ve Ordu illeri öne çıkmakla beraber, son dönemlerde Çankırı'da da sanayi faaliyetlerinin gelişmeye başladığı görülmektedir.
- Temel sosyal göstergelerden, okur-yazar nüfus oranı görece olarak düşüktür. Benzer şekilde, kadın nüfusun okur-yazarlık oranıyla beraber, okullaşma oranları da düşük düzeydedir. Ülke genelindeki okur-yazar nüfus oranı yüzde 87 iken, grubu oluşturan illerde genel olarak yüzde 82 seviyesinde kalmaktadır. Grup içinde okuma yazma bilen nüfus oranının en düşük olduğu iller Diyarbakır ve Adıyaman'dır.
- Ülke toplam nüfusunun yüzde 15'ine sahip dördüncü derecede gelişmiş iller grubunun GSYİH' dan aldığı pay yüzde 8,7 düzeyindedir. Dolayısıyla fert başına düşen GSYİH değeri, ülke geneline oranla düşüktür. Fert başına düşen GSYİH, ülke genel seviyesinin yaklaşık yarısı kadardır.
- Grubu oluşturan illerde gelirin düşük olması nedeniyle, tasarruf ve kredi imkanları yeterli düzeyde değildir. Toplam banka mevduatı içindeki payı yüzde 3 iken, toplam banka kredileri içindeki payı yüzde 6,6'dır. Fert başına düşen mevduat, ülke genelinde 100 olarak kabul edildiğinde, bu rakamın grupta 20 düzeyinde olduğu görülmektedir.
- Bu grupta yer alan iller genel olarak üçüncü derecede gelişmiş iller grubundaki illerin çevresinde yer almaktadır. Üçüncü grupta bulunan illerden çoğunluğu, son dönemlerde imalat sanayi faaliyetlerine dayalı olarak hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Nitekim mekansal gelişmenin yayılma dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda, dördüncü derecede gelişmiş iller grubunun gelişme eşiğinde olduğunu belirtebiliriz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: İŞSİZLİK SÜRECİNİN BİREYLER ÜZERİNDEKİ PSİKOLOJİK VE SOYO EKONOMİK ETKİLERİ (SİVAS ÖRNEĞİ)

Araştırmanın bu bölümünde, işsizliğin yarattığı sosyo-ekonomik ve psikolojik sonuçların belirlenmesine yönelik yapılan, anket çalışmasının sonuçları anlatılacaktır. Aslında işsizlik konusuna ilişkin birçok tez çalışması mevcuttur. Burada yapılan çalışma, söz konusu tezlerin tekrarı niteliğinde değil bu tezlerin ve birçok diğer yazılı kaynaklarla verilen teorik bilgilerin, ülke şartlarında yaşanış düzeylerinin ve etki boyutlarının tespitidir. Alan araştırması literatür araştırması ile elde edilen verilerin test edilebilmesi açısından çok önemlidir. Yazılı kaynaklar ile alan çalışmasının birlikte değerlendirilmesi söz konusu konuya ait eksikliklerin belirlenebilmesi ve böylece araştırmaların gelişmesini sağlayacaktır. Ayrıca konu hakkında bilgi sahibi olmak isteyen kişiler açısından daha aydınlatıcı olacaktır.

Önceki bölümlerde işsizlik konusu kavramsal ve kuramsal olarak açıklanmaya çalışılmış, işsizliğin iktisat teorilerindeki yeri, türleri, ülkeler açısından görünümü değerlendirilmişti ve psikolojik ve sosyo-ekonomik etki boyutları anlatılmıştı. Bu anlatılanlar dördüncü bölümde anket sonuçları değerlendirilirken bir bakıma test edilmiş olacaktır.

İllerimiz sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından beş dereceye ayrılmıştır. Sivas ili dördüncü derece gelişmiş illerimiz arasında yer almakta ve bu bağlamda orta derece gelişmiş bir kent görünümü sergilemektedir. Bu nedenle çalışmada alan araştırması; Sivas İş-Kur' a kayıtlı işsizlere anket uygulanarak yapılmıştır. Anket çalışması önce amaç, yöntem, örneklem, evren ve araştırmanın kısıtları bakımından açıklanarak sonrasında elde edilen sonuçlar değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

I. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı işsizlerin karşılaştıkları sosyo-ekonomik ve psikolojik sorunları ortaya koyabilmektir. Ayrıca işsizlerin kişisel özelliklerinin söz

konusu sorunları etkileme düzeylerinin tespit edilmesi de araştırmanın diğer bir amacıdır. Bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik, işsizlerin kişisel özellikleri, karşılaşılan sorunları ölçmeye yönelik sosyo-ekonomik ve psikolojik değişkenler incelenmiştir.

Yukarıda belirlenen amaçların gerçekleşebilmesi için, Sivas İş-Kur' a kayıtlı işsizlerin % 5'ine anket uygulanmış, ayrıca idarecilerle görüşülmüş, anketlerin sağlıklı cevaplanması için, anket bilgilerinin ne amaçla kullanılacağı konusunda araştırma kapsamındaki tüm işsizler bilgilendirilmiştir.

II. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Araçları

Bir araştırma veri olmadan yürütülemez. Veri araştırmayı sonuca götürmeye yarayan her türlü bilgi, belge, kayıt veya istatistiklerdir. Veriler bir anlamda ham bilgilerdir. Bunların çeşitli bilimsel yollarla işlenip, değerlendirilmesi ile incelenen soruna cevap bulunmaya çalışılır (Seyidoğlu, 2003:36).

Araştırma verileri literatür taraması ve anket yöntemiyle toplanmıştır. Bu yöntemin seçilmesinin sebebi, “anketler aracılığıyla örnekleme giren öğelerin eğilimleri, özellikleri, görüşleri düşünceleri, yaşantıları konularında geniş bilgiler toplanabilmesidir” (Kemerlioğlu, 1996:96).

Anket uygulaması, sözlü olarak cevaplandırma metoduyla yapılmıştır. “Bu tür uygulamada, genellikle anketçi olarak nitelendirilen kişiler örnekleme giren bireyleri teker teker dolaşıp aynı işlemleri yaparak soru kağıtlarının uygulanmasını yerine getirmektedir” (Eyüboğlu, 2003:110).

Bir anketi cevaplayan kişilerle ilgili sorular dört gruba ayrılır (Gülhan, 2003:78).

- Anketi cevaplayanın şahısıyla ilgili sorular: Kişinin yaşı, cinsiyeti, medeni hali, mesleği, öğrenim düzeyi gibi olgusal veri niteliği taşıyan bilgilerle ilgili sorulardır.

- Davranış bildiren sorular: Okuma, eğlenme, tüketim vb. alışkanlıkları ile bireyin aile ve çevre ilişkilerine dönük kişisel ve toplumsal etkileşimini ölçmeyi amaçlayan sorulardır.
- Görüş ve kanaat bildiren sorular: Kişinin duygu, düşünce ve inançlarına, kendine özgü kanaatlerine dair soyut konuları içeren sorulardır.
- Bilgi ölçen sorular: Kişilerin belli bir konuda ne bekledikleri, ne kadar bildikleri tespit edilmeye çalışılan sorulardır.

Bu çalışmada uygulanan anket yukarıda sıralamış olduğumuz ilk üç grup soru biçimini içermektedir.

Uyguladığımız ankette açık uçlu, kapalı uçlu ve yarı kapalı uçlu soru tipleri mevcuttur. Anket otuz üç sorudan oluşmaktadır. Anket soruları önce belli bir gruba uygulanmış, grup tarafından anlaşılmayan sorular yeniden düzenlenmiştir. Bu sayede anket sorularının geçerliliği uygulama öncesinde test edilmiştir.

Anket kodlandıktan sonra elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak bilgisayar ortamına taşınmıştır. Veriler frekans analizleri yapılmak ve çapraz tablolar oluşturmak suretiyle sistematik bir hale getirilmeye ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır. SPSS'in tercih edilmesinin sebebi; "araştırmaya ilişkin değişkenlerin tanımlanması, verilerin kodlanarak veri sayfasına girilmesi, girilen veriler üzerinde düzeltmeler yapılması, verilerin birleştirilmesi çeşitli ölçütlere göre gruplandırılması; veriler üzerinde istatistiksel analizlerin yapılması, grafik oluşturma, çıktı özellikleri ile sonuçların düzenli tablolar halinde çıkarılması ve diğer programlara aktarılması gibi veri analizi sürecine ilişkin bir çok konuda, kullanıcılara önemli imkanlar sağlamasıdır. SPSS veri analizi sürecinde zaman, maliyet ve enerji tasarrufu sağlanması, sonuçların belirli bir düzen içerisinde alınması ve en önemlisi hesaplamalardan kaynaklanan hata payının ortadan kaldırılması gibi birçok yönden yararlar sağlamasıdır (Ural/Kılıç, 2005:89).

III.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın, incelenen konuda ana kütlenin tümünü kapsamı pratik olmadığı gibi, çoğu kez buna olanak da bulunmayabilir. O nedenle bütünü tamamı yerine, onun temsil edici bir parçası ele alınarak ana kütle özellikleri belirlenmeye çalışılır; buna örnekleme yöntemi adı verilir (Seyidoğlu, 2003:39).

Bu çalışmada basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. “Basit tesadüfi örnekleme ana ilke eşit seçilme şansındır. Yani ana kütleyi yada bütünü oluşturan her elemanın, seçilecek örnekte yer alma olasılığı birbirine eşittir” (Seyidoğlu, 2003: 40).

Araştırma evreni Sivas İş-Kur’a kayıtlı işsizler olarak belirlenmiştir. Bu şekilde belirleme nedeni, sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından beş dereceye ayrılmış illerimiz içerisinde Sivas’ın dördüncü derece gelişmiş iller kapsamında yer alması ve bu bağlamda orta derece gelişmiş bir il görünümü sergilemesidir. Bu çalışmada işsizlerin yaşadığı sosyo-ekonomik ve psikolojik sorunların ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu nedenle gelişmişlik açısından uç noktalarda bulunan iller yerine orta derece gelişmiş bir ilde çalışmanın yürütülmesinin daha aydınlatıcı verilere ulaşılması açısından faydalı olacağı düşünülmüştür.

Nisan 2008 verilerine göre Sivas İş-Kur’a kayıtlı 6651’i erkek, 1422’si kadın olma üzere toplam 8073 işsiz mevcuttur.

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket, Sivas İş-Kur’a kayıtlı kadın işsizlerin%5’ini ve erkek işsizlerin %5’ini kapsayacak şekilde Sivas İş-Kur’a kayıtlı toplam işsizlerin %5’ine denk gelecek sayıda (410) kişiye uygulanmıştır.

IV. Araştırmanın Kısıtları

ILO’nun işsizlik kriterlerine göre işi olmayan, iş arayan ve çalışmaya hazır durumda olan kişiler işsizdir. Araştırmanın birinci kısıtı, İş-Kur’a yalnızca yukarıda sıraladığımız üç kriteri aynı anda taşıyan kişiler değil işi olduğu halde daha iyi

koşullarda iş arayan kişilerinde başvurmalarıdır. Çalışmamızda işi olmadığı için geçimini temin edeceği gelirden ve aynı zamanda işin sağlamış olduğu sosyal çevreden yoksun bu bağlamda sosyo-ekonomik ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalan işsiz konu alınmaktadır. Bu nedenle işi olduğu halde daha iyi koşullarda iş arayan kişiler tespit edilip araştırmaya dahil edilmemiştir.

Bu çalışmada işsizlerin cinsiyet, öğrenim durumu, medeni durum, yaş gibi özelliklerinin tümü göz önünde bulundurularak örneklem oluşturulması; bunun içinde işsizlere adresleri aracılığıyla ulaşılması düşünülmüş ancak adresleri konusunda sağlıklı verilere ulaşamadığı için, işsizler sadece cinsiyetleri açısından bir ayrıma tabi tutularak anket çalışması İş-Kur'da gerçekleştirilmiştir. Bu durum ise araştırmanın ikinci kısıtını oluşturmaktadır.

Araştırmada karşılaşılan üçüncü kısıt işsizlerin psikolojik durumlarını saptamaya yönelik sorulara yanıt verme konusunda sergiledikleri çekimserlikleridir. Ancak uyguladığımız ankete katılanların isimlerinin istenmeyeceği ve anketin bilimsel bir çalışmaya veri teşkil edeceği konusunda katılımcılar ikna edilerek çalışma gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada karşılaşılan diğer bir kısıt ise Sivas'ta yaşanan yazılı materyal sıkıntısıdır. Bu nedenle yazılı materyaller daha çok Ankara'dan temin edilmiştir.

V. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmada araştırılan konular kapsamında test edilmesi düşünülen varsayımlar aşağıda verilmiştir.

1. İşsizlik toplumsal sorunlarda (suç, intihar, boşanma, vs.) artışa neden olur.
2. İşsizlik süreci bireyin kötü alışkanlık (sigara, alkol, uyuşturucu, vs.) edinmesine veya var olan kötü alışkanlıklarının artmasına neden olur.
3. İşsizlik süreci bireyin sosyal çevresiyle bağlarının kopmasına neden olur.

4. İşsizlik bireyin psikolojik birtakım sorunlar (stres, umutsuzluk, depresyon, yabancılaşma, vs.) yaşamasına neden olur.
5. Evli işsizler, bekar işsizlere oranla işsizlik sürecinin neden olduğu sorunlardan daha çok etkileneceklerdir ve gelecekleri konusunda daha ümitsizdirler.
6. Erkek işsizler, kadın işsizlere oranla işsizlik sürecinin neden olduğu sorunlardan daha çok etkileneceklerdir ve gelecekleri konusunda daha ümitsizdirler.
7. İşsiz kalma süresi uzadıkça işsizliğin neden olduğu sorunların bireyleri etkileme düzeyi artacaktır.
8. Vasıflı bireyler daha kısa süreli işsiz kalmakta ve işsiz kaldığında iş bulabileceği konusunda vasıfsız bireylere oranla daha ümitlidirler.

VI. Araştırmanın Bulguları

Araştırma bulguları hem frekans dağılım tablolarının hem de çapraz tabloların gösterilip, verilerin yorumlanmasıyla oluşturulmuştur.

A. Kişisel Değişkenler

Yapılan çalışmada Sivas ilinde İş-Kur'a kayıtlı 410 işsize anket uygulanmıştır. İşsizlerin genel özelliklerinin belirlenmesi, araştırma alanıyla sınırlı bir işsiz profili çıkarmamız için gereklidir. Bu amaca uygun olarak ankette işsizlere; cinsiyetleri, yaşları, öğrenim durumları ve madeni durumlarıyla ilgili sorular sorulmuştur. Anket uygulaması sonucu işsizlerin kişisel özellikleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

1. Cinsiyet

Sivas İş-Kur’da gerçekleştirilen bu araştırmaya 410 denek katılmıştır. Ankete katılanların cinsiyetleri tablo 4’de gösterilmektedir. Buna göre ankete katılanların % 19,5’i kadın, %80,5 erkektir. İki cinsiyet arasındaki sayı farkı İş-Kur’a kayıtlı erkek işsizlerin yüzde beşine ve kadın işsizlerin yüzde beşine tekabül eden sayıda işsizlerin örneklemini oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

TABLO:4 CİNSİYET DURUMU

CİNSİYET	SAYI	YÜZDE
KADIN	80	19,5
ERKEK	330	80,5
TOPLAM	410	100

2.Yaş

Bu çalışmada bağımsız değişkenlerden bir diğeri olan kişisel özellik ise “yaş” dır. Tablo 5’de deneklerin yaş grupları gösterilmektedir. 15 yaş taban sınır olmak üzere denekler 4 yaş grubuna ayrılmıştır.

İfade kolaylığı açısından yaş gruplarını kategorileştirecek olursak gençlik, orta yaş ve yaşlılık olmak üzere yaş gruplarımızı üçe ayırabiliriz: 15-29 gençlik, 30-39 orta yaş ve 40 ve üzeri yaşlılık. Tablo 5’de de görüldüğü üzere bu çalışmada en çok gençlik kategorisi en az ise yaşlılık kategorisi temsil edilmiştir.

TABLO: 5 YAŞ DURUMU

YAŞ	SAYI	YÜZDE
15-19	6	1,5
20-29	229	55,9
30-39	142	34,6
40+	33	8,0
TOPLAM	410	100

3. Eğitim Durumu

İşsizlik problemiyle hangi eğitim seviyesindeki insanların daha fazla karşı karşıya kaldıklarının belirlenebilmesi için, ankete katılan işsizlere eğitim durumları sorulmuştur. Tablo 6'ya göre ankete katılan işsizlerin %0 7'si okur-yazar değil, %19,8'i ilkokul mezunu, %17,8'i ortaokul mezunu, %43,2'si lise mezunu, %12,7'si yüksek okul mezunu, %,8'i ise lisans mezunudur. Tablo 6'da görüldüğü gibi deneklerin çoğunluğunu lise mezunları oluşturmaktadır.

TABLO:6 EĞİTİM DURUMU

EĞİTİM DURUMU	SAYI	YÜZDE
OKURYAZAR DEĞİL	3	0,7
İLKOKUL	81	19,8
ORTAOKUL	73	17,8
LİSE	177	43,2
YÜKSEK OKUL	52	12,7
LİSANS	24	5,8
TOPLAM	410	100

4. Medeni Durum

Anket uygulanan işsizlerin çoğunluğunu evliler (%54,1) oluşturmaktadır. Bekarların oranı %44,1, eşini kaybetmişlerin oranı %07, boşanmışların oranı %07 ve ayrı yaşayanların oranı %02'dir.

TABLO:7 MEDENİ DURUM

MEDENİ DURUM	SAYI	YÜZDE
BEKAR	181	44,1
EVLİ	222	54,1
EŞİNİ KAYBETMİŞ	3	0,7
BOŞANMIŞ	3	0,7
AYRI	1	0,2
TOPLAM	410	100

B. Yerleşim Biçimi Değişkeni

Yerleşim biçimi, bireyin kendisini işsiz olarak tanımlama durumunu belirleyen etkenlerden biridir. Kentsel alan veya kırsal alanda yaşama biçimine göre bireyin kendisini işsiz olarak tanımlaması farklı düzeylerde olmaktadır.

Kırsal alanda mevcut gizli işsizlik bireylerin kendilerini işsiz olarak tanımlamamalarına neden olmaktadır. Kendilerini işsiz olarak tanımlayanlar ise kentsel alana göç etmektedir. Kente göç eden işsizler hem işsizliğin getirdiği problemlerle hem de göç ettikleri kentin yaşam biçimine alışma sürecinde sosyo-ekonomik ve psikolojik problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Anket çalışmamıza katılan 60 işsiz köy kökenlidir ve bunlardan 43'ü Sivas merkeze gelme nedenleri ile işsizlik arasında bir ilişkinin var olduğu düşüncesindedirler. 74 denek ilçe kökenlidir ve bunların 30'u Sivas merkeze gelme nedenleri ile işsizlik arasında bir ilişkinin var olduğu düşüncesindedir.

TABLO:8 DOĞUM YERİ, SİVAS MERKEZDE YAŞAMA SÜRESİ VE SİVAS MERKEZE GELMESİNİN İŞSİZLİKLE İLGİSİ

SİVAS MERKEZE GELMESİNİN İŞSİZLİKLE İLGİSİ	DOĞUM YERİ	SİVAS MERKEZDE YAŞAMA SÜRESİ				
		5 YILDAN AZ	5-10 YIL	11-15 YIL	15 YILDAN FAZLA	TOPLAM
VAR	İL	6 %6	6 %6	2 %2	12 %12	26 %26
	İLÇE	9 %9	6 %6	6 %6	9 %9	30 %30
	KÖY	8 %8	7 %7	9 %9	19 %19	43 %43
	TOPLAM	23 %23	19 %19	17 %17	40 %40	99 100
YOK	İL	8 %9	4 %4	5 %6	5 %6	22 %26
	İLÇE	5 %6	7 %8	7 %8	25 %30	44 %53
	KÖY	2 %2	0	4 %4	11 %13	17 %20
	TOPLAM	15 %18	11 %13	16 %19	41 %49	83 100

$\chi^2=3,240/1,005$

sd=2

p>0,05

Kırsal kesimden kente gelen işsiz birey kentsel yaşama alışma süreci içerisinde birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır. Kente uzun süre önce göç eden bir bireyin kısa bir süre önce göç eden bireye oranla kentsel yaşam tarzına alıştığı ve bu bağlamda daha az sorunla karşılaşacağı açıktır. Doğum yeri ilçe olup ta Sivas Merkez'e gelmesinin işsizlikle ilgisi olduğunu düşünen 30 kişiden 9'u 5 yıldan az, 6'sı 5-10 yıl, 6'sı 11-15 yıl ve 9'u 15 yılda fazla süreyle Sivas Merkez'de yaşamaktadır. Doğum yeri köy olup ta Sivas Merkez'e gelmesinin işsizlikle ilgisi olduğunu düşünen 43 kişiden 8'i 5 yıldan az, 7'si 5-10 yıl, 9'u 11-15 yıl ve 19'u 15 yılda fazla süreyle Sivas Merkez'de yaşamaktadır.

C. Aile Değişkeni

İşsiz bireyin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı arttıkça işsizliğin getirdiği sorunlardan etkilenme düzeyi de artış gösterecektir. Söz konusu sorunları yalnızca işsiz birey değil aynı zamanda ailesi de yaşar.

Aile bireyleri sayısına baktığımızda ankete katılan deneklerin çoğunluğu 5-6 kişilik ailelerin mensuplarıdır. 5-6 kişilik ailelerden çoğa doğru gidildikçe temsil oranı da düşmektedir. Örneğin 11 ve üzeri birey bulunan aileler %1,2 ile temsil edilmektedir.

TABLO:9 AİLE BİREYLERİ SAYISI

AİLE BİREYLERİ SAYISI	SAYI	YÜZDE
1-2 KİŞİ	43	10,3
3-4 KİŞİ	147	35,9
5-6 KİŞİ	158	38,6
7-8 KİŞİ	47	11,5
9-10 KİŞİ	10	2,4
11+	5	1,2
TOPLAM	410	100

Bilindiği gibi anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile tipi çekirdek ailedir. Tablo 9’da da görüldüğü üzere deneklerin %35,9’u 3-4 kişilik aile mensubu, %38,6’sı 5-6 kişilik aile mensubudur. 3-4 kişilik aile ile 5-6 kişilik aile oranları birbirine oldukça yakıdır. Bu oranlar doğrultusunda diyebiliriz ki deneklerimizin büyük bir çoğunluğu çekirdek aile mensubudur. Bu görüşümüzü doğrulamak amacıyla bekar olmayan 234 deneğe çocuk sayısı sorulmuştur. Deneklerin vermiş oldukları yanıtlara ilişkin veriler tablo 10’da gösterilmektedir.

TABLO:10 ÇOCUK SAYISI

ÇOCUK SAYISI	SAYI	YÜZDE
1	58	24,8
2	66	28,2
3	41	17,5
4+	28	12,0
YOK	41	17,5
TOPLAM	234	100

Bireyin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı arttıkça işsizliğin sonuçlarından etkilenme düzeyi de artacaktır. Bireyin eşinden ve çocuklarından başkaca bakmakla yükümlü olduğu kimselerin var olup olmadığının tespitine yönelik ankete katılan işsizlere ailelerinde anne, baba ve çocuklardan başka kimselerin olup olmadığı sorulmuştur. Bu sorunun yanıtlarına ilişkin veriler tablo 11’de gösterilmektedir.

TABLO:11 AİLEDE ANNE-BABA VE ÇOCUKLARDAN BAŞKA KİMSELERİN VARLIĞI

AİLEDE ANNE BABA VE ÇOCUKLARDAN BAŞKA KİMSE VARMI?	SAYI	YÜZDE
EVET	82	20
HAYIR	328	80
TOPLAM	410	100

Tablo 11’deki verilere göre deneklerin %80’inin ailesinde anne, baba ve çocuklardan başka kimse yoktur, %20’sinde ise vardır. Bu oranlar yukarıdaki, deneklerin çoğunlu çekirdek aile mensubu bireylerden oluşmaktadır görüşünü doğrular niteliktedir.

İşsiz bireyin ailesinde çalışan bireylerin varlığı işsizliğin doğurduğu sorunlardan bireyin etkilenme düzeyini aşağı çekecektir. Anket çalışmamıza katılan bireylere ailelerinde çalışan bireylerin var olup olmadığı ve varsa kaç kişi olduğu sorulmuştur. Alınan yanıtlara ilişkin veriler tablo 12’de gösterilmektedir.

TABLO:12 AİLEDE ÇALIŞAN KİŞİ VARLIĞI

AİLEDE ÇALIŞAN KİŞİ/KİLER VAR MI?	SAYI	YÜZDE
YOK	156	38,1
1	173	42,2
2	58	14,1
3+	23	5,6
TOPLAM	410	100

D. Çalışma Yaşamına İlişkin Değişkenler

Bireylerin işsizliğin neden olduğu problemlerden etkilenme düzeylerinde belirleyici olan diğer bir değişken de işsizlerin çalışma yaşamındaki durumudur. Anket çalışmasına katılan işsizlerin çalışma yaşamına ilişkin durumları tablo 13’de gösterilmektedir.

TABLO:13 ÇALIŞMA YAŞAMINDAKİ DURUMU

ÇALIŞMA YAŞAMINDAKİ DURUMU	SAYI	YÜZDE
İLK KEZ İŞ ARARYAN	66	16,0
BİRDEN FAZLA İŞ ARAMA DENEYİMİ OLAN	145	35,5
ÇALIŞIRKEN İŞSİZ KALAN	199	48,5
TOPLAM	410	100

Tablo 13’e göre anket çalışmasına katılan 410 işsizin %16’sı ilk kez iş arayanlardan, %35,5’i birden fazla iş arama deneyimi olanlardan ve %48,5’i çalışırken işsiz kalanlardan oluşmaktadır.

Birey için iş geçimini temin ettiği, ekonomik getirisi olan bir araçtır. Bunun yanında sosyalleşme sürecinin bir parçası, statü ve prestij sağlayıcı bir uğraşıdır. Her bireyin işe atfettiği anlam farklılık gösterecektir. Kimisi için işin ekonomik yönü daha önemli iken kimisi için psikolojik veya sosyal yönü önem arz eder.

TABLO:14 BİREY İÇİN İŞİN ÖNCELİKLİ OLARAK İFADE ETTİĞİ ANLAM

İŞİN BİREY İÇİN İFADE ETTİĞİ ANLAM	SAYI	YÜZDE
PARA KAZANMAK	126	30,6
SOSYAL GÜVENCEYE SAHİP OLMAK	216	52,8
STATÜ SAHİBİ OLMAK	25	6,1
PRESTİJ SAHİBİ OLMAK	10	2,4
KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME FIRSATI ELDE ETMEK	33	8,1
TOPLAM	410	100

Anket çalışmamıza katılan işsizler bir işe sahip olmayı en çok (%52,8) sosyal güvenceye sahip olmak için istemektedir. Bu durum bireylerin geleceklerinden ümitsiz olduklarının da bir göstergesidir. Bireylerin işe sahip olmak istemelerinin önemli, nedenlerinde bir diğeri de (%30,6) para kazanmaktır. Bireylerin işe atfettiği anlamı tespit etmek üzere anket çalışmamıza katılan bireylere sormuş olduğumuz “iş sizin için öncelikli olarak ne anlam ifade ediyor” sorusuna “prestij sahibi olmak” cevabını verenler sadece %2,4 oranı ile temsil edilmektedir. Bu oran bize bu cevabı veren insanların ya çok yüksek vasıflara sahip olduğunu ve ya da ailesinde çalışan başkaca kimselerin olduğu sonucuna götürebilir.

Bu araştırmanın varsayımlarından biri de “işsizlik süresi uzadıkça işsiz iş bulabilme konusunda ümidini yitirir” varsayımdır. Varsayımlardan bir diğeri ise “vasıflı bireyler işsiz kaldığında iş bulabileceği konusunda vasıfsız bireylere oranla daha ümitlidirler” varsayımdır. Bu varsayımlardaki söz konusu değişkenler arasında bir ilişkinin var olup olmadığını anlamak için oluşturulan çapraz tablolar aşağıdaki gibidir.

“İşsizlik süresi uzadıkça işsiz iş bulabilme konusunda ümidini yitirir” varsayımdan hareketle aşağıdaki tabloda işsizlik süresi değişkeni ile iş bulabilme ümidi değişkenleri ilişkilendirilmiştir.

TABLO:15 İŞSİZLİK SÜRESİ VE İŞ BULABİLME ÜMİDİ

İŞSİZLİK SÜRESİ	İŞ BULABİLME ÜMİDİ				
	EVET ÇOK YAKINDA BULABİLİRİM	BULURUM	BULMAM ZOR	HİÇ BİR ZAMAN İŞ BULAMAYACAĞIM	TOPLAM
0-6 AY ÖNCE	53 %32,7	68 %42,0	39 %24,1	2 %1,2	162 100
7-12 AY ÖNCE	14 %25	19 %33,9	21 %37,5	2 %3,6	56 100
1-2 YIL ÖNCE	12 %20	17 %28,3	28 %46,7	3 %5	60 100
2-3 YIL ÖNCE	7 29,2	6 25	8 33,3	3 %12,5	24 100
3 YILDAN DAHA FAZLA	8 %15,7	16 %31,4	22 %43,1	5 %9,8	51 100
TOPLAM	94 %26,6	126 %35,7	118 %33,4	15 %4,2	353 100

$$\chi^2=14,848 \quad sd=2 \quad p<0,05$$

Tablo 15’de görüldüğü gibi işsizlik süresi ile iş bulabilme ümidi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Uzun süredir işsiz olan bireyler kısa süredir işsiz olan bireylere göre iş bulma konusunda daha ümitsizlerdir.

0-6 aydır işsiz olan 162 kişiden 53’ü çok yakında iş bulabileceğini düşünmekte iken 2’si hiçbir zaman iş bulamayacağını düşünmektedir. 3 yıldan daha fazla süredir işsiz olan 51 bireyden 8’i çok yakında iş bulabileceği düşüncesindeyken 22’si bulmasının zor olacağı düşüncesindedir.

“Vasıflı bireyler işsiz kaldığında, iş bulabileceği konusunda vasıfsız bireylere oranla daha ümitlidirler” varsayımından hareketle aşağıdaki tabloda meslek ve iş bulabilme ümidi değişkenleri ilişkilendirilmiştir.

TABLO:16 MESLEĞİN VARLIĞI VE İŞ BULABİLME ÜMİDİ

MESLEĞİN/ VASIFIN VARLIĞI	İŞ BULABİLME ÜMİDİ					
	EVET ÇOK YAKINDA BULABİLİRİM	BULURUM	BULMAM ZOR	HİÇ BİR ZAMAN İŞ BULAMAYACAĞIM	DİĞER	TOPLAM
EVET	78 %29,3	94 %35,7	80 %30,4	12 %4,6	0	264 %100
HAYIR	26 %17,8	51 %34,9	62 %42,5	6 %4,1	1 0,7	146 %100
TOPLAM	104 %25,2	145 %5,4	142 %34,7	18 %4,4	1 %0,2	410 %100

$$\chi^2=8,829 \quad sd=2 \quad p<0,05$$

Tablo 16’da görüldüğü gibi meslek değişkeni ile iş bulabilme ümidi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Herhangi bir vasfa sahip olan işsizlerin %29,3’ü çok yakında iş bulabileceğini düşünmektedir. %35,7’si “bulurum” yanıtını, %30,4’ü “bulmam zor” yanıtını, % 4,6’sı “hiçbir zaman iş bulamayacağım” yanıtını vermiştir.

Herhangi bir vasfa sahip olmayan işsizlerin %17,8’i “evet çok yakında bulabilirim”, %34,9’u “bulurum” yanıtını, %42,52 “bulmam zor” yanıtını, %4,1’i “hiçbir zaman iş bulamayacağım” yanıtını vermiştir.

İşsizlerin iş bulamama nedeninin meslek değişkeni dışında başkaca değişkenlerle bağlı olup olmadığını anlayabilmek üzere anket çalışmasına katılan işsizlere iş bulamama nedeni sorulmuştur. Deneklerin bu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

TABLO:17 İŞ BULAMAMA NEDENİ

İŞ BULAMAMA NEDENİ	SAYI	YÜZDE
EĞİTİMİM YETERSİZ	85	20,7
MESLEĞİM YOK	42	10,2
MESLEĞİM GEÇERLİ DEĞİL	15	3,7
MESLEĞİME UYGUN İŞ BULAMIYORUM	75	18,3
GEÇERLİ REFERANSIM YOK	155	37,8
DİĞER	38	9,3
TOPLAM	410	100

Tablo 17’ye göre denekler tarafından iş bulamamanın en önemli nedeni geçerli referanslarının olmaması olarak gösterilmiştir. Anket çalışmasına katılan 410

işsizden 155'i iş bulamama nedenini geçerli referansı olmaması olarak belirtmiştir. Deneklerin %20,7'si iş bulamama nedenini eğitimlerinin yetersiz olmasına, % 18,3'ü mesleğine uygun iş bulamayışına, % 10,2'si mesleğinin olmayışına, % 3,7'si mesleğinin geçerli olmamasına, % 9,3 ise sakatlık, Sivas ilinde iş imkanlarının yetersizliği gibi diğer nedenlere bağlamıştır.

E. Sosyo-Ekonomik Sorunlara İlişkin Değişkenler

İş yaşamı bireyin sosyalleşme sürecinin bir parçasıdır. İş, birey için gerek ekonomik ve gerekse sosyal getirileri olan bir uğraşıdır. Bu uğraşından mahrum olan birey gerek ekonomik gerekse sosyal bir takım sorunlarla karşı karşıya kalacaktır. İşin sosyal getirilerinden biri arkadaş çevresidir. İşini kaybeden birey zamanla iş arkadaşlarından da uzaklaşacak bu durum onu birtakım sosyo-psikolojik sorunlara itecektir. İşini kaybeden bireylerin iş yaşamında edindikleri arkadaş çevrelerini de kaybedip etmediklerini anlamak üzere anket çalışmasında bu içerikte bir soruya yer verilmiştir. Soruya verilen yanıtlara ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

TABLO:18 ÇALIŞTIĞI DÖNEMDEKİ ARKADAŞLARIYLA ARKADAŞLIĞI DEVAM EDİYOR MU?

ÇALIŞTIĞI DÖNEMDEKİ ARKADAŞLARIYLA ARKADAŞLIĞI DEVAM EDİYOR MU?	SAYI	YÜZDE
EVET	238	67,8
HAYIR	113	32,2
TOPLAM	351	100

Tablo 18'e göre “ çalıştığınız dönemdeki arkadaşlarınızla arkadaşlığınız devam ediyor mu?” sorusunu 351 denek cevaplamıştır. Bunlardan 238'i (%67,8) “evet” yanıtını, 113'ü (%32,2) ise “hayır” yanıtını vermiştir.

İşsiz bireyler işsiz olmaları nedeniyle yalnızca iş yaşamındaki arkadaş çevrelerini değil, yaşadıkları ekonomik ve psiko-sosyal sorunlar sonucu diğer arkadaş çevrelerini de kaybedebilmektedirler veya bu sorunlar nedeni ile kendilerini arkadaş çevresi edinemeyebilirler. Tablo 19’da işsiz bireylere herhangi bir arkadaş çevresine sahip olup olmadıklarının tespitine yönelik sorduğumuz soruya alınan yanıtlara ilişkin veriler gösterilmektedir.

TABLO:19 İŞSİZ BİREYİN ARKADAŞ ÇEVRESİNİN VARLIĞI

ARKADAŞ ÇEVRESİNE SAHİP Mİ?	SAYI	YÜZDE
EVET	326	79,7
HAYIR	84	20,3
TOPLAM	410	100

Tablo 19’a göre deneklerin %79,7’si arkadaş çevresine sahip iken %20,3’ü arkadaş çevresine sahip değildir.

İş ekonomik kazanımları içeren bir uğraşı olduğu için işi olmayan birey ekonomik anlamda sıkıntılar yaşamaktadır. Öyle ki temel ihtiyaçlardan olan sağlık, beslenme, konut gibi ihtiyaçlar bile işsizlik sonucu karşılanamayabilmektedir. İşsizlerin ekonomik olarak karşılayamadığı ihtiyaçları tablo 20’de gösterilmektedir.

TABLO:20 İŞSİZİN EKONOMİK İHTİYAÇLARINI KARŞILAYABİLİRLİLİĞİ

EKONOMİK İHTİYAÇLARINI KARŞILAYOR MU?	EVET	HAYIR	TOPLAM
BESLENME	241 %58,8	169 %41,2	410 %100
SAĞLIK	196 %43,2	214 %52,1	410 %100
KONUT	129 %31,5	281 %68,5	410 %100
EĞİTİM	129 %31,5	281 %68,5	410 %100
TATİL	36 8,8	374 91,2	410 %100
EĞLENCE	48 %11,7	362 %88,3	410 %100
GİYECEK	195 %47,4	215 %52,6	410 %100

Tablo 20’de görüldüğü üzere anket çalışmasına katılan 410 deneğin, ekonomik konularda ihtiyaçlarını karşılayabilip karşılayamadıklarının tespitine yönelik soruya verdikleri “hayır” yanıtı “evet” yanıtından daha fazladır (beslenme ihtiyacı hariç). Yaşanılan bu ekonomik problem sosyal ve psikolojik boyutlarda yaşanan sorunların kaynaklarından biri ve hatta en önemlisidir.

Söz konusu ekonomik problemler işsizi gerek bir takım kimselerden gerekse kuruluşlardan yardım almaya yöneltmektedir. Anket çalışmasında, işsizlerin yardım aldıkları kimselerin/kuruluşların var olup olmadığının ve varsa bu kimselerin kim olduklarının veya kuruluşların hangi kuruluşlar olduklarının tespitine yönelik

sorulara yer verilmiştir. Bu soruların yanıtlarına ilişkin veriler tablo22 ve tablo 23’de gösterilmektedir.

TABLO:21 İŞSİZLERİN YARDIM ALDIKLARI KİMSELER

YARDIM ALDIĞI KİMSELER	SAYI	YÜZDE
HİÇ KİMSEDEN YARDIM ALMADIM	196	47,8
BİRİNCİ DERECE AKRABALAR(ANNE-BABA)	180	43,9
DİĞER AKRABALAR	5	1,2
ARKADAŞLAR	23	5,9
KOMŞULAR	5	1,2
TOPLAM	410	100

Tablo 21’e göre işsizler, en çok birinci derece akrabalarından, daha sonra ise arkadaşlarından yardım almaktadırlar. Anket çalışmasına katılan 410 kişiden 196’sı hiç kimseden yardım almadığını belirtirken, diğerleri yardım aldıklarını belirtmişlerdir.

TABLO:22 İŞSİZLERİN YARDIM ALDIKLARI KURULUŞLAR

YARDIM ALDIĞI KURULUŞLAR	SAYI	YÜZDE
VALİLİK	21	5,1
BELEDİYE	6	1,5
SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYNIŞMA VAKIFLARI	21	5,1
DİĞER	2	0,5
HİÇ BİR KURULUŞTAN YARDIM ALMADAIM	360	87,8
TOPLAM	410	100

Anket çalışmasına katılan 410 işsizden 360’ı hiçbir kuruluştan yardım almadığını belirtirken diğerleri yardım aldıklarını belirtmiştir. Tablo 22’ye göre en çok yardım alınan kuruluş valilik ve daha sonra sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarıdır.

İşsizlerin sosyo-ekonomik durumlarının göstergesi olacağı düşünülerek anket çalışmasına katılan işsizlere oturdukları evin kime ait olduğu sorulmuştur. İşsizlerin bu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

TABLO:23 İŞSİZİN OTURDUĞU EVİN KİME AİT OLDUĞU

OTURDUĞU EV KİME AİT?	SAYI	YÜZDE
KENDİ MÜLKÜM	121	29,5
KİRA	146	35,6
LOJMAN	8	2,0
AKRABAYA AİT	134	32,7
DİĞER	1	0,2
TOPLAM	410	100

Tablo 23'e göre anket çalışmasına katılan 410 işsizden 121'i oturduğu evin "kendi mülkü" olduğunu, 146'sı "kira", 8'i "lojman", 134'ü "akrabaya ait" olduğunu belirtmiştir.

İşsizlik hem toplumsal problemlerden biri hem de diğer toplumsal problemlerin kaynaklarından biridir ve hatta en önemlisidir. İşsiz bireyin oldukça fazla boş zamanı vardır. Ancak bu boş zamanı verimli bir şekilde değerlendirememektedir. Gereğinden fazla boş zamanın varlığı, ihtiyaçlarını karşılayacak gelirden yoksunluk, herhangi bir arkadaş çevresine sahip olamama, İşsizlik sürecini yaşamaya mecbur kalması sonucu bireyin yaşadığı psikolojik problemler, işsizi suç işleme eğilimine, aile içinde huzursuzluk yaşamaya iter. Ayrıca toplumda boşanma ve intihar olaylarının yaşanmasının gerek doğrudan ve gerekse dolaylı olarak nedenlerinden biri de işsizliktir.

Bu çalışmanın, "işsizlik toplumsal sorunlarda (suç, intihar, boşanma, vs.) artışa neden olur" varsayımını test edebilmek için anket çalışmasına katılan işsizlere işsizliğin suç işleme eğiliminin artması, boşanmaların artması, intihar olaylarının artması, aile içi huzursuzluğun yaşanması konuları ile işsizlik arasında bir ilişkinin var olup olmadığı konusunda düşünceleri ve ayrıca boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Bu sorulara alınan yanıtlara ilişkin veriler aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

TABLO:24 İŞSİZLERİN TOPLUMSAL SORUNLARLA İŞSİZLİK ARSINDAKİ İLİŞKİNİN VARLIĞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

İŞSİZLİKLE TOPLUMSAL SORUNLAR ARSINDA İLİŞKİ VAR MI?	EVET	HAYIR	TOPLAM
İŞSİZLİK SUÇ İŞLEME EĞİLİMİNİ ARTIR	318 %77,6	92 22,4	410 %100
İŞSİZLİK İNTİHAR OLAYLARININ ARTMASINA NEDEN OLUR	291 %71,0	119 %29,0	410 %100
İŞSİZLİK BOŞANMALRIN ARTMASINA MEDEN OLUR	329 %80,2	81 %19,8	410 %100
İŞSİZLİK AİLE İÇİ HUZURSUZLUĞA NEDEN OLUR	372 %90,7	38 %9,3	410 %100

Tablo 24’de görüldüğü gibi tabloda sıralanan tüm toplumsal sorunlara ilişkin olarak, ilgili toplumsal sorunla işsizlik arasında ilişkinin var olduğu görüşünü belirten işsizler, olmadığı görüşünü belirten işsizlere göre daha fazladır.

TABLO:25 İŞSİZİN BOŞ ZAMANLARINI NASIL DEĞERLENDİRDİĞİ

BOŞ ZAMANINI NASIL DEĞERLENDİRDİĞİ	SAYI	YÜZDE
KAHVEHANEYE GİDEREK	47	11,5
TV SEYREDEREK	138	33,7
SPOR YAPARAK	40	9,8
MÜZİK DİNLEYEREK	31	7,6
KİTAP OKUYARAK	44	10,7
ARKADAŞLARLA GEZEREK	61	14,9
ELİŞİ YAPARAK	20	4,9
KURSLARA GİDEREK	26	6,3
DİĞER	3	0,7
TOPLAM	410	100

Tablo 25’de görüldüğü gibi işsizlerin çoğu (%33,7’si) boş zamanlarını televizyon seyrederek geçirmektedir. Anket çalışmasına katılan işsizlerin yalnızca %6,3’ü kurslara giderek boş zamanlarını değerlendirmekte, diğer işsizler ise boş zamanlarını, genel olarak verimsiz, kendisine herhangi bir getirisi olmayan işlerle geçirmektedir.

Bu çalışmanın, “işsizlik süreci bireyin kötü alışkanlık (sigara, alkol, uyuşturucu, vs.) edinmesine veya var olan kötü alışkanlıklarının artmasına neden olur” varsayımını test edebilmek için anket çalışmasına katılan işsizlere “kötü alışkanlıklarınız var mı?” ve “işsiz olmanızla kötü alışkanlıklarınız arasında bir ilişki var mı?” soruları sorulmuştur. Bu sorulara alınan yanıtlara ilişkin veriler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

TABLO:26 İŞSİZLERİN KÖTÜ ALIŞKANLIKLARININ VARLIĞI

KÖTÜ ALIŞKANLIKLARINIZ VAR MI?	EVET	HAYIR	TOPLAM
SİGARA	199 %48,5	211 51,5	410 %100
ALKOL KULLANIMI	19 %4,6	391 %95,4	410 %100
KUMAR	7 %1,7	403 %98,3	410 %100
UYUŞTURUCU	4 %1,0	406 %99,0	410 %100

Tablo 26’da görüldüğü gibi anket çalışmasına katılan 410 işsizden 199’u sigara, 19’u alkol kullanımı, 7’si kumar, 4’ü uyuşturucu kötü alışkanlığına sahip iken diğerlerinin herhangi bir kötü alışkanlığı bulunmamaktadır.

TABLO:27 KÖTÜ ALIŞKANLIK VE İŞSİZLİK İLİŞKİSİ

İŞSİZ OLMANIZLA KÖTÜ ALIŞKANLIKLARINIZ ARASINDA BİR İLİŞKİ VAR MI?	SAYI	YÜZDE
KÖTÜ ALIŞKANLIKLARI İŞSİZ KALDIKTAN SONRA EDİNDİM	14	6,9
İŞSİZLİK VAR OLAN KÖTÜ ALIŞKANLIKLARIMI ARTIRDI	76	37,2
İŞSİZ KALMAMIN KÖTÜ ALIŞKANLIKLARIMA HİÇ BİR ETKİSİ YOK	114	55,9
TOPLAM	204	100

Anket çalışmasına katılan 410 işsizden 204'ü kötü alışkanlığı olduğunu belirtmiştir. Bu 204 kişiden 14'ü kötü alışkanlığını/alışkanlıklarını işsiz kaldıktan sora edindiğini, 76'sı işsizliğin var olan kötü alışkanlığını/alışkanlıklarını artırdığını belirtirken diğerleri işsiz kalmasının kötü alışkanlığına/alışkanlıklarına hiçbir etkisinin olmadığını belirtmiştir.

F. Psikolojik Sorunlara İlişkin Değişkenler

İşsizlik somatik, psişik ve toplumsal sorunlara neden olmakla birlikte, işsizliğin en dramatik etkisi insanın psişik yapısı üzerinde yoğunlaşmaktadır. İşsiz birey işin gerek ekonomik gerek sosyal ve gerekse psikolojik getirilerinden mahrum kalmaktadır. Bu durum yalnızca işsiz bireyi değil onunla birlikte ailesini de etkilemektedir.

Bu çalışmanın “işsizlik süreci bireyin sosyal çevresiyle bağlarının kopmasına neden olur” varsayımını test etmek için anket çalışmasına katılan işsizlere “işsiz olmanız çevrenizle ilişkilerinizi nasıl etkiliyor?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya alınan yanıtlara ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

TABLO:28 İŞSİZLİK SÜRECİNİN İŞSİZİN ÇEVRESİYLE OLAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

İŞSİZ OLMANIZ ÇEVRENİZLE İLİŞKİLERİNİZİ NASIL ETKİLİYOR?	SAYI	YÜZDE
İLŞKİLERİMDE HERHANGİ BİR DEĞİŞİKLİK YOK	203	49,5
BANA ESKİDEN DAHA YAKIN DAVRANIYORLARDI	63	15,4
SOĞUMA VE UZAKLAŞMA OLDU	108	26,3
İLŞKİLERİMİZ KESİLDİ	36	8,8
TOPLAM	410	100

Tablo 28’de görüldüğü gibi anket çalışmasına katılan 410 işsizden 203’ü “ilişkilerimde herhangi bir değişiklik yok” yanıtını vererek işsizliğin çevresiyle olan ilişkilerini etkilemediğini belirtirken, diğer 207 işsizden 63’ü “bana eskiden daha yakın davranıyorlardı” yanıtını, 108’i “soğuma ve uzaklaşma oldu” yanıtını, 36’sı “ilişkilerimiz kesildi” yanıtını vererek işsizliğin çevresiyle olan ilişkilerini etkilediğini belirtmiştir.

İşsizlik sürecinin olumsuz sonuçları yalnızca işsiz bireyi değil çevresini de etkilemektedir. Bu bağlamda bireye çevresinden sosyo-psikolojik baskılar gelmekte ve birey kendisini bu kimselere karşı suçlu hissetmektedir. Bu durum ise bireyin birtakım psikolojik sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Anket çalışmasına katılan işsizlerin üzerinde sosyo-psikolojik baskıların var olup olmadığını ve bu işsizlerin çevrelerine karşı kendilerini suçlu hissedip hissetmediklerini anlamak için işsizlere “işsiz olduğunuz için üzerinizde sosyo-psikolojik baskılar var mı, kimlerden?”, “ailenizin size karşı tutumu nasıl?” ve “işsiz olmanızdan dolayı çevrenize karşı suçluluk hissettiğiniz oldu mu?” soruları sorulmuştur. Bu sorulara alınan yanıtlara ilişkin veriler aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

TABLO:29 İŞSİZİN ÜZERİNDEKİ SOSYO-PSİKOLOJİK BASKILAR

İŞSİZ OLDUĞUNUZ İÇİN ÜZERİNİZDE SOSYO-PSİKOLOJİK BASKILAR VAR MI, KİMLERDEN?	SAYI	YÜZDE
AİLEDEN	170	41,6
AKRABALARDAN	33	8,1
ARKADAŞLARDAN	20	4,9
DİĞER	19	4,6
YOK	168	40,8
TOPLAM	410	100

İşsizlik sürecinden işsizle birlikte en çok etkilenen kişiler aile bireyleridir. Bu bağlamda işsize baskı yapan gruplar içerisinde en çok temsil edilen grupta ailedir. Anket çalışmasına katılan 410 işsizden 168'i işsiz olduğu için üzerinde sosyo-psikolojik baskılar olmadığını belirtirken diğerleri; 170'i "aileden" yanıtını, 33'ü "akrabalardan" yanıtını, 20'si "arkadaşlardan" yanıtını, 19'u "diğer" yanıtını vererek işsiz olduğu için üzerinde sosyo-psikolojik baskılar olduğunu belirtmiştir.

TABLO:30 AİLESİNİN İŞSİZE KARŞI TUTUMU

AİLENİZİN SİZE KARŞI TUTUMU NASIL?	SAYI	YÜZDE
DURUMUMU ANLAYIŞLA KARŞILIYORLAR	227	55,4
ÇALIŞMAM İÇİN BANA BASKI YAPIYORLAR	145	35,4
BANA KÖTÜ MUAMELE EDİYORLAR	6	1,5
BANA DEĞER VERMİYORLAR	29	7,0
DİĞER	3	0,7
TOPLAM	410	100

Tablo 30'da görüldüğü gibi anket çalışmasına katılan 410 işsizden 227'si "durumumu anlayışla karşılıyorlar" yanıtını vermiştir. Diğerleri ise ailesinin tutumunun olumsuz olduğunu belirtecek diğer yanıtları vermiştir.

TABLO:31 İŞSİZİN ÇEVRESİNE KARŞI HİSSETTİĞİ SUÇLULUK

İŞSİZ OLMANIZDAN DOLAYI ÇEVRENİZE KARŞI SUÇLULUK HİSSETTİĞİNİZ OLDU MU?	SAYI	YÜZDE
EVET	239	58,3
HAYIR	171	41,7
TOPLAM	410	100

Anket çalışmasına katılan 410 işsizden 239'u "işsiz olmanızdan dolayı çevrenize karşı suçluluk hissettiğiniz oldu mu?" sorusuna evet yanıtını verirken, 171'i "hayır" yanıtını vermiştir.

Bu çalışmanın "İşsizlik bireyin psikolojik birtakım sorunlar (stres, umutsuzluk, depresyon, yabancılaşma, vs.) yaşamasına neden olur" varsayımını test etmek için anket çalışmasına katılan işsizlerin yaşadığı psikolojik problemleri tespit etmeye yönelik sorular sorulmuştur. Alınan yanıtlara ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

TABLO:32 İŞSİZİN YAŞADIĞI PSİKOLOJİK PROBLEMLER

İŞSİZİN YAŞADIĞI PSİKOLOJİK PROBLEMLER	YAŞADIM	YAŞAMADIM	TOPLAM
STRES	345 %84,1	65 %15,9	410 %100
DEPRESYON	162 %39,5	248 %60,5	410 %100
UMUTSUZLUK	258 %62,9	152 %37,1	410 %100
İÇİNE KAPANMA	221 %53,9	189 %46,1	410 %100
KENDİNE SAYGININ ZEDELENMESİ	146 %35,6	264 %64,4	410 %100
TOPLUMA YABANCILAŞMA	153 %37,3	257 %62,7	410 %100
SAĞLIK SORUNLARI	130 %31,7	280 %68,3	410 %100

Tablo 32’de görüldüğü gibi işsizlerce en çok yaşanan psikolojik problem strestir. Anket çalışmasına katılan 410 işsizin 345’i stres, 162’si depresyon, 258’i umutsuzluk, 221’i içine kapanma, 146’sı kendine saygının zedelenmesi, 153’ü topluma yabancılaşma, 130’u sağlık sorunları yaşadığını belirtmiştir.

İşsizlik yarattığı sosyo-ekonomik ve psikolojik problemler neticesinde işsizin geleceği konusunda ümitsizliğe kapılmasına neden olmaktadır. Konuya cinsiyet ve medeni durum değişkenleri bağlamında baktığımızda karşımıza şöyle bir durum çıkacaktır: Bu çalışmanın “evli işsizler, bekar işsizlere oranla işsizlik sürecinin neden olduğu sorunlardan daha çok etkileneceklerdir ve gelecekleri konusunda daha ümitsizdirler” varsayımının doğruluğunu tespit etmek için aşağıdaki çapraz tablo hazırlanmıştır.

TABLO:33İŞSİZİN MEDENİ DURUMU VE GELECEĞİ KONUSUNDAKİ ÜMİDİ

MEDENİ DURUM	GELECEĞİNİZDEN ÜMİTLİ MİSİNİZ?			
	ÜMİTLİYİM DAHA İYİ OLACAK	HİÇBİR FİKRİM YOK	ÜMİTSİZİM DAHA KÖTÜ OLACAK	TOPLAM
BEKAR	87 %48,0	63 %34,8	31 %17,1	181 %100
EVLİ	107 %48,2	76 %34,2	39 %17,5	222 %100
TOPLAM	194	139	70	403

$$\chi^2=0,356$$

$$sd=2$$

$$p>0,05$$

Tablo 33’de görüldüğü gibi bekar işsizlerin %48,0’ı ve evli işsizlerin %48,2’si “ümitliyim daha iyi olacak” yanıtını, bekar işsizlerin % 34,8’i ve evli işsizlerin % 34,2’si “hiçbir fikrim yok” yanıtını, bekar işsizlerin %17,1’i ve evli işsizlerin % 17,5’i “ümitsizim daha kötü olacak” yanıtını vermiştir. Bu verilere bakıldığında medeni durum ile işsizin geleceği konusundaki ümidi arasında bir ilişkinin kurulamayacağı görülmektedir.

Bu çalışmanın “erkek işsizler, kadın işsizlere oranla işsizlik sürecinin neden olduğu sorunlardan daha çok etkileneceklerdir ve gelecekle ilgili konusunda daha ümitsizdirler” varsayımının doğruluğunu tespit etmek için aşağıdaki çapraz tablo hazırlanmıştır.

TABLO:34 İŞSİZİN CİNSİYETİ VE GELECEĞİ KONUSUNDAKİ ÜMİDİ

CİNSİYET	GELECEĞİNİZDEN ÜMİTLİ MİSİNİZ?			
	ÜMİTLİYİM DAHA İYİ OLACAK	HİÇBİR FİKRİM YOK	ÜMİTSİZİM DAHA KÖTÜ OLACAK	TOPLAM
KADIN	40 %50	28 %35	12 %15	80 %100
ERKEK	155 %47,0	114 %34,5	61 %18,5	330 %100
TOPLAM	195 %47,6	142 %34,6	73 %17,8	410 %100

$$\chi^2=0,566$$

$$sd=2$$

$$p>0,05$$

Tablo 34’de görüldüğü gibi kadın işsizlerin %50’si ve erkek işsizlerin %47,0’ı “ümitliyim daha iyi olacak” yanıtını, kadın işsizlerin % 35’i ve erkek işsizlerin %34,5’i “hiçbir fikrim yok” yanıtını, kadın işsizlerin %15’i ve erkek işsizlerin % 18,5’i “ümitsizim daha kötü olacak” yanıtını vermiştir. Bu verilere bakıldığında işsizin cinsiyeti ile geleceği konusundaki ümidi arasında bir ilişkinin kurulamayacağı görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşme sürecinin de beslemesiyle birlikte işsizlik günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ekonomik ve toplumsal problemleri arasında yer almaktadır.

İşsizlik problemi Türkiye’de 1960’lı yıllardan itibaren bazı dönemlerde kısmi de olsa azalış göstermiş olmasının dışında sürekli artış gösteren ciddi bir ekonomik problemidir. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde işsizlik daha artarak işsizlik sonucu meydana gelen sorunların etki boyutlarını genişletmektedir.

İşsizlik salt ekonomik bir problem olmanın ötesinde sosyal ve psikolojik içerimleri de bünyesinde taşıyan çok yönlü bir problemdir. Söz konusu bu problemleri ortaya koymak amacıyla işsizlik probleminin yoğun olarak yaşandığı illerimizden biri olan Sivas ilinde İş-Kur’a kayıtlı işsizlerle yapılan anket çalışması sonucu elde edilen bulgular şöyledir:

- Anket çalışmasına katılan işsizlerin çoğu erkektir, gençtir, evlidir ve lise mezunudur.
- İşsizlerin çoğu kırsal alan (köy, ilçe) kökenlidir ve çekirdek aile mensubudur. Anket çalışmasına katılan işsizlerin % 38,1’inin ailesinde çalışan kimse yoktur. Diğer işsizlerin ailelerinde ise çoğunlukla bir çalışan vardır. Ailesinde iki veya üç çalışan olan işsizlerde mevcuttur.
- İşsizlerin çoğu bir mesleğe sahiptir ve uzun süreli işsizdir. Bu işsizlerin çoğu iş bulamama nedenlerini geçerli referanslarının olmamasına bağlamaktadır.
- Çoğu temel ekonomik ihtiyaçlarını karşılayamamakta bu nedenle de ya bazı kimselerden (en çok birinci derece akrabalarından) ya da bazı kuruluşlardan (en çok valilik ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarından) yardım almaktadırlar.

- İşsizlerin yaklaşık 2/3'lik kısmının oturduğu ev ya kendi mülkü yada akrabaya aittir. İşsizlerin yaklaşık 1/3'lik kısmının oturduğu ev ise kiradır.
- İşsizlerin tamamına yakını işsizliğin toplumsal problemlere (suç işleme eğiliminde, boşanmalarda, intihar olaylarında ve aile içi huzursuzlukta artışa) neden olduğu düşüncesindedir.
- İşsizlerin tamamına yakını boş zamanlarını verimsiz işlerle uğraşarak geçirmektedir.
- İşsizler kötü alışkanlıklardan en çok sigara içme alışkanlığına sahiptir. İşsiz olmadığı dönemlerde de kötü alışkanlık (sigara, alkol, kumar, uyuşturucu) sahibi olan bireylerin yarısına yakını işsizlik sürecinin kötü alışkanlıklarını artırdığını belirtmiştir.
- İşsizlere en çok ailelerinden sosyo-psikolojik baskı gelmektedir. İşsiz ise kendini çevresine karşı suçlu hissetmekte ve geleceğine umutla bakamamaktadır.
- Anket çalışmasına katılan işsizlerin tamamına yakını psikolojik bir takım problemler (stres, depresyon, umutsuzluk, içine kapanma, kendine saygının zedelenmesi, topluma yabancılaşma) yaşamaktadır. İşsizlerin en çok yaşadığı psikolojik problem ise streştir.

Yukarıda sıraladığımız bulgular göstermektedir ki işsizlik süreci bireyleri, aile fertlerini ve toplumu birçok problemle karşı karşıya bırakmaktadır.

İşsizlik sürecinin meydana getirdiği problemlerin etki boyutunu en aza indirmek için önerilebilecek iki çözüm yolu mevcuttur. Birincisi işsizliği yok etmeye yönelik çözüm yoludur, bir diğeri ise işsizlik sürecinin yıkımlarını en aza indirmek amacıyla bu süreci yaşamaya maruz kalan bireylere psikolojik, ekonomik ve sosyal destekte bulunmaktır.

İşsizliği yok etmeye yönelik sorunun çözüme kavuşturulması için öncelikli olarak yapılması gereken, gerçek işsizlik oranlarının saptanmasıdır. Bilinmektedir ki bu konuda resmi rakamlar gerçeği yansıtmaktan çok uzaktır. Sorunun boyutu tam

olarak ortaya konulmadan çözüm yolu aramak başarılı bir sonuca ulaşılması noktasına engel teşkil edecektir.

İşsizliği azaltma konusunda en etkin çözüm yolu yatırımların artırılmasıdır. Bu bağlamda girişimciler desteklenmeli ve istihdamı artırıcı yasal düzenlemelere ve teşvik uygulamalarına ağırlık verilmelidir.

Toplumsal kurumlardan biri olan eğitim konusunda yapılan planlar uzun dönemli bir perspektif içermeli, gelecekte meydana gelebilecek teknolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlar doğrultusunda istihdam edilebilir nitelikleri taşıyacak bireylerin yetiştirilmesini sağlayacak planlamalara gidilmelidir.

İşsizliğin, işsizlik doğurduğu unutulmayarak uzun vadeli planlar kısa vadeli programlarla desteklenmelidir. Bilinmektedir ki üretim tüketim olmadan gerçekleşmez. Tüketime sınırlarının belirleyicilerinden en önemlisi ise gelirdir. İşsiz, işin getirdiği gelirden mahrumiyeti tüketimi ve dolayısıyla üretimi olumsuz yönde etkileyecektir.

İşsizlik sürecinin kısır bir döngü haline getirilmemesi için işsiz, gerek kendisini gerekse ailesinin kendilerini yetiştirmesi ve işsizin etkin olarak iş arama faaliyetine devam etmesi (Bilinmektedir ki iş arama faaliyeti bir takım maliyetleri içeren bir faaliyettir.) için maddi açıdan desteklenmelidir (işsizlik sigortası, işsizlik yardımı ile).

Anket çalışmasına katılan işsizlerin çoğu bir mesleğinin olduğunu belirtmiştir. Bu durum göstermektedir ki arz edilen işgücünün vasıfları ile talep edilen işgücünün vasıfları örtüşmemektedir. Bu noktada önerilebilecek çözüm, mesleki eğitimidir. Mesleki eğitimle işsizler talep edilebilir işgücü niteliklerini taşıy hale getirilmelidir.

İşsizlerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri ve mesleki gelişimlerini sağlayabilecekleri kurslar düzenlenerek işsizlik sürecinin sosyo-psikolojik açıdan yıkıcı etkileri en aza indirilebilir.

Ayrıca işsiz kalan bireylere ucuz kredi imkanları ve girişimcilik becerileri edinebilecekleri kurslara katılımları sağlanarak istihdam edilmeyi bekleyen değil

istihdam eden haline getirmekte işsizlikle mücadelede izlenebilecek bir çözüm yoludur.

Yukarıda sıralandığı gibi işsizlere sağlanabilecek sosyo-ekonomik destek yanında işsizlerin psikolojisinin düzeltilmesine yardımcı olmak amacıyla işsizlere psikolojik rehabilitasyon hizmetleri de sunmak işsizliğin meydana getirdiği sorunların etki boyutunu en aza indirmekte izlenebilecek bir çözüm yoludur.

KAYNAKÇA

AKTAN, Can (2002): **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yay..

ANSAL, Hacer ve Diğerleri (2000): **Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik**, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı, Numune Matbaacılık, İstanbul.

ASLAN, Mahmut (2004): **Yoksulluk İşsizlik Sendikal Dünya**, Hizmet-İş Sendikası Yayın No:33, Ankara.

ATEŞ, Ahmet (2003): **Sivas Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması**, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Sivas.

AYTAÇ, Serpil/ KESER, Aşkın: **İşsizliğin Çalışan Birey Üzerindeki Etkisi: İşsizlik Kaygısı**, İşgüç Dergi Org, Cilt:4, Sayı:2.

BAKIRCI, Fehim (1999): **“Sivas İlinde Hizmetler Sektörünün Ekonomik Potansiyeli”**, Sivas Ekonomisi, Doğan Matbaacılık, Sivas.

BAKIRCIOĞLU, Rasim (2006): **Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü**, Anı Yay., Ankara.

BAYRAKTUTAN, Yusuf (1999): **“Sivas’ın Tarımsal Yapısı”** Sivas Ekonomisi, Doğan Matbaacılık, Sivas.

BİÇERLİ , Kemal (2000): **Çalışma Ekonomisi**, Beta Yay., İstanbul.

BOCUTOĞLU, Ersan ve Diğerleri (2003): **Makro İktisada Giriş**, Dilara Yay., Trabzon.

BUDAK, Selçuk (2005): **Psikoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, Ankara.

ÇOBANOĞLU, Şevki (1992): **Türkiye’de Ekonomi Politikaları ve İşsizlik Meselesi**, Uhud Yay., İstanbul,.

DEMİRCİ, Ahmet (1999): “**Sivas’ın Maden Potansiyeli ve Değerlendirmesi**”, Sivas Ekonomisi, Doğan Matbaacılık, Sivas.

EKİN, Nusret (2000): **Türkiye’de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları**, İstanbul Ticaret Odası Yayın No:2000-33,İstanbul.

EREN, Sadun (1984): **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, Savaş Yayınları, Ankara.

ERTEK, Tümay (2006): **Temel Ekonomi**, Beta Yay., İstanbul.

ESEN, Adem (1999): “**Sivas Hakkında Genel Ekonomik Bilgiler**” Sivas Ekonomisi, Doğan Matbaacılık, Sivas.

EYUBOĞLU, Dilek (2003): **2001 Krizi Sonrasında İşsizlik ve Çözüm Yolları**, MPM Yay. No:674,Akara.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref (2007): **T.C.1982 Anayasası**, Turhan Yay., Ankara.

GRİNT, Keith (1998): **Çalışma Sosyolojisi**, Alfa Yayınları, İstanbul.

GÜLDİKEN, Nevzat/ ASLAN, Mehmet (2006): **Güncel Gelişmeler Işığında Siyasal Katılma**, İskele Yayıncılık, İstanbul.

GÜLER-KÜMBÜL, Burcu: “**İşsizlik ve Yarattığı Psiko-Sosyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi**”, İstanbul Üniversitesi Prof. Dr. Toker Derli İçin Hazırlanan Armağan Kitap.

GÜLHAN, Tahsin (2003): **Araştırma Teknikleri**, Risale-İ Nur Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

GÜRSEL, Seyfettin/ ULUSOY, Veysel (2005): **Türkiye’de İşsizlik ve İstihdam**, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

GÜRÜN, A. O. : **Psikoloji Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

HANÇERLİOĞLU, Orhan (1997): **Ruh Bilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

http://www.Ekodialog.com/Acik_ogretim_iktisat/cagdas_makro-ekonomik-gorusler_politikalar.html (Erişim Tarihi:17.04.2008).

http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=48 (erişim Tarihi: 07.04.2008).

<http://www.oecd.org> (Erişim Tarihi: 07.04.2008).

<http://www.psikoloji.gen.tr/modules.php?name=News&file=article&sid&251>
(Erişim Tarihi:14.12.2007).

<http://www.sivas.gov.tr/2023/dosya/1155136843/ekonomi.doc> (Erişim Tarihi:17. 04. 2008).

http://www.tuik.gov.tr/metaveri/37_m35.doc (Erişim Tarihi:17.04.2008).

IRMAK, Özlem (1996): **Sosyolojik Bir Olgu Olarak İşsizlik ve Aile Üzerine Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Kanat, Aydın (1999): **Sosyo-Ekonomik Yapı ve İşsizlik İlişkisi(Kangal Örneği)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

KARASOY, Siret (1999): **Genç İşsizlerin Sosyo-Ekonomik Sorunlarına İlişkin Bir İnceleme (Sivas Örneği)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

KARATAŞ, Kasım (1994): **Genç İşsizliği: Ekonomik, Toplumsal ve Ruhsal Sonuçları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

KEMERLİOĞLU, Eyüp ve Diğerleri (1996): **Araştırma ve Yazım Teknikleri**, Saray Kitabevi, Sivas.

KESEMEN, Tomris (1985): **Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik Sorunları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KESER, Aşkın: **“Çalışma-Birey İlişkisi ve Çalışmanın Bireyin Yaşamında Yeri”**, İşgüç Dergi.Org, Cilt:6, Sayı:2.

KILIÇ, Cem (1991): **Az gelişmiş Ülkelerde İstihdam ve İşsizlik Problemlerinin Türkiye İle Mukayesesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

KOCACIK, Faruk (2000): **Çalışma Sosyolojisi**, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas.

KONGAR, Emre (2003): **21.Yüzyılda Türkiye (2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı)**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

KORAY, Meryem (2000): **Sosyal Politika**, Ezgi Kitabevi, Bursa.

KUMAŞ, Handan (2001): **İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri**, Yayınlanmış Doktora Tezi, İzmir.

KÜÇÜKALP, Derda: **“Anlamlandıran Bir varlık Olarak İnsan”**, İşgüç Dergi.org., Cilt.2, Sayı:1.

LOBLEY, Derek (1995): **Ekonomi**, Özgün Matbaacılık, Ankara.

LORDOĞLU, Kuvvet/ ÖZKAPLAN, Nurcan (2003): **Çalışma İktisadı**, Der Yay., İstanbul.

MORRİS, Charles G. (2002): **Psikolojiyi Anlamak (Psikolojiye Giriş)**, Türk Psikologları Derneği Yayınları, No:22.

MÜFTÜOĞLU, Özgür (2005): **“İşsizlik; Kapitaliz İçin Sorun Değil Olanaktır”**, İşsizlik Ve Güvencesiz Çalışma Bu Düzendeki İş Yok, Alaz Yay., İstanbul.

PARASIZ, İlker (2002): **İşletmeciler ve Yöneticiler İçin İktisat**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2002.

PARASIZ, İlker (1993): **Makro Ekonomi Teori Ve Politikaları**, Ezgi Kitabevi, Bursa.

SARPKAYA, Arzu (1997): **Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik:1980-1995 Döneminin Bir Değerlendirmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

SEYİDOĞLU, Halil (2003): **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, Güzemcan Yay., No:20, İstanbul.

SİLAH, Mehmet (2001): **Çalışma Psikolojisi**, Selim Kitabevi, Ankara.

ŞAHBUDAK, Ercan (2004): **İşsizlik ve İşsizlik Sigortası**, C.Ü Yay., No:94, Sivas.

ŞİMŞEK, M. Ali (2003): **İşsizlik**, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul.

ŞİMŞEK, Mustafa (2003): **Uygun Yatırım Alanları Araştırması**, Sivas Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü, Sivas.

T.C. Sivas Valiliği İl Sosyal ve Ekonomik Planlama Merkezi (2004): **Sivas İl Gelişme Ana Planı**, Sivas.

TALAS, Cahit (1997): **Toplumsal Ekonomi Çalışma Ekonomisi**, İmge Kitabevi, Ankara.

TANÖR, Bülent/ YÜZBAŞIOĞLU, Nemci (2001): **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

TUNCA, Zafer (2005): **Makro İktisat**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Türkiye Kamu-Sen Ar-Ge Yay. (2004): **“İstihdam İşsizlik ve Ücret Sorunlarına Çözüm Arayışları”**, Yayın No: 10, Ankara.

TÜSİAD (2002): **Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik**, Yayın No: TÜSİAD-T/2002/12-354, İstanbul.

TÜSİAD (2004): **Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik Raporu**.

URAL, Ayhan/KILIÇ, İbrahim (2005): **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi**, Detay Yayıncılık, Ankara.

YAMAK, Rahmi ve Diğerleri (2008): **Makro İktisada Giriş**, Akademi Kitabevi, Trabzon.

YILDIRIM, Kemal ve Diğerleri (2006): **Makro İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi, Bursa.

YÜCEOL, Hüseyin Mualla (2004): **İşsizlik Kuramları ve İşsizlikle Mücadele Politikaları**, Baki Kitabevi, Adana.

YÜKSEL, İhsan (2003): **İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarının İncelenmesi (Ankara Örneği)**. C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, Sivas.

ZAİM, Sabahattin (1997): **Çalışma Ekonomisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Ek:

ANKET FORMU

Aşağıdaki anket yüksek lisans tez çalışmasına veri olmak üzere yapılmaktadır. Anketin amacı Sivas İlinde İŞKUR' a kayıtlı işsizlerin psikolojik ve sosyo-ekonomik durumlarını saptamaktır.

Lütfen soruları tam olarak okuduktan sonra kendinize en uygun olan cevabı işaretleyiniz. Katılımınız için teşekkür ederim.

1. Cinsiyetiniz

- a. Kadın b. Erkek**

2. Yaşınız

- a. 15–19 b. 20–29 c. 30–39 d. 40 ve üzeri**

3.Eğitim Durumunuz (En Son Bitirdiğiniz Okul)

- a. Okur yazar değil b. İlkokul c. Ortaokul d. Lise e.Yüksek Okul**
f. Lisans g. Diğer(Belirtiniz)....

4. Medeni Durumunuz

- a. Bekar b. Evli c. Eşini Kaybetmiş d.Boşanmış e.Ayrı**

5.Doğum Yeriniz

- a.İl b. İlçe c. Köy**

6. Kaç yıldır Sivas Merkez'de yaşıyorsunuz?

- a. 5 yıldan az b. 5-10 yıl c. 11-15 yıl d. 15 yıldan fazla**

7. Doğum yeriniz Sivas Merkez değilse Sivas Merkez'e gelmenizin işsizlikle ilgisi var mı?

- a. Evet b. Hayır**

8.Aileniz kaç kişiden oluşuyor?

- a.** 1-2 kişi **b.** 3-4 kişi **c.** 5-6 kişi **d.** 7-8 kişi **e.** 9-10 kişi **f.** 11 ve üzeri

9. Kaç çocuğunuz var?

- a.** 1 **b.** 2 **c.** 3 **d.** 4 ve üzeri **e.** Yok

10. Ailede anne, baba ve çocuklardan başka kimse var mı?

- a.** Evet(Belirtiniz)..... **b.** Hayır

11. Ailenizde çalışan kişi/ kişiler var mı, var ise kaç kişi?

- a.** Yok **b.** 1 **c.** 2 **d.** 3 ve üzeri

12. Çalışma yaşamındaki durumunuz nedir?

- a.** İlk kez iş arayan **b.** Birden fazla iş arama deneyimi olan
c. Çalışırken işsiz kalan **d.** Daha iyi koşullarda iş isteyen

13. Herhangi bir mesleğiniz, vasfınız var mı?

- a.** Evet (Belirtiniz).... **b.** Hayır

14. Genel olarak baktığımızda iş sizin için öncelikli olarak ne ifade ediyor?

- a.** Para kazanmak **b.** Sosyal güvenceye sahip olmak **c.** Statü sahibi olmak
d. Prestij sahibi olmak **e.** Kendini gerçekleştirme fırsatı elde etmek

15. Son işinizden ne zaman ayrıldınız?

- a.** 0- 6 ay önce **b.** 7- 12 ay önce **c.** 1- 2 yıl önce **d.** 2- 3 yıl önce
e. 3 yıldan daha fazla

16. Sizce neden iş bulamıyorsunuz?

- a.** Eğitimim yetersiz **b.** Mesleğim yok **c.** Mesleğim geçerli değil
d. Mesleğime uygun iş bulamıyorum
e. Torpilim yok **f.** Diğer(Belirtiniz)....

17. İş bulabileceğinizi ümit ediyor musunuz?

- a.** Evet çok yakında bulabilirim **b.** Bulurum **c.** Bulmam zor **d.** Hiçbir zaman iş bulamayacağım
e. Diğer(Belirtiniz)....

18. Herhangi bir arkadaş çevresine sahip misiniz?

- a.** Evet **b.** Hayır

19. Çalıştığınız dönemdeki arkadaşlarınızla arkadaşlığınız devam ediyor mu?

(Çalışırken işsiz kalmış iseniz cevaplayınız)

- a.** Evet **b.** Hayır

20. Aşağıdaki konularda ihtiyaçlarınızı yeterince karşılayabiliyor musunuz?

Evet

Hayır

Beslenme		
Sağlık		
Konut		
Eğitim		
Tatil		
Eğlence		
Giyecek		

21. İşsizlik süresince yardım aldığınız kişileri belirtiniz?

- a.** Hiç kimseden yardım almadım **b.** Birinci derece akrabalar(Anne- baba- kardeş)
c. Diğer Akrabalar **d.** Arkadaşlar **e.** Komşular **f.** Diğer (Belirtiniz)

22. İşsizlik sürecince yardım aldığınız kuruluşları belirtiniz?

- a.** Valilik **b.** Belediye **c.** Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları
d. Kızılay **e.** Diğer (Belirtiniz).... **f.** Hiçbir kuruluştan yardım almadım

23. Oturduğunuz ev kime ait?

- a.** Kendi mülküm **b.** Kira **c.** Lojman **d.** Akrabaya ait
e. Diğer (Belirtiniz)...

24. Sizce, işsizlikle aşağıdaki durumlar arasında bir ilişki var mı?

	Evet	Hayır
İşsizlik suç işleme eğilimini artırır		
İşsizlik intihar olaylarının artmasına neden olur		
İşsizlik boşanmaların artmasına neden olur		
İşsizlik aile içi huzursuzluğa neden olur		

25. Boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?

- a.** Kahvehaneye giderek **b.** TV seyrederek **c.** Spor yaparak
d. Müzik dinleyerek **e.** Kitap okuyarak **f.** Arkadaşlarla gezerek **g.** Elini yaparak
h. Kurslara giderek **ı.** Diğer (Belirtiniz)....

26. Kötü alışkanlıklarınız var mı?

	Evet	Hayır
Sigara		
Alkol Kullanımı		
Kumar		
Uyuşturucu		
Diğer(Belirtiniz)		
Yok		

27. İşsiz olmanızla kötü alışkanlıklarınız arasında bir ilişki var mı?

- a.** Kötü alışkanlıkları işsiz kaldıktan sonra edindim
b. İşsizlik, var olan kötü alışkanlıklarımı artırdı
c. İşsiz kalmanın kötü alışkanlıklarıma hiçbir etkisi yok

28. İşsiz olduğunuz için üzerinizde sosyo-psikolojik baskılar var mı, kimlerden?

- a.** Aileden **b.** Akrabalardan **c.** Arkadaşlardan **d.** Diğer (Belirtiniz)....
e. Yok

29. Ailenizin size karşı tutumu nasıl?

- a.** Durumumu anlayışla karşılıyorlar **b.** Çalışmam için bana baskı yapıyorlar
c. Bana kötü muamele ediyorlar **d.** Bana değer vermiyorlar
e. Diğer (Belirtiniz)...

30. İşsiz olmanız çevrenizle ilişkilerinizi nasıl etkiliyor?

- a.** İlişkilerimde herhangi bir değişiklik yok **b.** Bana eskisinden daha yakın davranıyorlardı
c. Soğuma ve uzaklaşma oldu **d.** İlişkilerimiz kesildi
e. Diğer (Belirtiniz)...

31. İşsiz olmanızdan dolayı çevrenize karşı suçluluk hissettiğiniz oldu mu?

- a.** Evet **b.** Hayır

32. İşsiz kaldığınız dönemde aşağıdaki faktörlerden hangisini/ hangilerini yaşadınız?

	Yaşadım	Yaşamadım
Stres		
Depresyon		
Umutsuzluk		
İçine Kapanma		
Kendine saygının zedelenmesi		
Topluma yabancılaşma		
Sağlık sorunları (Belirtiniz)...		
Diğer (Belirtiniz).....		

33. Geleceğinizden ümitli misiniz?

- a.** Ümitliyim daha iyi olacak
b. Hiçbir fikrim yok
c. Ümitsizim, daha kötü olacak
d. Diğer (Belirtiniz).....

TEŞEKKÜRLER...